

Eessõna

Tööhõive ja haridus - kaks sõna, mille koos kasutamisel väga paljud meist muutuvad murelikuks. Juba mõnda aega ei jätku enam kõigile soovijatele tööd ja vahel tundub, et asi ei paranegi. Sellises olukorras hakatakse ikka süüdlasi otsima. Nii räägitakse saamatutest hariduselu korraldajatest ja sellest, et reforme oleks pidanud alustama juba vähemalt viis aastat tagasi. Vähem mõeldakse aga sellele, miks igaüks ei leia tööd või kuhu need töökohad siis kadunud on.?

Muutunud töökeskkond, töö teisenenud sisu on need faktorid, miks tänane töötaja sageli pikaks ajaks töötajaks jääb ja töötute hulka satub. Kahjuks juhtub seda väga sageli ka noortega. Siit väide, et meie koolid toodavad töötuid - ja mõnes mõttes on see tõsi. Eelkõige seetõttu, et tööandjad otsivad ikka ja jälle varasema töökogemusega töötajaid, kooli lõpetajal neid aga napib. Mitte alati ei vaadata ettevõtetes praktikantidele hea pilguga, väga sageli ei nähta neis potentsiaalseid kolleege, kelle samme ametioskuste lihvimisel on vaja suunata ja toetada. Töötamist saab aga õppida üksnes tegelikus töökeskkonnas. Ei ole ju töötamine ainult mingi konkreetse liigutuse sooritamine, vaid keeruliste suhete kompleks, milles isikuomadused ja teadmiste tase muutuvad üha tähtsamaks. Seega peaksime aru saama sellest, et ka kutsehariduse korraldajate ette on püstitatud hoopis teised ülesanded.

Tänase kutseharidussüsteemi tugevad küljed on heaks aluseks, et alustatud muutused ellu viia. Eriti rõhutaksin **koostööd partneritega**. Väga sageli kogeme nende hea tahte ilminguid, mille tulemusena sünnivad näiteks kutsestandardid, mis on heaks abimeheks igale õppekava koostajale ka siis, kui tema valdkonnas ei ole standardid veel valminud. Levinud tavaks on muutunud kõigi meie hädade põhjendamine **kutsehariduse kehva mainega**. Unustame seejuures **suhteliselt pika aja**, mis kulub õppekava koostamise algusest kuni koolitatud noore inimese tööturule jõudmiseni. Kindlasti mängib olulist rolli ka täna keskhariduse tasemel valitsev **üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste eraldatus üksteisest**. Oluline on **õpetuse kvaliteedi ja efektiivsuse kasv**. **Kiire reageerimine nõudlusele** toob kutseõppeasutustesse ka need, kes vajavad täiend- või ümberõpet.

Nende võimaluste realiseerimiseks on valminud Kutsehariduse tegevuskava aastateks 2001 - 2004, mis tänaseks on läbinud kooskõlastusringi ja jõuab lähipäevadel valitsusliikmete arutistesse. See tegevuskava tõstab ettevõtluse poolt kutseharidusele esitatavate nõuetega võrdselt tasemele kutsehariduse sotsiaalse aspekti. Kutseharidus peaks andma õppekava läbinule nii sotsiaalse küpsuse kui vajalikud algteadmised tööelu alustamiseks. Õpetamise ajal toimunud sotsiaalne partnerlus peab jätkuma noorte jaoks ka pärast kooli lõpetamist. Siis jääb koolile toetav roll ja kohustus pakkuda võimalust ikka ja jälle kooli tagasi tulla, ennast teoreetiliselt täiendada ja praktilise töö kogemusi kooli tuua. Tegevuskavas pööratakse suurt tähelepanu koolivõrgu korrastamisele ja regionaalsete kutseõppekeskuste loomisele, et tagada õppimisvõimalused kodule suhteliselt lähedal. Selleks peavad kutseõppekeskused tegema tihedat koostööd regiooni ettevõtjate ja kohalike omavalitsustega, et iga uus mõte, mille realiseerimiseks on vaja koolitust, ei jääks ainult unistuseks, vaid selle ellurakendamisel oleks võimalik ka uusi töökohti luua. Luues töökohti, on võimalik suurendada nende inimeste arvu, kes osalevad aktiivselt majanduselusel ega looda õpitud abituse tõttu ainult sotsiaalabile.

Tiina Annus

Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskuse projektijuht

Töö ja puhkeaja seadus

Carita Rammus

Sotsiaalministeeriumi töösuhete osakonna jurist

Käesoleva aasta 24. jaanuaril võttis Riigikogu vastu Töö- ja puhkeaja seaduse, mis jõustub alates 1. jaanuarist 2002.

Muudatuste tegemist on põhjendatud eelkõige vajadusega harmoniseerida Eesti tööseadustik Euroopa Liidu direktiividega. Siinkohal peatun pikemalt sellel, mida endast üldse kujutab üks direktiiv ja mis nõudmisi me täitma peame.

Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 249 kohaselt on direktiiv taotletava tulemuse seisukohalt siduv igale liikmesriigile, kellele see on adresseeritud, kuid jätab vormi ja meetodite valiku selle riigi ametiasutustele. Seega ei ole direktiivid tavaliselt vahetult kohaldatavad, need tuleb enne konkreetse riigi õigusesse "sisse kirjutada".

Euroopa Liidu direktiiv

Tööaega reguleerib Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 93/104/EÜ.

Direktiiv kehtib igapäevase, iganädalase ja iga-aastase puhkuse minimaalse pikkuse, puhkepauside ja nädala maksimaalse töötundide arvu, öötöö ja vahetustega töö mõningate aspektide ning töömudelite kohta. Direktiiv kehtib nii avaliku kui ka erasektori tegevusvaldkondadele. Direktiivi mõistes on tööaeg mis tahes ajavahemik, mille jooksul tööline on tööandja käsutuses ja teostab viimase poolt ette nähtud ülesandeid või tegevusi vastavalt rahvuslikele seadustele ja/või rahvuslikule praktikale.

Artikkel 6 sätestab, et tööaja keskmine pikkus iga seitsmepäevase perioodi kohta, kaasa arvatud ületunnitöö, ei tohi ületada neljakümmend kaheksat (48) tundi. Artikli 6 rakendamiseks võivad liikmesriigid kehtestada viiteperioodi, mis ei ületa nelja kuud, st. et iganädalane töötundide keskmine arvutatakse nelja kuu töötundide keskmisena. Artikkel 18 kohaselt on liikmesriigil võimalus mitte rakendada artiklit 6 eeldusel, et liikmesriik respektseb töötajate ohutus- ja tervisekaitse üldisi põhimõtteid ning rakendab vajalikke abinõusid, et:

- tööandja ei nõuaks töötajalt rohkem kui 48- tunnilist töötamist 7-päevase perioodi jooksul, arvutatud viiteperioodi keskmisena, kui ta ei ole saanud töötajalt nõusolekut ületunnitööd teha;
- tööandja ei kahjustaks töötajat sellepärast, et töötaja ei soovi anda oma nõusolekut ületunnitööks;
- tööandja peaks registrit kõigi töötajate kohta, kes ületunnitööd teevad;
- register antakse pädeva organi käsutusse, mis võib töötajate ohutuse ja/või tervisekaitsega seotud põhjustel keelata või piirata võimalust ületada maksimaalset nädala töötundide arvu;
- tööandja annab pädevale organile viimase palvel informatsiooni juhtumite kohta, kui töötajad on andnud nõusoleku teha seitsme päeva jooksul tööd üle 48 tunni, arvutatud neljakuulise viiteperioodi keskmisena.

Need on siis direktiivi sätted, millega meil tuleb oma seadused kooskõlla viia.

Piirangud ületunnitööle

Täna kehtiv Töö- ja puhkeaja seaduse § 17 sätestab, et kohakaasluse alusel töötava isiku tööaeg ei või ületada 20 tundi nädalas. Ja lõige 2 sätestab, et kui kohakaasluse alusel töötav isik töötab põhitööl osalise tööajaga, siis ei või tööaeg põhitööl ja kohakaasluse alusel liidetuna ületada 60 tundi nädalas. See säte läheb vastuollu direktiivi sätetega, millest lähtuvalt on uues Töö- ja puhkeaja seaduses sätestatud, et koos ületunnitööga ei või nädalane tööaeg ületada keskmiselt 48 tundi neljakuulise arvestusperioodi jooksul. Arvestusperiood algab 1. jaanuarist 2002, mil jõustub uus Töö- ja puhkeaja seadus. Pärast seda kuupäeva tööle asunud töötajate arvestusperiood hakkab kulgema nende tööle vormistamise päevast alates.

Et leevendada kohakaasluse kaotamisega kaasnevaid tagajärgi ja muuta tööaega paindlikumaks, on uues Töö- ja puhkeaja seaduses rakendatud direktiivi artiklis 18 toodud erandit ning sätestatud, et töötajat võib tema nõusolekul rakendada täiendavalt ületunnitööle 200 tunni ulatuses aastas ning selle täiendava ületunnitöö puhul ei kehti ületunnitöö piirnormid (48 tundi nädalas, 4 tundi päevas, vahetuse kestus 12 tundi). Täiendava ületunnitöö tegemiseks ei tohi tööandja nõuda töötajalt eelneva kokkuleppe sõlmimist, nt seesuguse punkti märkimist töölepingusse.

Seega on uue Töö- ja puhkeaja seaduse kohaselt lubatud töötada 40 tundi nädalas, mis on töötaja tööaja üldine riiklik norm, lisaks 8 tundi ületunnitööd nädalas neljakuulise arvestusperioodi jooksul ning veel 200 tundi ületunnitööd aastas.

Kui isik töötab kohakaasluse alusel, siis kohaldatakse talle osaline tööaeg. Euroopa Liidu Nõukogu direktiivi 97/81/EÜ (Euroopa Tööandjate Föderatsiooni, Euroopa Riigiosalusega Ettevõtete Keskuse ja Euroopa Ametiühingute Konföderatsiooni poolt sõlmitud osalist tööaega käsitleva raamkokkuleppe) klausel 4 punkt 1 ütleb, et osalise tööajaga töötajate suhtes ei või ainult osalise tööaja tõttu rakendada vähem soodsaid töötingimusi, kui need on samalaadset tööd tegevatel täistööajaga töötajatel.

Praegu kohakaaslusega alusel töötavad isikud jäävad töölepingu lõpetamisel ilma paljudest põhitöökohaga töötajale kehtivatest tagatistest (nt töölepingu lõpetamisest etteteatamine, hüvitise maksmine), sest vastavalt praegu kehtivale Töölepingu seaduse §le 109 on kohakaaslusega lubatud tööleping lõpetada põhitöökohaga töötaja töölevõtmisel.

Niisiis tegelikult ei keelata mitmel töökohal töötamist, vaid kaotatakse ära töötamine kohakaasluse korras. Kui töötaja töötab mitme töölepinguga, siis kehtivad tema suhtes iga lepingu puhul kõik töösuhtest tulenevad õigused.

Kellele seadust ei kohaldata

Veel üks oluline muudatus võrreldes kehtiva Töö- ja puhkeaja seadusega – uut seadust ei kohaldata töötajatele, kes omavad iseseisvat otsustuspädevust ning määravad ise oma tööaja vastavalt töölepingule või ametiasutuse põhimäärusele, kusjuures nende tööaega ei määrata otseselt ega kaudselt tööandja ühepoolse otsuse või poolte kokkuleppega, seal hulgas töötajate suhtes, kes kiriklikes ühendustes viivad läbi usulisi talitusi ja teenistusi. Täna kehtiv Töö- ja puhkeaja seadus laieneb kõigile töötajatele olenemata sellest, mis iseloomuga tööd nad teevad. Juhtivate töötajate töö- ja teenistusülesanded ei võimalda iga kord kinni pidada tööaja normist, seepärast ei ole nende suhtes otstarbekas rakendada ületunnitööd reguleerivaid eeskirju jms. Sama maksab paljude teiste töötajate kohta, kellel töö iseloomu tõttu peab olema võimalus iseseisvalt otsustada tööaja kasutamise üle (nt ajakirjanikud). Range tööaja korraldus ei saa kehtida ka usuorganisatsioonide töötajate suhtes.

Selle sätte sisseviimisel lähtuti direktiivi 93/104 artiklist 17, milles sätestatakse erandid. Sobival viisil töötajate ohutus- ja tervisekaitse üldpõhimõtteid arvestades võivad liikmesriigid teha erandeid artiklis 6, kui tegevuse spetsiifilistest joontest tulenevalt ei määrata eelnevalt kindlaks tööaja pikkust või määravad selle töötajad ise, eriti juhul, kui on tegemist:

1. tegevjuhtidega või teiste iseseisvat otsustusõigust omavate isikutega;
2. peretöötajatega;
3. inimestega, kes täidavad oma ametikohustusi kirikutes või usukogukondades religioossetel talitustel.

Seadus reguleerib ka noorte töö- ja puhkeajaga

Siinkohal tuleks selgitada, keda peetakse silmas iseseisva otsustuspädevusega töötajate all. Need on eelkõige töötajad, kes korraldavad ise oma tööd ning seega otsustavad ise, millal ja kus nad seda teevad. Oluline on siin see, et nende töö peab olema teistest töötajatest sõltumatu ja tööandja ei tohi ei otseselt ega kaudselt määrata nende tööaega. Samas paragrahvis on sätestatud ka tööandja kohustus pidada selliste töötajate kohta eraldi arvestust, milles märgitakse töötaja nimi, ametikoht ja töötatud aeg (töötunnid).

Tulenevalt Euroopa Liidu Nõukogu direktiivist 94/33/EÜ noorte töökaitse kohta on uues seaduses täpsemalt reguleeritud ka noorte töö- ja puhkeajaga. Täna kehtiva seaduse kohaselt peab vahetustevahelise puhkeaja kestus kõikidel töötajatel olema vähemalt 11 tundi, uue seaduse järgi on see 13-17-aastaste töötajate puhul vähemalt 15-18 tundi.

Lisaks on ära keelatud 13-14 aastaste töötajate tööle rakendamine õhtusel ajal (kella 18-22) ning muidugi ka öösel. Samas on sätestatud erand etendusasutustes töötavatele lastele, kes võivad töötada kuni kella 23-ni tingimusel, et selline töö ei kahjusta lapse tervist, arengut ega takista osalemist õppetöös.

Veel muudatusi

Võrreldes praegu kehtivat ja uut seadust, võiks välja tuua ka võrdõiguslikkuse põhimõtte sisseviimisest tingitud muudatused. Kui täna kehtiv seadus näeb ette lapsinvaliidi või alla 14-aastast last kasvatavale naisele mitmesuguseid õigusi, siis uue seadusega laienevad need õigused ka isale.

Samuti on uus § 17, mis sätestab tööandja kohustuse anda rasedale vaba aega sünnituseelseks läbivaatuseks, kusjuures see aeg arvatakse tööaja hulka, st palk säilitatakse.

Lõpetuseks üks eurodirektiividega mitte seotud muudatus: uues seaduses on lisandunud kaks püha, millele vahetult eelnevat tööpäeva lühendatakse, - nendeks on Eesti Vabariigi aastapäev ja võidupüha. Siinkohal tahaks rõhutada sõnu "vahetult eelnevat tööpäeva", mis tähendab, et kui püha langeb pühapäevale, siis reedest tööpäeva ei lühendata, vaid lühendatakse ainult pühale vahetult eelnevat tööpäeva.

Tööhõive tegevuskava ja riskigruppidele suunatud aktiivsed tööturumeetmed

Pille Rebane

Sotsiaalministeeriumi tööturu osakonna juhataja

Tööturu olukord

Viimastel aastatel on tööpuudus Eestis kasvanud. Kõige kõrgem oli töötuse tase 2000.a. I kvartalis, moodustades 14,8% tööjõust vanuses 15-74.a. 2000.a. keskmine töötuse määr oli 13,7%. ja 2001.a. I kvartalis tõusis töötuse määr taas 14,2%-ni. Seda võib seletada töötuse sesoonsusega, mille tõttu iga aasta esimeses kvartalis on töötuse määr kõrgeim, langeb veidi suvekuudel ja tõuseb taas aasta lõpuks. Eelnevast võib järeldada, et oma haripunkti saavutas töötus Eestis 2000.a. alguses ning edasi võib oodata selle järk-järgulist vähenemist.

Tööpuuduse vähenemine on seotud majanduskasvuga, kuid üksnes sellest ei piisa, et kõik tööd soovivad inimesed seda ka leiaksid. Eestis on aasta-aastalt suurenenud noorte ja pikaajaliste töötute hulk (tööotsingu kestusega üle aasta). Rahvusvaheline praktika näitab, et mida kauem on inimene tööturult eemal olnud, seda raskem on tal sinna tagasi pöörduda. Noorte olukorra muudab raskemaks see, et kooli lõpetanutel puudub töökogemus ja praktilised oskused, mida tööandjad uue töötaja palkamisel enamasti nõuavad.

Tööhõive tegevuskavad

Selleks et täpsemalt planeerida ja koordineerida erinevate institutsioonide poolt rakendatavaid meetmeid, mis on suunatud tööhõive suurendamisele ja tööpuuduse vähendamisele, on Eestis hakatud ette valmistama tööhõive tegevuskavasid. Esimene, 2000. aasta IV kvartal - 2001. a. lõpuni kehtiv tegevuskava kiideti Vabariigi Valitsuse poolt heaks 3.oktoobril 2000. Tööhõive tegevuskava aastaks 2002 on sotsiaalministeeriumi poolt ette valmistatud ja saadetud täiendustepanekute tegemiseks teistele ministeeriumidele, tööandjate ja töövõtjate keskorganisatsioonidele, maavalitsustele ja teistele asjasse puutuvatele institutsioonidele.

Tööhõive tegevuskavasid töötatakse välja kooskõlas Euroopa Liidu tööhõive põhisuundadega (*Employment Guidelines*), mille järgi ka Euroopa Liidu liikmesriigid sarnaseid dokumente ette valmistavad. Tööhõive põhisuunad on jagatud 4 sambaks:

1. Inimeste tööga hõivatuse suurendamine;
2. Ettevõtluse arendamine ja töökohtade loomine;
3. Ettevõtete ja nende töötajate kohanemise toetamine;
4. Meestele ja naistele võrdseid võimalusi tagava poliitika tugevdamine.

Iga samba all on toodud konkreetsed suunised, mille järgi riigid oma tööturupoliitilisi meetmeid ette valmistavad. Eesti tööhõive tegevuskava on koostatud, lähtudes Eesti tööturu hetkevajadustest ja võimalustest. Meile oluliste meetmete kirjeldamine Euroopa Liidu liikmesriikidega sarnasel viisil annab meile võimaluse neid võrrelda teiste riikide samalaadse tegevusega.

Tööhõive tegevuskavas 2000 IV kv – 2001 on prioriteetsete riskigruppide arvestatud pikaajalised töötud, noored vanuses 16-24 aastat ja puuetega inimesed. Tööturu riskigruppidele rakendatakse mitmesuguseid spetsiaalselt kohandatud meetmeid, et kergendada nende sisenemist tööturule.

Pikaajalised töötud

Pikaajalised töötud vajavad eelkõige juhendamist töö otsimisel, töandja poole pöördumisel, dokumentide vormistamisel, sageli ka koolitust aegunud tööoskuste värskendamiseks või tööpraktikat. Tihti on vaja konsulteerida kutsenõustajaga, kes aitab selgust saada inimese oskustes ja võimetes, oskab soovitada täiendkoolitust või hoopis uue eriala valimist. Selleks et vähendada töandjate eelarvamuslikku suhtumist pikaajaliste töötute töölevõtmisse, tuleb rakendada meetmeid töandjate motiveerimiseks.

Tööhõive tegevuskavas 2000 IV. kv – 2001 on pikaajaliste töötute töölesaamise toetamiseks nimetatud erinevaid meetmeid, mis hõlmavad eelkõige individuaalse lähenemise kasutusele võtmist tööhõiveametites ja töötutele individuaalsete tegevuskavade koostamise alustamist. Selleks töötatakse välja juhendmaterjal tööhõiveametite töötajatele ning korraldatakse neile vastav koolitus.

2000.a. 1.oktoobril jõustunud Tööturuteenuse seaduse ja Töötü sotsiaalse kaitse seaduse alusel on kõigil, sh pikaajalistel töötutel õigus taotleda tööhõiveametitest aktiivseid tööturumeetmeid, milleks on töövahendus, teave tööturu olukorrast ja koolitusvõimalustest, tööturukoolitus, kutsenõustamine, toetus ettevõtlusega alustamiseks, toetus töandjale väiksema konkurentsivõimega töötü töölerakendamiseks, hädaabitöö. Seetõttu on tegevuskavas eraldi välja toodud aktiveerimiskeskuste integreerimine tööhõive süsteemi.

Selleks et täpsemalt planeerida just pikaajalistele töötutele sobivaid tööturumeetmeid, viiakse läbi uuring töötute isikuomaduste, tööle asumise motivatsiooni, töökohale esitatavate nõuete ning kasutatavate tööturuteenuste efektiivsuse kohta.

Tööhõive tegevuskavas pikaajaliste töötute töölerakendamiseks ette nähtud meetmete ellurakendamist rahastatakse riigieelarvest, programmi "Tööhõive suurendamine, pikaajalise töötuse vältimine ja riskigruppidesse kuuluvate isikute tööelust väljatõrjumise ennetamine" rahast ning mitmete välisabi projektide kaudu.

Noored

Noorte töölerakendamise toetamiseks on eri riikides rakendatud erinevaid skeeme, mis on enamasti seotud tööpraktika korraldamise, tööotsingu juhendamise ja töandja motiveerimisega. Kutsenõustamine on noortele eriti oluline, andmaks neile adekvaatset ülevaadet tööturu olukorrast ja nende endi võimalustest.

Tööhõive tegevuskavas on kirjeldatud eri programmide väljatöötamist noortele töötutele ja pilootprojektide rakendamist. Tahetakse kasutada olemasolevaid aktiivseid tööturumeetmeid, eelkõige kutsenõustamist, toetust töandjale ja tööturukoolitust ning täiendada neid sihtgrupi vajadustest lähtuvalt. Pilootprojektide rakendamist rahastatakse eelpool nimetatud programmi summadest ja nende rakendamine algab 2001.a. teisel poolel.

Puuetega inimesed

Sageli on puuetega inimesed need, kellel mitmel põhjusel puudub reaalne võimalus kasutada õigust tööle. Nende tööerakendamiseks on võimalik kasutada niisuguseid meetmeid nagu kaitstud töö ja toetatud töö. Kaitstud töö all mõeldakse spetsiaalsete töökohtade (ettevõtete) loomist puuetega inimestele. Toetatud töö tähendab puuetega inimeste rakendamist tavalises töökonnas.

Aastatel 1999-2000 viidi Hiiu maavalitsuse, Taani sotsiaalministeeriumi ja mitme asjasse puutuva organisatsiooni koostöös ellu pilootprojekt puuetega noorte tööerakendamiseks. Selleks et nimetatud projekti kogemusi edasi anda ja katsetada nende tulemuslikkust teistes Eesti piirkondades, viis sotsiaalministeerium 2000.a. suvel läbi projektikonkursi ja 2001.a. juunikuus alustatakse sarnaste projektidega veel viies maakonnas. Projektid rahastatakse erastamisest Vabariigi Valitsuse eelarvevälisesse omandireformi reservfondi laekuvatest summadest ja eelpool nimetatud programmi rahast. Koostöös Taani sotsiaalministeeriumiga on kavas korraldada koolitus kõigile projektijuhtidele ja juhendada neid projekti läbiviimise jooksul.

Ametiühingud tööturupoliitikast

Harri Taliga

Eesti Ametiühingute Keskliidu sotsiaalsekretär

Eesti majanduslikku ja sotsiaalset arengut on 1990-ndate aastate algusest peale iseloomustanud tööga hõivatute arvu pidev kahanemine koos tööpuuduse jätkuva süvenemisega. Ametiühingute jaoks on tööpuudus mõõndusteta ühiskondlik pahe, mille vähendamine aitab leevendada teisi riiki ahistavaid probleeme: vaesust, kuritegevust, narkomaaniat jne. Nii püüabki Eesti Ametiühingute Keskliit igati kaasa aidata Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) deklareeritud eesmärgi – täieliku tööhõive – saavutamisele Eestis. ILO määratleb sellisena olukorda, kus tööpuudus ei ületa 3%.

Tööturupoliitika kujundamisel näevad ametiühingud oma rolli eelkõige valitsuse tagantorkijana ja olukorra teadvustajana. Varasematel aastatel rõhutas Eesti Ametiühingute Keskliit ehk rohkem probleemide neid aspekte, mis on seotud tööturuga sotsiaalse kaitsega, kuid nüüd keskendutakse üha enam just aktiivsetele tööturumeetmetele. See on avaldunud ka ametiühingute algatatud aktsioonides – mainigem siinkohal vaid 2000.a. juunis Ida-Virumaal korraldatud inimekspeditsiooni, mille rohkem kui 5000 osavõtjat juhtis tähelepanu vajadusele rakendada tõhusaid meetmeid tööpuuduse vähendamiseks; vedurimeeste ja raudteelaste miitinguid mitmes linnas tänavu kevadel, samuti kaevurite meeleavaldusi seoses kaevanduste kavandatava sulgemisega.

Tänavu jaanuaris võttis Eesti Ametiühingute Keskliidu juhatus vastu otsuse, milles sõnastati EAKLi põhiseisukohad tööturupoliitikas ning ühtlasi tehti valitsusele ja tööandjatele ettepanek sõlmida 2001.aastal kolmepoolne tööturupakt. Ajendi selleks andis üha süvenev kriis tööturul. Nimetatud dokument peaks fikseerima nii riikliku tööturupoliitika eesmärgid kui ka aktiivsete tööhõive meetmete rahastamise pideva suurendamise. Nii valitsuse kui ka Eesti Tööandjate ja Tööstuse Keskliidu esindajad tunnistasid vajadust saavutada selline kokkulepe. Artikli valmimise ajaks oli kolmepoolne töörühm alustanud kokkuleppe teksti koostamist.

Töötuse põhitrendid

Eestis kujunenud kõrge töötuse kirjeldamisel tuleb tõdeda, et suure osas on tegemist mitte sesoonse, vaid struktuurse tööpuudusega. Seega iseloomustavad meie olukorda üheaegselt nii suur töötute arv kui ka suhteliselt palju vakantseid töökohti. Teisisõnu, tööd küll leidub, kuid rakenduseta töötajail puudub selle tegemiseks vajalik ettevalmistus. Samas on mitme uuringu tulemused osutanud mõtlemapanevale tõsiasjale – tööandjad esitavad tööjõu kvaliteedile (väljaõpe, kvalifikatsioon, oskused, kogemused) kõrgeid nõudmisi, kuid reeglina ei ole valmis maksma tööle vastavat palka. Oluliselt kõrgem pole ka nende soov investeerida töötajate koolitusse.

Teine märksõna on töötuse regionaalne iseloom. Kõrgeima tööpuuduse Ida-Virumaal on põhjustanud tootmismahtude märkimisväärne vähenemine 1950.-1960.a. rajatud suurettevõtetes. Keskmisest kõrgem on töötus viimastel aastatel olnud ka maapiirkondades, kus varem oli valdavaks põllumajanduslik tootmine.

Üha tõsisem probleem on pikaajaline töötus, sest pidevalt suureneb nende töötute arv, kes on ilma tööta olnud rohkem kui 12 kuud. Kui 1995.a. I kv moodustasid nad kõigist töötutest 30%, siis 2000.a. tõusis nende osakaal peaaegu 45% tasemeni. Üha rohkem on ka heitunud – pikaajalisi töötuid, kes on kaotanud igasuguse lootuse tööturule tagasi pöörduda (st tööd leida) ja seetõttu üldse loobunud töö otsimisest.

Juba aastaid on töötus keskmisest kõrgem olnud noorte hulgas, tõustes 2000.a. 21,8%-ni. Tekkinud on surnud ring: tööandja soovib noort, hea kutsealase ettevalmistuse ja kogemustega töötajat. Kuna nende omaduste ühitamine pole lihtne, on tööturule sisenemine noorte jaoks üsna keeruline.

Milline on tööturupoliitika

Paraku pole Eestis seni võimalik rääkida tööhõivepoliitikast või –programmidest, mis veidigi vastaksid tööpuuduse kõrgele tasemele ja püüaksid seda alandada. Kui koos üha kasvava tööpuudusega on töötute abiraha maksmiseks riigieelarvest eraldatavad summad mõnevõrra suurenenud, siis aktiivmeetmete rahastamine ei kannata mingit kriitikat. Nii kasvas 2000.a. töötute arv eelmise aastaga võrreldes 10 tuhande võrra, tööturuteenuste summa suurenes aga vaid 350 tuhat krooni. Seega jagus mullu riigieelarvest ühele töötule keskmiselt 1745 krooni, sh koolituseks 333 krooni. Nende numbrite puhul õnnestub vaid vähestel töötutel saada ümberõpet, mis rahuldaks tööandjate vajadusi kvalifitseeritud töötajate järele.

Tööturupoliitika rahastamisel ei kannata Eesti välja võrdlust isegi lõunanaabri Lätiga, kes kulutab tööhõiveprobleemide lahendamisele kolm korda suurema osa rahvuslikust rikkusest kui meie, rääkimata põhjanaabritest soomlastest, kellega vahe on koguni 30-kordne. Ent vähe sellest – alati pole suudetud täielikult ära kasutada isegi riigieelarves ette nähtud nappi raha, mõnel aastal on aga aktiivmeetmete kuluartikleid tööpuuduse kasvades hoopis kärbitud. Nii ongi tööturuteenuste kasutajate arv aastate jooksul langenud: 1995.a. osales aktiivmeetmetes 16 130 inimest, 1999.a. aga 30% vähem – 11 366. Aktiivse tööturupoliitikaga oli hõlmatud vaid 10,7% registreeritud töötajatest. Tööhõiveprogrammid tunduvad Eesti riigieelarves olevat lihtsalt seetõttu, et tsiviliseeritud ühiskonnas on nii kombeks.

Eesti riik on seni teinud panuse makromajanduslikule arengule – investeringutele, maksukoormuse vähendamisele ja majanduskasvule. Seadmata kahtluse alla nende vajalikkust, ei saa jätta rõhutamata, et tööhõive suurendamise aspektist pole tegemist mingite võluvahenditega. Teoreetiline loosung, et madalad maksud aitavad luua uusi töökohti, pole end praktikas tõestanud. Vaid 1997.a., mil majanduskasv oli rekordiline 10,6%, vähenes tööpuuduse määr 0,3 protsendipunkti ning töötute arv 2,5 tuhande inimese võrra. Mullu, majanduskasvu poolest paremuselt teisel aastal, suurenes SKP 6,4%, kuid sellest hoolimata lisandus 10,3 tuhat töötut ning tööpuuduse määr suurenes 1,4 protsendipunkti. Veel kord leiab kinnitust tõsiasi, et iseregulatsioonile on loodetud asjatult ning majanduskasv ei ole siirderiikides see mootor, mis massiliselt uusi töökohti loob ja sellega töötute armeed kahandaks. Rahandusministeeriumgi tõdeb Eesti majanduse 2000.a. ülevaates, et struktuurse töötuse süvenemine tumestab pikaajalise majanduskasvu väljavaateid.

Ka ILO on korduvalt rõhutanud, et tööhõive ei suurene iseenesest ning selles valdkonnas ei saa jääda lootma ainult turujõudude regulatsioonile – soovitud sotsiaalsete tulemuste saavutamiseks on hädavajalik sihipärane sekkumine. Eestit on õigustatult kritiseeritud selle eest, et ta ühena vähestest siirderiikidest pole ratifitseerinud ILO 1964.a. 122. konventsiooni tööhõivepoliitika kohta. Tõsi, mullu sügisel kiitis valitsus heaks esimese riikliku tööhõive tegevuskava, samuti jõustusid 2000.a. oktoobris uus Töötusotsiaalse kaitse seadus ning Tööturuteenuste seadus. Need valitsuse sammud väärivad küll tunnustust, kuid reaalselt tulemuste saavutamiseni on veel pikk tee.

Ametiühingute ettepanekud

EAKL on seisukohal, et sotsiaalpartnerite sõlmitav kolmepoolne tööturupakt peaks fikseerima riigi tööturupoliitika kõige olulisemad eesmärgid lähiaastateks, samuti konkreetsed meetmed nende saavutamiseks ning graafiku tööturupoliitika rahastamise suurendamiseks.

Sihid peavad olema konkreetsed ja mõõdetavad. EAKLi ettepanek on alustada tööpuuduse määra vähendamisest vähemalt 1 protsendipunkti võrra aastas, et töötus ei ületaks 2004.a. 10% taset. Mõistagi eeldab see hõivatute arvu suurendamist. Millised on siis põhilised vahendid, mida ametiühingud nende eesmärkide saavutamiseks ette näevad?

Töötute kutsenõustamine ja koolitus mahus, mis arvestab tööturu tegelikke vajadusi. Paljuräägitud kutsehariduse reform loodetavasti aitab tõsta töötajate väljaõppe taset, kuid see nõuab aastaid. Pealegi lahendatakse nii ehk tulevaste töötajate probleeme, kuid abi vajavad ka need ligi 100 tuhat, kes tänaseks on töö juba kaotanud. Teiste riikide kogemus tõestab selgelt ja ühemõtteliselt – nende ainus võimalus tööturule tagasi tulla on täiend- või ümberõpe. Ilma koolitusest puudub madala kvalifikatsiooniga töötutel igasugune lootus omandada oskused, mis rahuldaksid tööandjate üha kasvavaid nõudeid.

Ametiühingud on valmis igati kaasa aitama õppimist soodustava keskkonna loomisele ühiskonnas ning õppimismotivatsiooni kujundamisele töötajate hulgas. Elupõline õpe peab muutuma kättesaadavaks ja enesestmõistetavaks kõigi töötajate jaoks, sõltumata erialast või elukutsest. Tööjõu kõrgema kvaliteedi, paindlikkuse ja arenemisvõime tagamiseks tuleb riigil koos tööturu teiste osapooltega luua töötajate täiend- ja ümberõppe süsteem, mis hõlmab ka riikliku toetusfondi asutamist töötajate koolitamiseks. Mõistagi tuleb eelnevalt kokku leppida fondi tegevuspõhimõtted ning rahastamisskeem – tööandjate eesrindlikum osa investeerib ise inimkapitali, omavalitsustel selleks raha pole. Madalate palkade poliitika tõttu on omal algatusel saadav koolitus täna kättesaamatu ka enamikule töötajatest. Kõik see sunnib küsima: kas ka riik vastutab selles valdkonnas toimuva eest ja peab vajalikuks investeerida inimeste tulevikku? Loomulikult on ametiühingud huvitatud raha sihipärasest ja efektiivsest kasutamisest, mitte võimalikult suurte summade kulutamisest.

Ja kindlasti peab senisest märksa aktiivsemaks kujunema nii riigi kui ka omavalitsuste tegevus uusi töökohti loovate investorite kaasamisel. Eriti oluline on seejuures riigi roll, sest seni on meil pööratud vaid minimaalset tähelepanu tööhõivet edendavate sihtotstarbeliste meetmete (sh nt maksupoliitilise investoripaketi) väljatöötamisele.

Sotsiaalpoliitika

Kogu maailmas luuakse suur osa uutest töökohtadest väikeettevõtluses. Need töökohad on üldjuhul ka stabiilsed ja vähendavad tööpuudust, kuna ei sõltu otseselt maailmaturu kõikumistest. Kuid nende loomise ja püsijäämise vältimatu eeldus on siseturu kasv ostujõulise nõudluse suurenemise tagajärjel. Seda eesmärki aitab saavutada ka ametiühingute tegutsemine kõrgemate palkade nimel.

Mõistagi nõuab see kõik oluliselt rohkem raha, kui tööturupoliitikale seni riigieelarvest eraldatud. EAKL peab vajalikuks jõuda 2004.aastaks olukorrani, kus tööturupoliitika rahastamiseks kasutatakse vähemalt 1% Eestis loodud rahvuslikust rikkusest. Seda arvestades oleme teinud ettepaneku näha ette aktiivsete tööturumeetmete tarvis 2002.a. riigieelarves 600 mln. krooni ning 2003.a. 900 mln. krooni.

Kokkuvõtteks

Nii ametiühingud kui ka tööandjate ühendused on eluliselt huvitatud tõhusast riiklikust tööhõivepoliitikast. Sotsiaalpartnerite ja riigi koostöö saab olla edukas vaid tingimusel, et tööturupoliitika prioriteetsus leiab selge väljenduse ka tema rahastamises, mitte üksnes deklaratsioonides. Ning kindlasti ei saa efektiivne riiklik tööturupoliitika olla vaid sotsiaalministeeriumi ülesanne: nii selle kujundamisel kui ka teostamisel peavad aktiivselt osalema kõik asjaomased ametkonnad. Vastasel juhul on möödunud aastate jooksul selles valdkonnas tegemata jäetud heastada väga raske, kui mitte võimatu.

Tööhõivepoliitika elluviimisest Läänemaal

Jüri Kivitikk

Läänemaa Tööhõiveameti direktor

Üleminek turumajandusele on endaga kaasa toonud tööhõive järsu languse. Tänapäevaks on purunenud illusioon, et tööpuudus ja tööjõupuudus meid ei taba. Vaatamata eelmise aasta positiivsele majanduskasvule, kujunes aasta keskmine töötuse määr rekordiliseks (13,7%). Paraku on meie hulgas veel neid, kes peavad töötuse põhjuseks vaid vajaliku erialaga töötajate puudumist või arvavad, et töötuks jäävad ainult laisad. Siiski – täna oleme hakanud tajuma töötust kui ohtu, kui sotsiaalsete pingete allikat.

Tööhõivepoliitika nõuab plaanimajandust

Lähiaastate olulisem eesmärk – ühinemine Euroopa Liiduga - tähendab, et riigi tööhõivepoliitika peab arenema neljas põhisuunas: inimeste tööga hõivatuse suurendamine (*improving employability*), ettevõtluse toetamine (*developing entrepreneurship*), ettevõtete ja nende kohanemise toetamine (*encouraging adaptability of businesses and their employees*) ja võrdsete võimaluste tagamine naistele ning meestele (*strengthening equal opportunities policies for women and men*). Sellest tulenevalt tuleb Euroopa Liidu liikmesriikidel igal aastal koostada ja rakendada tööhõive arendamise, selleks prioriteetsete tegevusvaldkondade määramise ja konkreetsete tegevuste kava. See nagu eeldaks plaanimajandust. Illusioon, et KEEGI KUSKIL suudab öelda, kui palju, missuguse haridusega ja kuhu tööjõudu on tarvis, elab edasi, ja mitte ainult töötute hulgas, kes arvavad, et riik peab neile võimalikult kiiresti pideva ja hästiasustatava töökoha kindlustama.

Seaduslikud alused

Esimene tegus akt, Eesti Vabariigi Valitsuse määrus nr. 64 23. märtsist 1991.a. *Töötaja töötuks tunnistamise ning töötute abiraha määramise ja maksmise ajutise juhendi kinnitamise kohta* sai järje 1. jaanuaril 1995.a. jõustunud *Töötute sotsiaalse kaitse seaduse* näol Täna kehtivad "*Töötute sotsiaalse kaitse seadus*" (RT I 2000,57,371) ja "*Tööturuteenuste seadus*" (RT I 2000,57,370) said eluõiguse alates 1. oktoobrist 2000. Oma tegevuskava on Tööturuametil ja maakondlikel tööhõiveametitel. Meie tegevuse peaesmärgiks on toetada konkurentsivõimelist, efektiivset ja paindlikku tööturugu tööturukoolituse ja eduka tööerakenduse teel.

Kui 2000. aasta oktoobrini jagunesid meie kliendid kaheks - töötajad ja töötud - ning arvelolijate põhimass, s.o. töötajad, said tööturuteenustena vaid töövahendust ja teavet tööturu olukorrast ning tööturukoolituse võimalustest, siis nüüd on olukord muutunud: täna on kõigil töötutel õigus saada tööturuteenuseid samadel alustel. Paraku pole aga töötute grupp homogeenne, vaid koosneb eri vanuses, erineva haridustaseme ja taustaga inimestest. Aktiivse tööturupoliitika efektiivsuse tõstmiseks tuleb laiendada individuaalse lähenemisi viisi kasutuselevõttu iga töötute aitamiseks vastavalt tema vajadustele.

Koolitus ei anna veel töökohta

Läänemaa Tööhõiveameti tegevuses lähtume eesmärgist leida tööotsijaile (töotuile) võimalikult kiirelt nende haridustasemele ja ametioskustele vastavad töökohad, s.o. täita tööandjate pakutud vakantsid võimalikult kiirelt selleks parimini sobivate töövõtjatega. See ei ole kerge. Igasuguseid tegevus- ja koolituskavasid pole suudetud kuigi edukalt koostada ja ellu viia ka minevikus ja vaevalt täpsete mahtudega tööturukoolituse kava vajaks tänane turumajanduski. Massikommunikatsiooni abil kujundatav lootus tööotsija jaoks, et koolituse, ümber- või täiendõppe kaudu KINDLASTI JA KOHE leiad rakenduse, tekitab meile igapäevaseid pingeid. Koolitus annab õppinuile küll suhtelise eelise, parandades tema konkurentsivõimet teiste tööotsijatega võrreldes, ei anna talle aga automaatselt töökohta õpitud ameti (kutse) alal. Tuleb endale aru anda, et tööturul ei sõltu iga üksiku tööotsija võimalused üksnes tema oskustest, teadmistest ja kogemustest, vaid ka kõigi teiste tööotsijate omadest. Enam soovitakse õppida raamatupidajaks, sekretäriks, autojuhiks. Samas on meil neid arvel küllaldaselt, rääkimata neist, kes meie asutust ei külasta ja omal käel töökohta otsivad.

Uute töökohtade teke on aeglane, perifeerias minimaalne ja tihti täidetakse ka need tööhõivetalitustest mööda minnes. Tänapäeva tööandja nõuded töölevõetavale ei ole väiksed. Pingeid tööturul vähendaks uute töökohtade loomise subsideerimine riigi või maakonna tasandil. Seni on sellest küll majanduslikult huvitatud vähesed, kui aga kasvab sotsiaalabi taotlejate ja väheneb maksumaksjate arv, tuleb mõelda tõsisemale riiklikule sekkumisele. Riiklik tööturupoliitika peab hakkama mõjutama tööandjaid, et nad oleksid huvitatud investeeringuist maakohtadesse.

Tööhõiveprobleemide vähendamine maakonnas eeldab tihedat koostööd mitmete institutsioonidega: teeme pidevat koostööd Lääne Maavalitsuse, selle sotsiaal- ja tervishoiuosakonna ning vallavalitsustega, et leida kohalikest vajadustest ja eripärast lähtuvaid võimalusi töötute tööturule integreerimiseks. Otsustasime 2001.a. seada üheks prioriteetseks sihtgrupiks puuetega inimesed, kuna neil puudub täna reaalne võimalus kasutada oma õigust tööle. Maakonnas (eriti Haapsalus) takistab töö leidmist puudulik eesti keele oskus, kuna meie klientidest on 16,5 % mitte-eestlased.

Pinged leevendusid, probleemid jäid

Kui registreeritud töötuse tõus riigis eelmise aasta lõpul oli suuresti seotud 1. oktoobrist kehtima hakanud seadustega, siis Läänemaal erilist kasvu ei toimunud. Nii käis tööhõiveametis 2000.a. septembris 1325 klienti, oktoobris 1392, novembris 1413, detsembris 1422. Käesoleval aastal on klientide arv stabiliseerunud. Millest see? Võib-olla aitab sellele kaasa, et oleme viimastel aastatel töötanud ilma lõunavaheajata, korraldanud väljaspool Haapsalut ja Lõuna-Läänemaa keskust Lihulat vastuvõtte veel neljas vallavalitsuses: Hanilas, Kullamaal, Nõval ja Ristil ning ka ühes külas – Vatlal. Kätesaadavus ja see, et meie vastuvõtupäevadel osaleb ka valla sotsiaaltöötaja, kes vormistab toetusi jne, aitab tõenäoliselt kaasa pingete lahendamisele. Nii oleme osaliselt lahendanud ka töötuks registreerimisega seonduva asjaajamise, mis on tülikas ning maalt sõit tööhõiveametisse kulukas. (näit. sõit Nõvalt Haapsallu ja tagasi maksab üle 60-ne krooni).

Kogemus

Lõplikult lahendamata on veel palju probleeme. Kiiresti tuleks rakendada töötuskindlustusseadus, et tagada töötuse korral Euroopa Sotsiaalharta tulenev sotsiaalkindlustuse miinimumstandard ja leida võimalusi noorte tööhõive tagamiseks. Mida teha maal 16- aastase õpingud katkestanud kesk- või põhihariduseta noorega, kes meile arvele tuleb?

Registreeritud tööturustatistika Läänemaal 2001.a aprillis

Allikas: Tööturuamet

Mittetöötavad töotsijad	1490
Uued tööd otsivad isikud	104
nendest eelmisest töökohast koondatud	13
Tööturu-koolitusele suunatud	30
Tööle rakendatud	56
Rakendunud toetusega tööandjale	0
Rakendunud toetusega töötule	4
Said kuu jooksul töötü abiraha	605
Uued tööpakkumised kuu jooksul	83
Tööpakkumised 01.05.01 seisuga	21

Pelguranna Gümnaasiumi nõustamiskeskus**Regina Karjakina**

Tallinna Pelguranna Gümnaasiumis töötab alates 1. juunist 1999 sotsiaalabi- ja psühholoogiline nõustamiskeskus. Miks on niisugust keskust vaja just koolis? Kuna koolis on abivajavat last kõige kergem märgata ja kohe probleemi lahendama asuda. Õpetajad sageli ei tea, kuhu tuleks keerulise olukorra puhul pöörduda, rääkimata lastest ja nende vanematest. Abi peab olema saadaval võimalikult lähedal, usuvad nõustamiskeskuse sotsiaaltöötaja ANNA KRÕLOVA ja psühholoog MARINA VANNIK, kes tutvustavad ajakirja Sotsiaaltöö lugejatele oma kogemusi.

Kõik algas sellest, et Pelguranna Gümnaasium võttis osa Eesti- Taani ühisprojektist "Eesti muukeelse kooli arendusmudeli kujundamine". Nimetatud projekti juht härra Ib Ostergaard Rasmussen huvitus Põhja - Tallinna linnaosa sotsiaalprobleemidest ning mitmete kohtumiste ja arutelude tulemusena aitas luua kontakte Taani valitsusasutustega. 30. oktoobril 1998 toimus kohtumine Taani Kuningriigi Eesti saatkonna sekretäri hr Flemming Stenderiga, mille tulemusena käivitati projekt "Abi sotsiaaltöö organiseerimisel ja läbiviimisel Pelguranna Gümnaasiumis".

Sotsiaalprobleemid koolis

Vajaduse projekti järele põhjustas asjaolu, et Pelguranna Gümnaasium asub Põhja-Tallinna linnaosas Koplis, kus seoses paljude kohalike tehaste sulgemisega, milles töötas enamik piirkonna elanikke, jäid paljud inimesed tööta. Olukord pole siiani paranenud ning see tekitab kõikvõimalikke probleeme. Koolis läbi viidud uuringud näitasid, et:

- kolmandik õpilastest elab ühe vanemaga peres
- rohkem kui 20 perel on kolm või enam last
- seitsmel protsendil õpilastest on psüühikaga probleeme
- umbes neljandik ehk ligikaudu sada õpilast kannatab krooniliste haiguste all
- kaheksa protsenti peredest on alkoholiliigtarvitajad
- on esinenud juhtumeid, kus vanemad koos lastega kerjavad tänaval

Kõige sellega seoses tekivad õpilastel probleemid koolikohustuse täitmisega, mõned satuvad kuritegelikule teele, rajoonis on ka kodutuid lapsi.

Projekti sihid

Kõike eelnevat arvestades püstitati Taani valitsuse abiprogrammi "Sotsiaalne algatus Läänemere regioonis" raames finantseeritavale projektile järgmised eesmärgid:

- Luua sotsiaalabi ja psühholoogilise nõustamise keskus, et aidata sotsiaalsete probleemide lahendamisel nii õpilasi kui ka nende vanemaid.
- Arendada õpetajate sotsiaalset ja psühholoogia-alast pädevust, mis aitaks lahendada sotsiaalprobleeme.
- Laiendada koostööd teiste sotsiaaltööga tegelevate asutuste ning projektidega.

Edu sõltub koostööst

Keskuses töötab üks sotsiaaltöötaja ja kaks poole kohaga psühholoogi. Keskuse töötajad teevad koostööd teiste Põhja - Tallinna linnaosa koolide sotsiaaltöötajate ja psühholoogidega, kohaliku omavalitsusega ja selle juures töötava alaelaliste asjade komisjoniga, noorsoopolitsei ja turvakoduga ning projektidega "Tootsi tuba" ja "Vanem õde/ Vanem vend", (mis on psühholoogilised rehabiliteerimiskeskused), samuti Peeteli kogudusega. Viisteist probleemset õpilast saavad pärast koolipäeva mitmesugust abi Põhja- Tallinna linnaosa sotsiaalkeskuses. Nõustamiskeskuse sotsiaaltöötaja Anna Krõlova meenutab abilinnapea Ants Leemetsa sõnu: "Mida suurem on võrgus kasutatav võimaluste arv, seda kiiremini kasvavad võimalused. Meie edu sõltub koostööst". Selles võrgustikus on Anna Krõlova arvates kooli nõustamiskeskuse ülesandeks õpilaste psühholoogilise nõustamise kõrval eelkõige laste ja vanemate informeerimine abisaamise võimalustest.

Kui alguses oli laste ja lastevanematega kontakti saavutamine keeruline, siis ajapikku on suudetud eelarvamused ületada. Edu võib põhjendada suuresti sellega, et nõustamiskeskus töötab tihedas kontaktis õpetajatega, kes motiveerivad lapsi ja nende vanemaid vajadusel nõustamiskeskuse poole pöörduma. Pelguranna Gümnaasiumi direktor Galina Ivanova on samuti keskuse tööd igati toetanud. Pelguranna Gümnaasiumi sotsiaalabi- ja psühholoogilise nõustamiskeskuse poole pöörduvad ka teiste Põhja- Tallinna koolide õpilased ja nende vanemad.

Kooli nõustamiskeskuses antakse õpilastele ja nende vanematele abi individuaalselt, kuid töötavad ka nõustamisgrupid nii lastele kui ka lastevanematele. Psühholoogid nõustavad nädalas individuaalselt umbes 10-14 last ja 4-5 vanemat. Kord nädalas käib koos grupp "Konflikt ja suhtlemine", mis on mõeldud vanemate klasside õpilastele. Grupis osaleb kuus kuni kaheksa õpilast, keda õpetatakse käituma erinevates situatsioonides, lahendama konfliktsituatioone, samuti seda, kuidas olla edukas tulevikus. "Konsulterime ka õpetajaid nii individuaalselt kui loengu vormis. Õpetajad kasutavad sageli meie abi. Näiteks käitub laps tunnis agressiivselt. Õpetaja võib ta tuua siia, laps mängib natuke ja rahuneb maha", jutustab Anna Krõlova.

Taani "sinine kohver"

Nõustamiskeskusel on välja kujunenud tihedad kontaktid ja koostöö Taani spetsialistidega. Taani kolleegid õpetasid kahe aasta jooksul kooli õpetajaid ja nõustamiskeskuse spetsialiste. "Koolitustel ei räägitud niivõrd üldist juttu, kuivõrd jagati praktilisi nõuandeid, kuidas töötada probleemsete laste ja nende vanematega, tutvustati meetodikaid, mis on välja töötatud pikaajalise töö tulemusena.", kiidavad partnereid Pelguranna Gümnaasiumi nõustamiskeskuse töötajad. "Näiteks tutvustasid Taani spetsialistid meetodikat, kuidas koostada hea lõpuga muinasjutte, samuti õpetasid meile genogrammide koostamist." Projekti raames korraldati kuuetele inimesele õppereis Taani Aalborgi linna, kus tutvuti sotsiaaltöö korraldusega, külastati sotsiaalasutusi ja vahetati kogemusi. Taanist sai kaasa toodud ka nn sinine kohver - spetsiaalne meetodika, mida psühholoog kasutab peresuhete kindlakstegemisel.

Taanlaste toetusel on vähekindlustatud perede lapsed saanud sõita suvel puhkelaagrisse. 150 last käis Estonia teatris vaatamas ooperit ja balletti, paljude jaoks oli see esimene teatrikülastus.

Vajadus nõustamise järele on kümneid kordi suurem

Küsin nõustamiskeskuse töötajate käest: "Kuidas te arvate, keda vajab kool rohkem, kas psühholoogi või sotsiaaltöötajat?"

"Seda ei saa niimoodi küsida. Mõlemad on vajalikud, sest nad täidavad ju erinevaid funktsioone.", arvab Marina Vannik. "Vaid siis, kui iga spetsialist tegeleb oma asjaga, saab töö olla kvaliteetne. Ka taanlased rõhutasid oma koolitusel, et kool vajab nii psühholoogi kui sotsiaaltöötajat.", lisab Anna Krõlova. "Ministeeriumide töötajad seda ei vaidlusta, kuid see on taskukohane ainult suurele koolile. Neljasaja õpilasega Pelguranna Gümnaasium suudab oma eelarvest palgal pidada vaid poole kohaga psühholoogi. Vajadus koolisotsiaaltöö ja psühholoogilise nõustamise järele on aga väga suur, üleliigseid spetsialiste meil ei ole. Oleks siin ka neli psühholoogi ja neli sotsiaaltöötajat - kõigile jätkuks tööd."

Korraks peame vestluse katkestama. Uksest astub sisse õpetaja, temaga on kaasas 8-9 aastane poisike. "Poisid ema sõitis jälle Soome, ta on mitu päeva üksi kodus olnud, kuid ei tahtnud meile sellest rääkida."

"Ema ei lubanud", seletab poiss, "kartis, et tuleb probleeme." Keskuse töötajatel on see perekond ammu tuttav: last üksinda kasvatav ema ei täida vanemlike kohustusi kuigi hästi. Peagi selgub, et ema ei jätnud lapsele isegi süüa. Olukorrale leitakse kiiresti lahendus: pärast tunde tuleb poiss mängima keskusesse, saab koolis süüa ja siis viib sotsiaaltöötaja ta turvakodusse, kus ta saab olla, kuni ema tagasi tuleb.

"Näete nüüd, kui hea on, et koolis on selline keskus. Selliste juhtumite lahendamiseks tuleb meil tegelda üsna tihti", ütleb Anna Krõlova ja toob veel mõned näited:

Keskuse poole pöördus 9. klassi poiss ühest meie linnaosa gümnaasiumist. Tema ema oli lõpetanud elu enesetapuga. Suunasime ta "Tootsi tuppa", kus teda praegu abistatakse ja toetatakse ja tal on tekkinud võimalus lõpetada põhikool.

Toon näite ka meie koolist. Kui üksi jäi 4. klassi poiss, kelle ema pandi haiglasse operatsioonile, suunasime ta ajutiselt "Tootsi tuppa". Praegu on ema juba kodus ja poeg elab jälle ema juures.

Oleme võitnud laste usalduse

Algklasside õpilastel lõppevad tunnid ja nad tulevad nõustamiskeskusesse, et mängida, joonistada ja suhelda. Kuna keskusel on ilusad kaasaegsed ja hästi remonditud ruumid, palju huvitavaid mängu ning raamatuid, motiveerib see õpilasi veetma vaba aega koolis, mis väldib nende tänavale sattumise. "Paljud lapsed tulevad probleemsetest peredest. Tahame nendele näidata, et on olemas teine elu - usalduslikud suhted, võimalus olla vastu võetud sellisena nagu sa oled.", seletavad keskuse töötajad. Pruunisilmne patsidega tüdruk tuleb psühholoogi juurde ja sosistab talle midagi kõrva. Pärast paariminutilist vestlust jookseb ta juba rõõmsalt teiste laste juurde mängima. "Kõige suurem saavutus on see, et oleme võitnud laste usalduse", ütleb Marina Vannik. "See tüdruk on korralikust perest. Täna käitus ta tunnis natuke valesi ja see tegi talle muret. Lastele on väga tähtis, et oleks keegi, kellele saab kõik südameilt ära rääkida."

Mis saab edasi?

Taanlaste finantseeritud projekt lõppes 31. mail. Nõustamiskeskuse töötajad otsivad võimalusi töö jätkamiseks, kirjutavad projekte ja tahavad oma kogemusi jagada ka teistele koolidele. Seni on keskust mõningal määral toetanud Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet ning Hasartmängumaksu fond. "Töö nende lastega algab liiga hilja," tunnistavad kooli sotsiaaltöötaja ja psühholoog. "Paljusid probleeme oleks võinud varasema sekkumisega ära hoida. Kuid isegi siis, kui meil õnnestub tuua kümme last tagasi normaalsesse ellu, tasub meie töö ennast ära. Loodame, et suudame inimesi selles veenda."

IN - klass: kellele ja milleks?**Märt Rannast**

Lauka Põhikooli direktor

11. oktoobril 1999.aastal kinnitas haridusministeerium määruse "Kasvatusraskustega 7.-9. klassi õpilaste klassi moodustamise tingimused ja kord". Selle määrusega teadvustas riik nii koolidele kui ka lastevanematele tõsiasja, et kõigis koolides on õpilasi, kes oma käitumiselt, õpitulemustelt ja sotsiaalselt kindlustatuselt ei mahu üldtunnustatud normide piiresse.

Individaalõppe klass Lauka Põhikoolis Hiiumaal

Lauka Põhikoolis moodustati alates möödunud aasta 1. septembrist eraldi klass üheksast õpilasest. Enne otsuse langetamist püüdsime uurida õpilaste, lastevanemate ja õpetajate suhtumist sellise klassi moodustamisse. Ühiste arupidamiste tulemusena jõudsime ammutuntud seisukohale, et kasvatusraskused, õpiraskused, üldtunnustatud käitumisharjumuste eiramine ja õppimisse vastutustundetu suhtumine on kompleksprobleem oma objektiivsete ja subjektiivsete põhjustega, mis omavahel tihedalt seotud ning mille eraldi lahendamine ei anna ilmselt soovitud tulemust. Siit ka esimene ettepanek selle klassi nimetuse suhtes: klassi moodustajale tõenäoliselt ei oleks tekitanud probleemi nimetada klass "kasvatus- ja õpiraskustega" klassiks, kuid õpilaste jaoks oli selline nimetus vastuvõetamatu. Ilmselt suurendas vastuseisu ka asjaolu, et piirkonnas asub erivajadustega laste kool. Pakkusime õpilastele välja võimaluse ise valida klassile nimi ja saime huvitava tulemuse – "individaalõppe klass" ehk IN- klass. Et probleem, mis tundus esmapilgul küllalt tühine, osutus tegelikult väga tundlikuks, sai kinnitust, kui kooli küllastanud ajalehereporterit grupifotol ei vaadanud ükski üheksast silmapaari kaamerasse, vaid kõrvale sel lihtsal põhjusel, et lehemees tahtis teha pilti hästi edenenud "kasvatusraskustega klassist".

Kelle jaoks siis ikkagi moodustada IN-klass?

Sellele küsimusele vastamiseks tuleks eelnevalt põhjalikult analüüsida neid õpilasi, kes kooli seisukohalt võiksid kuuluda sellesse klassi. Kuna tegemist oli 7., 8. ja 9. klassi õpilastega, siis oli selge, et nende käitumine, õppimisvõime, töötahe/ mittetahe ja töötamise/ mittetöötamise motivatsioonid olid juba suuresti välja kujunenud ning kinnistunud.

Kahjuks ei ole seesuguste õpilaste tegutsemis- ja õppimisviisid aga tavalised ning loogilised, vaid oluliselt tavanormidest erinevad. Tuleb endale aru anda, et selline tavanormidest erinev käitumine on protsess, mis on alguse saanud tunduvalt varem ja jätkub progresseeruvast tempos. Keskastme õpilase puhul me oleme sageli olukorras, kus on äärmiselt raske seda protsessi pidurdada või peatada. Analüüsides oma kooli IN-klassi kandidaate, tulime järeldusele, et tegelikkuses on need lapsed olnud pikka aega tõrjutud väga erinevatel põhjustel ning sellisest olukorrast vabanemiseks olid nad võtnud endale klassikollektiivis negatiivse liidri rolli.

Kogemus

See negatiivne roll on olnud neile kaitseks objektiivsete ja subjektiivsete põhjuste tagajärjel tekkinud olukordade lahendamisel. Seega oleks mõistlik püüda moodustada klass õpilastest, kes satuvad uues klassikollektiivis uude situatsiooni, kus puudub otsene vajadus oma negatiivset liidrirolli järjekordselt tõestada. Selle asemel võiks neile pakkuda hoopis positiivset motivatsiooni, mille tulemusena võib tekkida huvi teistsuguste käitumis- ja õppimisviiside vastu. Seega peaksid õpilased saama võimaluse teha positiivseid valikuid. Loomulikult ei ole paari aastaga võimalik saavutada täiuslikku tulemust, kuid ainuüksi tähelepanu osutamise, positiivse tegevuse tunnustamise, individuaalse lähenemise suurendamisega on võimalik väga palju ära teha.

Lähtume tasandusõppe põhimõttest

Teisalt nõuab selliste õpilastega tegelemine küllaltki suurt pühendumist õpetajatelt, kasvatajatelt ning lastevanematelt. Mis puutub lastevanematesse, siis meie kogemuse põhjal oleks vajalik ka neile selgitada, et "kasvatusraskustega" klass ei ole erivajadustega laste klass, kus toimib erirežiim, vaid klass, kus toimub tugevdatud individuaalse lähenemisega õpetamine tasandusõppe põhimõtetest lähtudes. Seega püüavad õpetajad siluda neid puudujääke õpi- ja kasvatustegevuses, mis on tekkinud varem ning positiivse suhtumise toel kasvatada huvi tuleviku vastu.

Kokkuvõtvalt võiks öelda, et iga õpilase tagasitoomine üldtunnustatud käitumis- ja õppimishormide juurde on raske ja vaearikas ülesanne, kuid vajalik ja möödapääsmatu, sest ka neist noortest kasvavad ühiskonna liikmed.

Kõrge töötus – tänase Eesti üks teravamaid probleeme

Reelika Leetmaa

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS analüütik

Majandus kasvab, hõive väheneb

Kasvav töötus on muutunud üheks teravamaks sotsiaalmajanduslikuks probleemiks Eestis. Kui stabiilse majandusega riikides on leitud, et keskmiselt 3%-line majanduskasv aastas suurendab hõivet ühe protsendi võrra, siis Eestis see seos ei kehti. Kuigi majandus on kasvanud alates 1995. aastast keskmiselt ligi 5% aastas, siis hõive on samal perioodil jätkuvalt vähenenud ning töötus suurenenud. Ka 1997. aasta ligi 11%-ne majanduskasv ei suutnud peatada hõive jätkuvat langust.

Sama tendents on iseloomulik ka teistele Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekumaadele. Erandiks on vaid Poola, kus hõive kasv on olnud väga väike. Mis on põhjuseks, et majanduskasv üleminekumaades ei suuda tagada hõive kasvu? Turumajanduse tingimustes on ettevõtted olnud sunnitud pidevalt oma tegevust efektiivsemaks muutma ning tegema ära sama töö väiksema arvu töötajatega. Teisalt kaasneb uue tehnoloogia kasutuselevõtuga sageli töötajate arvu vähendamine. Ettevõtete jätkuv püüd oma tootmist efektiivsemaks muuta ning tehnoloogia areng annab põhjust arvata, et uute töötajate värbamine on majanduslikult hästi läbimõeldud otsus ning hõive järsku kasvu ja töötuse vähenemist lähiajal oodata pole.

Haritud tööjõud – reaalsus või müüt?

Statistika näitab, et Eesti tööjõud on suhteliselt hästi haritud. Suure osa moodustavad kesk- või kutseharidusega inimesed, palju on ka kõrghariduse omandanud. Ometi kurvadav nii Eesti tööandjad kui ka välisinvestorid kvalifitseeritud tööjõu puuduse üle. Seega ei vasta tänaste töötajate oskused ja teadmised tööandja vajadustele ehk teisisõnu tegemist on struktuurse töötusega. Vaadates majanduses toimunud muutusi, eelkõige põllumajandussektori kiiret kokkutõmbumist (hõivatute arv on langenud 20,4%-lt 1991. aastal 7,5%-le 2000. aastal) ning teenindussektori jõudsat kasvu (hõivatute arv kasvanud 43,2%-lt ligi 60%-ni 2000. aastal), on selge, et nõukogudeaegse hariduse ja töökogemusega on tänapäeva kiirelt muutuvates tingimustes raske toime tulla.

Tööturu seisukohalt on väga olulised ka demograafilised protsessid. Eesti rahvastiku pidev vananemine tähendab muu hulgas ka seda, et tööjõus suureneb vanemate inimeste osatähtsus, kellel on vaja oma oskusi pidevalt täiendada, et tööturul toime tulla. Ka Euroopa Liidu liikmesriikides prognoositakse, et 2005. aastaks on 80%-l töökohtadest vajalikud oskused ja teadmised, mis on saadud viimase 10-ne aasta jooksul. Vaid 20%-l töökohtadest on võimalik hakkama saada vanade oskustega. Samal ajal on aga 2005. aastal ligi 80% töötajatest vanade oskustega ning vaid 20% on omandanud hariduse viimase kümne aasta jooksul. See näitab veel kord, kui võrd oluline roll on tööturu seisukohalt täiend- ja ümberõppel.

Kutseharidusreform üksi pole lahendus

Töötus on kompleksne probleem ning nõuab seetõttu ka kompleksseid lahendusi. Olukorra teeb veelgi keerulisemaks asjaolu, et ligi pool Eesti töötutest on töötanud juba rohkem kui aasta. Seetõttu on oluline töötajate pakkumise vastavusse viimine nõudlusega ehk töötajate oskuste ja teadmiste kaasajastamine. Sellest tulenevalt on tõepoolest tähtis kutsehariduse reform ning täiskasvanute (nii töötute kui töötajate) koolitussüsteemi täiustamine. Kuid kutseharidusreform on aeganõudev ning eelkõige tulevikku suunatud tegevus, tänastele töötutele on esmatähtsad tööhõiveametites pakutavad võimalused.

Kui defineerida aktiivsete tööturumeetmetena programme, mis täiendavad töötajate oskusi ja teadmisi ning parandavad nende väljavaateid tööd leida, siis on tänasel töötul tööhõiveametis võimalik valida kolme programmi vahel: osaleda tööturukoolituses, asuda tööle tööturutoetusega töötajate juures või taotleda ettevõtlustoetust. Nagu jooniselt 2 näha, on töötus küll suurenenud, kuid aktiivsetes meetmetes osalenud töötute arv on 2000. aastal 1995. aastaga võrreldes vähenenud. Vaid 19%-l registreeritud töötutest ja 9 %l kõigist töötutest avaneb võimalus osaleda aktiivsetes tööturuprogrammides. Riigieelarve kulutused aktiivsetele meetmetele on suurenenud minimaalselt, moodustades sisemajanduse koguproduktist 2000. aastal endiselt vaid 0,08%. Seetõttu võib öelda, et aktiivse tööturupoliitika roll on tänases Eestis väga väike.

Kuigi tööhõiveametite poolt pakutavatel programmidel on eriti üleminekumaades oluline roll töötuse leevendamisel, ei piisa kindlasti vaid nendest. Paljudes Eesti piirkondades töökohti lihtsalt pole. Selle tõttu on oluline tööturu nõudluspoole stimuleerimine ehk ettevõtluse arengu toetamine. Näitena võib tuua stardikapitali pakkumise ja koolitustoetuse alustavatele ettevõtjatele, samuti koolitustoetuse välisinvestoritele. Lisaks eeltoodule on oluline ka transpordi ja ühendusteede, funktsioneeriva kinnisvaraturu ning info olemasolu.

Ülaltoodut kokku võttes võib öelda, et riigil on mitmeid võimalusi töötuse leevendamiseks. Vaid majanduskasv ning kutseharidusreform üksi pole lahendus, seda tõendab tänane töötute arv Eestis. Samuti ei vähenda töötust üksnes aktiivsele tööpoliitikale kulutatavate summade suurendamine, kui sellele ei eelne põhjalik tööturu olukorra ja tööpoliitika analüüs ning vastavalt sellele meetmete täiustamine.

Noored tööturul millenniumi vahetusel**Jelena Helemäe****Rein Võormann**

TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute instituudi teadurid

Sisekaitseakadeemia dotsent Juta Veimer kirjutab, et sotsiaaltöötajaks õppivad üliõpilased ei tahaks tulevikus tegeleda vanurite, töötute ja asotsiaalidega (Veimer 2000, 125). See on äärmiselt kurvastav tõdemus. Kõnelevad ju paljud faktid sellest, et tulevikus tuleb neil tegeleda ka oma eakaaslastest (ja isegi nooremate) töötutega, seda vaatamata viimase aja haridusbuumile. Viimane on üks sagedamini meedias jutuks olnud teema. Üldiselt tuleb aga tõdeda, et noorte puhul võib juba rääkija-kirjutaja alatoonist ära arvata, millest ta räägib. Optimistlik-võidukas sõnavõtt käsitleb suure tõenäosusega põhikoolile järgnevat haridust, murelik toon aga annab tunnistust sellest, et teemaks on noorte tööga seonduv.

Huvi hariduse omandamise vastu suurenes

On alust väita, et Eestis oli 1990. aastatele iseloomulik haridusvaimustus. Aasta-aastalt kasvas nende noorte hulk, kes pärast põhikooli lõpetamist jätkasid õpinguid gümnaasiumis. Veelgi enam, uued võimalused kõrghariduse omandamiseks erakõrgkoolides ja kutsekõrghariduse õppekavade rakendamine koolis on tubliti kasvatanud nende gümnaasiumilõpetajate osakaalu, kes pärast lõpetamist asuvad taotlema järgmist haridustaset tõendavat diplomit. 1999. a. valis selle tee ligi kaks kolmandikku tollel aastal lõpetanutest. Noorte kõrgendatud huvi hariduse vastu pikendab nende õpiaega, mis ühtlasi tähendab noorte tööturule siirdumise edasilükkumist ehk teisisõnu noorte majandusliku aktiivsuse langust. Kohe tuleb märkida, et see pole postsotsialistlike riikide üleminekuaja raskustega seotud probleem, vaid nähtus, millega seisab silmitsi ka enamik lääneriike. Eesti tööjõu-uuringute (ETU) andmed näitavad, et noorte (15-24 aastaste) majanduslik aktiivsus langes 1990. aasta 48,8%lt 41,8%le 2000. aastal, mis tähendab enam-vähem sama langustempot, kui elanikkonna puhul tervikuna - vastavalt 75,5%lt 67,2%le. Põhjusi, miks noorte tööjõus osalemise määr on kogu elanikkonna vastavast näitajast tunduvalt madalam, võib pidada arusaadavaks ja iseenesestmõistetavaks.

Tabel 1. 15-24 aastaste majandusliku aktiivsuse, tööhõive ja töötuse määr võrrelduna 15-69 omaga, %

Aasta	Vanuserühm	Majandusliku aktiivsuse määr	Tööhõive määr	Töötuse määr
1989	15-24	50,4	49,6	-
	15-69	76,9	76,4	(0,6)
1992	15-24	50,4	46,7	7,4
	15-69	72,2	69,5	3,7
1995	15-24	47,7	41,0	14,1
	15-69	68,5	61,8	9,7
1998	15-24	44,4	37,4	15,7
	15-69	67,7	60,7	9,9
2001 I kv	15-24	37,0	27,7	25,0
	15-69	66,7	56,9	14,3

Allikas: Eesti tööjõu-uuring

Teadus

Kõik näib justkui korras olevat. Kellel võiks olla midagi selle vastu, et noored tahavad õppida ja tööturule tulevad üha haritumad inimesed? Vastupidi, noortele orienteeritud ühiskonnas, nagu see on kujunenud taasiseseisvunud Eestis, peaks uue põlvkonna selline õpihimu olema igati tervitatav. Ometi on asjal ka teine pool. Haridust ei saa käsitleda omaette väärtusena, sellel on ka praktiline tähendus. Paremini haritud inimene peaks end tundma tööturul märksa kindlamalt kui vähema haridusega piirdunud töötaja, saama parema/kvalifitseerituma töö, kõrgemat palka. Teisisõnu, noored kui vanema põlvkonnaga võrreldes haritum rühm peaksid olema eelisseisundis ka tööturul. Kas see on aga alati nii: on nad ikka haritumad ja/või eelistatumad?

Tööpuuduse kasv

Tegelikult on 1990. aastate Eestile iseloomulik tööpuuduse kasv: ETU andmetel suurenes noorte töötute arv eriti järsult Eesti majandusreformide pöördelistel aastatel 1992-1993. Eestis nagu teisteski Balti riikides, aga ka Tšehhis ja Sloveenias ei kaasnud 1995.-1998. aastate majanduskasvuga hõive kasvu ega noorte töötute arvu langust (*Young people in Changing Societies*. UNICEF, 2000). Teine oluline noorte töötute kasvu periood leidis aset viimase paari aasta jooksul. Mitteaktiivsete noorte arv hakkas kasvama 1990. aastate teisel poolel, kuid töötute arvule "jõuti järele" alles 1999. aastal. ETU andmetel suurenes küll 2000. aastal noorte (15-24-aastaste) majanduslik aktiivsus, kuid paraku juhtus see noorte töötute arvu suurenemise tõttu, töötavate noorte arv vähenes jätkuvalt (Tööjõud 2000, lk.19). 2001. aasta I kvartalis oli üks viiest töötust 15-24-aastane, selles vanuses töötute arv ulatus 19,5 tuhandeni (kuukiri Eesti Statistika 2001, nr 4.).

Noorte olukord keerulisem

Seega tuleb tõdeda, et pilti ei anna maalida ainult rõõmsates värvides. Noorte aktiivsem õpingutes osalemine pole loonud sellele grupile tervikuna veel olulisi eeliseid tööturul. Pigem võiks väita vastupidist - noored on teiste vanuserühmadega võrreldes hoopis keerulisemas olukorras. Esiteks, võib täheldada probleemide kuhjumist haridussüsteemis endas: vanade puuduste järelmõjule lisanduvad nn üleminekuraskused, uuenduste mõju hakkab ilmnema alles mõne aasta pärast. Sellest annavad märku kasvav väljalangevus enne põhihariduse omandamist; õppurite arvu kasv, millega ei kaasne olulist lõpetajate arvu kasvu (haridussüsteemi aina süvenev "reservuaari" funktsioon) jne.

Teiseks, tööturuga seonduvad noortel päris mitmed probleemid. Neil on üldse üsna raske tööturule pääseda. ETU andmeil kasvas 2000. aastal pärast õpinguid või õpingute ajal tööd otsima hakanute arv eelmise aastaga võrreldes kahekordseks (Tööjõud 2000, lk.32). Tagajärjeks on, et 2000. aastal oli noorte töötuse määr Eestis 23,9% võrreldes ülejäänud elanikkonna 13,7%ga. Kuna aga ka teistel "tööturult väljas" olevatel kategooriatel on üha raskem tööturule (tagasi) pääseda (ETU andmeil 2000. aastal kasvas ka lapsehoolduspuhkuselt naasnute, koduste ja teiste varem mitteaktiivsete osatähtsus töötute hulgas), annab see märku Eesti tööturul teravnevast lõhest "võitjate", s.t tööturule integreerunud ja "kaotajate" ehk tööturule siirduvate töövõtjate vahel. Teisisõnu, võib prognoosida pikaajalise tööpuuduse osatähtsuse kasvu ka noorte hulgas, ja seda vaatamata noorte küllaldasele haridustasemele (2000. aastal oli 60% noortel töötutel vähemalt keskharidus, naistöötute seas oli selliseid koguni 2/3). (Tööjõud 2000, lk128,130).

Teadus

Ka tööturule pääsenuna on noored seal üsna ebakindlas seisus. Tööandjad püüavad esmakordselt tööturule asuvate noortega sõlmida ajutisi või osaajaga töölepinguid: statistik Ülle Pettai andmeil oli osaajaga töötajate osakaal hõives 7%, 15-24 aastaste hulgas aga 11%. Samuti satuvad noored sagedamini koondamiste alla. Ka hariduse väärtus tööturul on Eesti tugevalt segmenteeritud tööturul väga erinev, soodsatesse segmentidesse pääsemine eeldab "õigeid" vanemaid ja vastavat tutvusringkonda.

Kolmandaks, veniva õpiajaga ja tööturule aina hilisema, aga ka raskendatud pääsemisega kaasnevad toimetulekuprobleemid. Kuigi ETU andmeil oli 15-24-aastaste töötute seas suurte raskustega toimetulevaid vähem kui teistes vanusegruppides (noortel – veidi alla poole, täiskasvanutel aga ligi 60%), ei ole pilt sugugi lohutav. On ju tegemist iseseisva elu algusega, kus praktiliselt puudub isiklik aastatega kogutud ressurss. 15-24-aastaste puhul tulekski võtta arvesse, et tegemist on üsna heterogeense grupiga, kus ollakse täiskasvanuks saamise suhtes küllaltki erinevatel etappidel. Kahel alagrupil (15-19-aastaste noorukite ja 20-24-aastaste nn noorte täiskasvanute juures) ilmnevad olulised erinevused nii majanduslikus käitumises kui ka perekonnaseisus ja toimetuleku hindamisel.

Kui 1990. aastate algul küündis noorema rühma tööjõus osalemise määr veidi üle 30%, siis aastakümne lõpuks oli see langenud alla 20%. Vanemas rühmas oli majandusliku aktiivsuse langus tunduvalt väiksem, vaid mõni protsent, kuid selle grupi tööjõus osalemise määr ise ulatus kogu aastakümne jooksul 70% lähedale, st oli võrreldav kogu elanikkonna vastava näitajaga. Seega võib öelda, et 15-24 aastaste majandusliku aktiivsuse langus toimus eeskätt noorema vanuserühma arvel. Nooremate hilisem tööturule siirdumine(=pikem õpiaeg) ei ole pelgalt haridushuvi kasv. Selle taga on üsna sageli asjaolu, et noored valivad ebakindla tööturu asemel õpingute jätkamise, mida toetab ka riik - pikem õpiaeg on hea vahend noorukite kõrge tööpuuduse vastu. Kujutagem vaid ette, mis juhtuks, kui näiteks kas või pooled ametlikust koolikohustuse east väljas, aga praegu veel õppivad noored siirduksid kooli asemel tööturule.

Sotsiaaltöötaja tööpõld kasvab töötute noorte arvel

Niisiis on nooremate põhitegevuseks õpingud, 20-24-aastastest õpib vaid iga kolmas. Samas vaatamata asjaolule, et Eesti noortele on omane püüe asuda elama vanematest eraldi, elab oluline osa neist vanematega. Eluolu uuringu andmeil elas 1999. aastal kaks kolmest 18-24-aastasest noorest koos vanematega. Vanemate sissetulek on noorte peamiseks elatusallikaks, seda nii 15-19-aastaste kui ka 20-24-aastaste puhul. Ka abielus mittetöötavad noored on vanematest väga sõltuvad. Seega sõltub mittetöötavate noorte toimetulek vanemate materiaalsest kindlustatusest. Samas ETU99 andmetel kannatavad noored, kelle peamiseks elatusallikaks on riigi (laste, toimetuleku) toetused, kõige suurema riski all sattuda suurte raskustega toimetulevate hulka. 1999. aasta teises kvartalis elas suurte raskustega toimetulevatest mittetöötavatest noortest peaaegu iga kümnes laste- või toimetuleku toetustest, normaalselt toimetulevate seas selliseid praktiliselt ei olnud. Ka töötutel noortel on suuremad toimetulekuraskused mitteaktiivsetega võrreldes. Kui võtta arvesse tööturule pääsemise raskusi, võib järeldada, et tulevikus kasvab sotsiaaltöötajate tööpõld ka noorte arvel.

Teadus

Noorte olukorda tööturul aitaks parandada aktiivsete tööturumeetmete (näit täiendõpe) rakendamine eeskätt õpingud enneaegselt katkestanute ja ilma erialase ettevalmistuseta noorte osas. Täiskasvanute koolituse uuringu andmed näitasid, et nooremad vanuserühmad on kasutanud koolitusvõimalusi suhteliselt aktiivsemalt vanematega võrreldes. Siiski pole pilt ka nende noorte hulgas kuigi rõõmustav. Eesti täiendkoolitus on siiani orienteeritud suuresti kõrgharidusega inimestele ning ka nooremas vanuserühmas võtavad koolitusest osa enamasti mitte need noored, kes hädasti vajaksid mingitki professionaalset ettevalmistust, vaid see osa, kes on tööellu lülitudes niigi soodsamas olukorras tänu oma paremale haridusele.

Kirjandus

Kuukiri Eesti Statistika, 2001, nr 4. Tallinn, 2001

Marksoo, Ü. jt. 2000. Elutingimuste uuring Eestis 1999. aastal: Põhiandmed. NORBALT II. Tartu.

Tööjõud. 2000. *Labour Force*. 2001. Tallinn: Statistikaamet.

Veimer, J. 2000. Kaotajate diskursus Eesti üleminekuühiskonnas. – *Kõnelev ja kõneldav inimene: Eesti erinevate eluvaldkondade diskursus*. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Young People on Changing Societies. 2000. The MONEE Project CEE/CIS/Baltics. Regional Monitoring Report No. 7. UNICEF.

Eakate tööhõive: mida arvavad sellest sotsiaaltöötajad**Signe Väljataga**

TPÜ sotsiaaltöö osakonna lektor

Tänaseks on üldsus teadlik, et Eesti elanikkond vananeb aina kiirenevas tempos. See on üheks struktuurse tööpuuduse põhjuseks, sest struktuurne tööpuudus tekib siis, kui inimeste oskused ei vasta tööturu kiiresti muutunud vajadustele. Vanemale põlvkonnale annab see end eriti tunda, kuna sellesse kuulujate teadmised ja oskused on omandatud nõukogude ajal, millest täna enam ei piisa. See on ka põhjuseks, mis on kujundanud ettevõtja ja ka üldsuse teadvuses hoiaku, et pensioniealisel pole enam tööturule asja. Seetõttu on vanemad töötajad kohanud tihti vastuseisu, mis on rajatud üksnes nende eale. Ometi on seesugune lähenemine probleemile lühinägelik, sest terves Euroopas suurendab rahvastiku kiire vananemine struktuurset tööpuudust.

Statistika näitab, et ajavahemikul 1995-2000 kahaneb noorte (20-30- aastaste) osakaal tööturul 17% ja kasvab keskealiste ning **eriti pensioniealiste osakaal**. 50-60-aastaste inimeste osakaal tööturul suureneb 12% (vt. Raul Eamets. *Eesti ja Euroopa tööturg muutuv maailmas*. – Postimees, 2001, 16. mai). Suur mittetöötavate pensionäride hulk võimendab ka hoolekande probleeme, sest järjest vähemaks jääb neid, kes seda hulka peavad maksude kaudu ülal pidama.

Eakate töötamine on kasulik

Õnneks ollakse ka Eestis jõudmas arusaamisele eakamate inimeste tööhõive otstarbekusest. Seda tõendab sotsiaalministeeriumi plaan esitada seaduseelnõu, mille vastuvõtmise korral rakendatakse pensioni edasilükkamist neile, kes soovivad jätkata töötamist, kusjuures iga töötatud lisa-aasta eest pension suureneks kindla protsendi võrra. Seaduseelnõu taga on mure, et töötava elanikkonna vähenemine ähvardab destabiliseerida riigi majandust ja ühiskonda tervikuna, kuna võib kaasa tuua vajaduse võõrtöajõu värbamiseks.

Töötamine tuleb kasuks ka pensionäridele, sest parandab nende majanduslikku toimetulekuvõimet. Töötav pensionär ei vaja sotsiaalabi ja hoolekandeteenuseid, ta tuleb endaga ise toime. Vähe sellest, ta suudab aidata ka nooremaid pereliikmeid, kes ajutiselt on ehk jäänud töötuks.

Tööst kõrvalejäämine võib kutsuda esile üksindus- ja masendustunnet, sest nõrgenevad sidemed ümbritseva eluga, kuna töökeskkond langeb ära. 60-aastatel, kui NLiidus seati pidulikult sisse varane pension ja sunniti inimesi kohe ka seda "hüve" nautima, juhtus päris tihti, et 55-aastane pensionär oli paari kuu pärast siit ilmast lahkunud – niivõrd traumeerivalt toimus sunnitud jõudeolek täies tööjõus inimesele. Eriti raske on see eakatele, kes elavad üksinda ja keda meil on küllalt palju.

Kindlasti on pensionäril rohkem aega harrastusteks alates aiatööst ja lõpetades koorilaulu, käsitöö ja rahvatantsuga, kuid need ei täida kogu vaba aega, mida on äkki ülemäära. Seda eriti siis, kui inimene tunneb end hästi ja tema vaimne võimekus on stabiilne: ei kao ju ühegi töötaja võimed ja oskused päevapealt üksnes seetõttu, et kätte on jõudnud pensionile jäämise aeg. Kindlasti on niisugusel korral parimaks lahenduseks töötamise jätkamine.

Sotsiaaltöötajad on pessimistlikud

Eelöeldu taustal oli üllatav, et paljud sotsiaaltöötajad, kes ju peaksid kõige paremini tundma eakate olukorda ja nende probleeme, on eakate tööhõive suhtes mitte üksnes pessimistlikult, vaid isegi tõrjuvalt meelestatud. See selgus 2000. aastal Eesti Gerontoloogia ja Geriatria Assotsiatsiooni, Avatud Eesti Fondi ja TPÜ ühisuurimusest, mille 220 ankeedile vastanust **59% väitis: hetkel pole võimalusi pensionäride tööhõiveks või on need väga nigelad**. Neid, kes arvasid selleks võimalusi leiduvat, oli kõigest 5%. Ometi on teada, et Eestis töötab ametlikult 12% pensionäridest.

Sotsiaaltöötajatele tuttav dokument "Eesti vanuripoliitika alused", mis kiideti heaks 1999. aastal valitsuse istungil, näeb ette ühe olulise punktina ka eakate tööhõivet kui eakate aktiivsena püsimise üht olulist tegurit. Ilmselt käsitatakse seda dokumenti siiski kui n.ö. tulevikumuusikat ega mõelda, mida annaks käesoleval ajal ära teha eakate tööhõive parandamiseks.

Valdavalt põhjendatakse oma pessimismi sellega, et isegi noortel ei ole tööd. Mõned näited:

"Ei näe vajadust." (Valgamaa)

"Maapensionäridel puudub üldjuhul soov pensionieas töötamiseks." (Tartumaa)

"Meil puudub isegi noortel töötamisvõimalus. Pensionärid ei unista töötamisest, on eluaeg töötanud." (Pärnumaa)

"Eakad võiksid ikkagi puhata, mitte tööd rabada. Noortele on töökohti vaja." (Põlvamaa) jne.

Piirangud pole õigustatud

Siinkohal tuleb meelde tuletada, et kõigile pensionäridele ei tarvitse tööst eemalejäämine tingimata naudingut pakkuda, rääkimata majandusliku kindlustatuse suurenemisest, mis käib kaasas töötamisest saadava sissetulekuga.

Mis puutub töövõimelise pensionäri töötasu või pensioni, aga ka tööaastate suhtes piirangute kehtestamise, siis tuletagem meelde, et neid ju rakendati 90. aastate alguses, kuid edutult: paljud pensionäridest (näiteks õpetajad) olid sunnitud töötamisest loobuma, sest pensioni ja palga suhe, s.t. töötamisest saadav lississetulek kahanes pea olematuks ega motiveerinud tegema õpetaja vastutusrikast tööd. Täispalga maksmine muutis olukorda kardinaalselt töötamise kasuks. Siit võib järeldada, et igasugused piirangud on enamasti ummiktee. Kuuldavasti rakendatakse Lätis pensionäridele töötamise korral endiselt piiranguid, kuid ometi ei elata seal seetõttu meist paremini.

Teadus

Tagasivaates võib nimetada, et ka Eesti Vabariigis rakendati 30. aastate lõpul riigi töötajate suhtes piiranguid, et vähendada tööpuudust haritlaste hulgas: kui mõlemad abikaasad töötasid õpetajana, siis pidi üks neist tööst loobuma. Enamasti oli selleks naine, kes pidi jääma koduseks ka siis, kui perekonnas polnud lapsi. See seadus kutsus esile vaid seadusest möödahiilimist ega parandanud kuigi oluliselt haritlaste tööhõivet, küll aga tõrjus töölt võimekaid naisi.

Ei siis ega ka nüüd seesugused keelavad meetmed asja ei paranda, seda teeb hoopis olukorra mõistmine, läbiarutamine ja sobivate lahenduste leidmine. Turumajanduse tingimustes ei ole mõtet kehtestada tööjõu kasutamist piiravaid seadusi, sest seda teeb konkurents: pensionäri töölevõtmise otsustab ikkagi asutuse juhtkond ja seda tehakse siis, kui pensionär arvatakse oma tööga väga hästi toime tulevat. Võimalus, et tegemist on n.ö.

pensionäride ringkaitsega, mille korral nooremaid ei palgata, on küllalt väike, sest juhid on valdavalt noorema põlvkonna esindajad. Hetkel tundub neid sotsiaaltöötajaid, kes tegelevad pensionäride tööhõivega, olevat vähevõitu, sest üldiselt jäetakse see pensionäri enda mureks.

Paljud sotsiaaltöötajast arvavad, et pensionärid ei soovigi töötada, põhjendades seda maapensionäride hõivatusega koduses majapidamises. Loomulikult ei kohusta keegi pensioniealist tööle käima, asi on hoopis selles, et eakama kliendi soovi korral peaks aitama tal tööd leida, kui see vähegi võimalik.

Töötavad pensionärid ei ole noorte tööpuuduses süüdi

Noorte tööpuudusele viitamine kui õigustus pensionäride tööhõivega mittetegelemiseks, mida võib kohata igas teises-kolmandas vastuses, pole põhimõtteliselt õige, sest:

- eakam inimene võib teha tööd, millest nooremad pole huvitatud (väike palk, noore jaoks üksluine töö jne)
- võib teha tööd, milleks noorel puuduvad ealised eeldused (kannatlikkus, tasakaalukus, põhjalikkus, kogemused)
- töötav pensionär ei vaja sotsiaalabi, vaid sageli aitab hoopis nooremaid pereliikmeid
- ei kannata üksinduse all
- töötava pensionäri tervis on parem.

Teadus

Parimaks lahenduseks on see, kui jätkatakse töötamist ega lasta tekkida töös vaheaega pärast pensioni määramist, sest tööst ajutise loobumise korral on töövõime ja -harjumus kiire kaduma, uut töökohta on aga tööst eemal olnul kindlasti raskem leida kui noorel, nagu seda vastajad ka märgivad:

"Ma tahaksin näha paremaid võimalusi kui praegu. Need eakad, kes veel saavad töötada, seda ka teevad, kuid varem kodus olnud eakal on raske tööd leida." (Lääne-Virumaa)

Küsitlute hulgas oli ka neid, kes ütlesid olevat eakate töövõimalused päris head (5%):

"Hakkaja ja tööd teha sooviv inimene on endale alati tööd leidnud. Puudu on kvalifitseeritud tööjõust, mitte töökohtadest." (Pärnumaa)

Kuidas eakate tööhõivet korraldada?

Sotsiaaltöötaja osa on siin ennetavat laadi: julgustada tööd teha soovivaid pensionäre suuremale aktiivsusele; harjutada neid mõttega, et muutunud oludes tuleks neil vahetada tööala; hankida infot eakatele jõukohastest töökohtadest; kokku leppida tööandjatega pensionäri töölevõtmiseks või osaajaga töötamiseks. Selleks ei pea omavalitsuses olema omaette ametikohta, nagu seda arvab vaja minevat üks vastanu:

"Omavalitsusel on [pensionäride tööhõivet] väga raske korraldada, puudub töötaja, kes tegeleks sellega ja finantsid."

Tegelikult on pensionäride tööhõive korraldamine hetkel veel personaalne tegevus, mis ei nõua täit tööpäeva ja millega ei tule tegelda kogu tööädal, sest see kuulub juhtumitöö valdkonda. Ainuke asi, mille suhtes tuleks kohaliku tööhõivetalitusega kokku leppida, on järjekindel info eakatele sobivatest töökohtadest, see aga ei peaks nõudma mingeid erilisi finantse.

Iseasi, kui asutakse organiseerima pensionäride ümber- või täiendõpet, mida juba lähemas tulevikus ka kindlasti tehakse, sest nagu märgib R. Eamets oma artiklis Eesti ja Euroopa tööturust, on isegi koristajana töötamiseks vaja täiendõpet: moodsad koristusmasinad ja puhastusvahendid nõuavad korralikku koolitust.

Pensionärile sobiv töö

Mõne sõnaga sellest, mis töid arvati pensionäridele sobivaks: vanurihooldaja/seltsidaam päevakeskuse vahendusel (8%); väikelaste päevahoid (6%); välised heakorratööd (6%); töö õpetaja või ringijuhina, konsultandina (4%); teeninduses (riietehoidja, kiosköör) – 1%. Näib, et tööalade nimetamisel lähtutakse kinnistunud šabloonist, mille järgi pensionär sobib ainult pealtnäha väga lihtsa töö jaoks. Tegelikult on need tööalad (hooldaja, hoidja) nii füüsiliselt kui emotsionaalselt mitte kergeste killast ja nõuavad kutsumust, heakorratööd aga ka tugevat tervist. Ometi kohtame pensionäre kõikvõimalikel elualadel alates medõdedest ja lõpetades arveametnikega, mis tähendab seda, et pensionieas inimene võib tegutseda pisukese täiendkoolituse korral (näiteks arvutiõpe) palju rohkematel kutsealadel, kui seda on harjutud arvama.

Teadus

Kokkuvõttes võib öelda, et töötav pensionär on üldjuhul vähem abi vajav, seltsivam ja heatujulisem neist, kes pikki aastaid peavad kodus istuma ja seal üksindust tundma. Niisiis tuleks sotsiaaltöötajail esmalt muuta oma suhtumist pensionäride töötamisse, küll siis leitakse ka võimalusi eakate tööhõiveks omavalitsuse piires, et noored vabaneksid nende tööde ja elukutsete tarvis, milleks vanem põlvkond pole enam suuteline.

Õpetaja vahetu mõju: sotsiaalpedagoogika otsib lahendusi**Mare Leino**

TPÜ sotsiaaltöö osakonna doktorant

Suured ühiskondlikud muutused tekitavad probleeme igal tasandil. Sotsiaaltöö ning –pedagoogika ajalugu uurides on täheldatav nende ühine päritolu: mõlemad aktualiseeruvad ühiskondlike formatsioonide vahetumisest põhjustatud sotsiaalprobleemide süvenedes, nende ühisnimetajaks on seega probleem, anoomia, normatiivne pinge. Et ka Eestis algas 20. saj. 90ndail aastail uus ja poliüprobleemne etapp, pole sotsiaalteaduste jõuline areng viimasel kümnendil sugugi juhuslik. Kuna ühiskondlike pingeid on ajaloos ikka pedagoogika abiga leevendada püütud (Lorenz 1994: 88), on käesoleva artikli eesmärgiks anda lühiülevaade sotsiaalpedagoogilisest inimesekäsitlusest ning konkreetse näite varal kirjeldada selle tõhusust üldhariduskoolis.

Sotsiaalpedagoogika all mõeldakse eeskätt saksa keele piirkonnast pärit teooriat ja traditsiooni, mis otsib sotsiaalprobleemidele pedagoogilisi lahendeid. Tegemist on mõtteviisiga, mis näeb probleemides inimliku kasvu võimalust (Hämäläinen 1996: 9, 20). Sotsiaalpedagoogilise mõtte sünniks andis tõuke linnastumine ja tööstuse kiire areng: traditsioonide hääbumine ning suured ühiskondlikud muutused tekitasid ühiskonnas pingeid (Hämäläinen, Kurki 1997: 10–11). Sotsiaalpedagoogika taustaks on valgustusidee inimese suutlikkusest ise oma saatust kujundada. Kasvatust vaadeldakse vaimse suhtena, mis ühiskonna kasvatusliku potentsiaali kõrval väljendab ka erinevate kasvatuslike jõudude integratsiooni vorme (Almasov, Semenov 1989, 3).

1920-ndate lõpul määratles G. Bäumer sotsiaalpedagoogika "kõigeks, mis on kasvatus, aga pole kool ega perekond". Selline käsitlus kasvatusel kolmandast alast, kooli- ja kodukasvatust korvavast ning täiendavast ühiskondlikust kasvatusloost, juurdus kiiresti sotsiaalpedagoogilise mõtte arengusse (Hämäläinen 1996: 21, 25–26). 1960-ndail märkis Th. Wilhelm, et mitte ühiskond ei vaja kaitset noorte eest, vaid pigem vastupidi. Sotsiaalpedagoogiline tegevus ei tohiks niisiis piirduda riskirühmadega – kaasata tuleb kõiki (Hämäläinen 1996: 14; Almasov, Semenov 1989: 9).

Euroopa varaseimas personaal-sotsiaalsete teenuste programmis eristas Nohl kolme sotsiaalpedagoogika valdkonda: (1) jälgimine, korrektsioon, ja kui vaja, ka perekondlike ülesannete ning vastutuse ümberjaotus pere, ühiskonna ja riigi vahel; (2) sotsiaalprobleemide identifitseerimine ja lahendamine, kuna need mõjutavad inimeste "hariduslike funktsioone"; (3) õpiprobleemsete laste aitamine ning ravi (Lorenz 1994: 95). Sotsiaalpedagoogikat on peetud ka üldhariduse sotsiaalse kasvatusel osaks, mis aitab integreeruda ühiskonda (Romm 1998: 5). Filosoof ja pedagoog P. Natorp rõhutas majanduse, poliitika ja kasvatusel kokkukuuluvust: kuna keegi ei ela majanduse ja poliitika jaoks, tuleb need allutada kasvatusel ehk rakendada inimlikkuse teenistusse. Näiteks koolist ja tööelust tõrjutus on nii majanduslik, poliitiline kui ka pedagoogiline probleem. Sotsiaalpedagoogikat peab Natorp "pedagoogika konkretiseerimiseks" (Lorenz 1994: 93). Sisuliselt sõnastas probleemi selgeimalt Koskenniemi juba pool sajandit tagasi: perekond, töö ja ühiskond on muutunud, mis eeldab kooli sotsiaalse kasvatusel mitmekülgset tõhustamist. Mõte lähtus Deweyst, kes väidab, et kasvatus on eluviis, mitte ainult ettevalmistus eluks (Koskenniemi 1952, 20, 305).

Sotsiaalpedagoogiline inimesekäsitus

Sotsiaalpedagoogilise teooria süstematiseerimise esimesed katsed 19.–20. sajandi vahetusel olid valdavalt antropoloogilis-filosoofilised. Sotsiaalses aitamistöös tähtsus argipäeva mõiste: kitsaskohtade vastu tuleb võidelda, võimaldamaks inimestele iseseisvamat ning loovamat elu. Pedagoogiline nüanss viitab suhte loomisele inimese tõeliste jõuvarudega (Hämäläinen 1996: 14, 16, 19). Juhtiv saksa sotsiaalpedagoog M. Winkler aga peab sotsiaalpedagoogika põhiideeks isiksuse kujunemist ja säilimist massiühiskonnas. Tema arvates tuleb keskenduda subjektsust realiseerida aitavate tingimuste loomisele, mis lisab mõistele emantsipatoorse ehk vabastava nüansi.

Niisiis on Nohlist alates olnud pedagoogilisel suhtel keskne koht sotsiaalpedagoogikas kui vahendil sotsiaalselt kohanematute aitamiseks: pedagoogilise vastutustundeta ning eneseabile äratamiseta sotsiaalne töö ei õnnestu (Hämäläinen 1996: 18–19). Peale Teist maailmasõda on sotsiaalpedagoogiline mõte mitmeti muutunud: parandavast profülaktiliseks; kohandavast aktiveerivaks ja emantsipatsiooni rõhutavaks; resotsialiseerivast alternatiive pakkuvaks; spetsialistikesksest aitaja-abivajaja koostööle tuginevaks (Hämäläinen, Kurki 1997: 28–29). Üha rohkem räägitakse inimese enda panusest oma olukorra parandamisel – kasutatakse termineid *jõustamine*, *innustamine*, *animatsioon*. Rõhutatakse vajadust äratada riskirühma kuuluva inimese teadlikkust, et aktiveerida teda ennast ise aitama. Sotsiaalpedagoogi eesmärk on viia inimene oma probleemide põhjuste teadvustamiseni ja juhatada nägema võimalusi oma elukäigu muutmiseks – et ta (taas)omandaks ühiskondliku subjektsuse, võime ise otsustada asjade üle ja elada täisväärtuslikku elu (Kraav 1999: 25). Selles kontekstis räägitakse sotsiaalpedagoogika uuest dimensioonist: sotsiokultuurilisest innustamisest (*animation socioculturelle*) (Kurki 1998: 12–25). Siin on olulisimaks klassikuks P. Freire, eeskätt tema vabaduse pedagoogika. Sotsiaalse abi tähenduses viitab see mõte vajadusele parandada inimese enesehinnangut ja mobiliseerida sisemisi jõuvarusid. Olulisim on käivitada eneserealiseerimise protsess, äratada inimese teadlikkust ja saada ta liikvele. Mõiste määratlus tuleneb selle etümoloogiast: *anima* tähendab ladina keeles elu, elustamist, hinge andmist. Sõna *animus* viitab motivatsioonile, liikumisele, dünaamikale. Terminil on topelttähendus – annab elu ja suhtestab. Niisiis on sotsiokultuuriline innustamine kasvatuslik tegevus ühiskonna parandamiseks – inimese terviklik arendamine argipäeva sotsiaalse tegevuse, selle teadvustamise ja muutmise kaudu (Kurki 1998: 12–25). Lähtutakse ideest, et pole olemas erilist sotsiaalpedagoogilist uurimismeetodit, vaid on spetsiifiline muutusele keskenduv küsimuse püstitus. Seega on sotsiaalpedagoogika tugevalt seotud praktikaga (Hämäläinen, Kurki 1997: 43) ning tähelepanu keskpunktis on eeskätt konkreetne inimene. Personaalsust rõhutav liikumine tekkis juba 20. saj. algul ja on seotud E. Mounieri nimega (Kurki 2000, 28): vaid enesest lugupidav inimene on täisväärtuslik ühiskonna liige. Indiviid on unikaalne - inimese areng ei saa olla vahend millegi saavutamiseks, vaid eesmärk omaette (Berdjajev 1949, 21, 56).

Kuna kool peab lapsi eluks ette valmistama, tekib esitatu põhjal küsimus sellest normist või standardist, mille suunas haridusinstituutsioonis iga päev tööd tehakse. Meringeri ja Flytneri sõnul ei tohiks last vaadelda kasvatuse objektina, vaid ennekõike inimesena. Kuna koolis muundub laps "õpilaseks", siis üks osa lapsest hääbub (Almasov, Semenov 1989, 9). Määravaks kujuneb õpetaja vahetu mõju: mitte mida õpetatakse, vaid kes õpetab - koolis on vaja innustavat eeskujut, sest hakkab ju õpetamismeetod peegelduma lastes (Koskenniemi 1967, 54-55). Juba J. Käis rõhutas, et mida individuaalsem on õppetöö, seda sotsiaalsem see on.

Isiklik suhe edu pandina

Järgnevalt selgub, et just personaalse, sõbraliku suhte kaudu saab probleemseks peetud lapsi kooli ja ühiskonda tagasi tuua. 1999 a. tutvusin koolidega, kus tegutses probleemseks peetud laste klass. Otsustasin keskenduda ühele pealinna gümnaasiumile, kuna

- seelses probleemlaste klassis oli poisse ja tüdrukuid ligikaudu võrdselt (mujal domineerisid poisid);
- õpilaste vanus oli ühtlane (õpetamismeetodite valikut ei mõjuta laste ealised iseärasused);
- koos töötatakse 4. klassist alates (kujunenud on traditsioonid);
- tegemist on magalarajooni tüüpkooriga, kus õpivad kõik piirkonna lapsed (õpilaste tase seega sama ebaühtlane nagu enamikus Eesti koolides);
- klassijuhatajal on pedagoogilist staaži ligi 30 aastat, mistõttu tema töökogemuse kaardistamine võib olla õpetlik;
- selle klassiga tööle asudes puudus õpetajal eripedagoogiline töökogemus.

Lisaks tundide jälgimisele osalesin klassiõhtutel; vestlesin laste ja õpetajatega.

Klassi taust: lapsed on normintellektiga, kuid esineb õpi- ning käitumisprobleeme. Varasemates klassides kogeti sageli edutust, mis põhjustas alaväärsuskomplekse ning vastumeelsust kooli suhtes.

Õpetaja meenutab probleemlaste klassi algusaegu:

Alustasin soodsa enesehinnangu loomisest. Esimesed nädalad kulusid sisendamiseks: te olete head lapsed. Tuli kujundada õigeid hoiakuid nii õppimise kui käitumise suhtes. Siin põrkasin raskustega kokku: lapsed olid kinnised, passiivsed, tunnis töötas kaasa 2-3. Arutlesime, mida pidada endas heaks, mida tuleks muuta. Koostasime klassi põhireeglid, kujundasime traditsioone, valisime klassivanema jt aktiviste. Eeskätt püüdsin luua rõõmsat meeleolu positiivse suhtumise kaudu õppimisse. Järjekindlalt rõhutasin õpilaste headust (Leino 2000: 127).

Teadus

Üldistavalt võib sellist tegevust nimetada innustamiseks (Kurki 1998; 2000). Tunde jälgides huvitusin, kuidas töötatakse tavaklassist välja praagitud lastega, sellega, mis meetoditega pedagoog tuleb lastega toime. Lihtne see pole, sest klassijuhataja sõnul *hiljemalt 4. tunnist alates on lapsed väsinud. Mõnda mõjutavad isegi kuu faasid (täiskuu lähenedes agressiivsus kasvab). Raskeimad päevad on esmaspäev ja reede. Et ebaedu ei süvendaks pingeid, tuleb leida põnevaid meetodeid: oluline on vaheldusrikkus ning puhkepausid. Kahjuks enamuse õpetajaid näeb lapsi vaid õppimise kontekstis - sellist suhtumist tuleb täielikult muuta, märgib õpetaja* (Leino 2000: 128).

Niisiis tagab edu **personaalse** suhte loomine õpilasega (Kurki 1991). Selleks kasutas klassijuhataja mitmeid võtteid alates silma vaatamisest, eesnime pidi kutsumisest, vaikse häälega rääkimisest kuni pea silitamise ning õlale patsutamiseni. Õpetaja loobus autoritaarse pedagoogi rollist. Ta avas end inimesena:

- rääkis, mis mõtetega tuli hommikul tööle (*Ilus, puhas lumi ning täiskuu tekitasid täna väga erilise tunde*);

- mida tegi tema pere (*Minu tütar ning tüdretütar õppisid lugema nii, et kirjutasin neile kirjakesi*);

- milline ta oli lapsena (*Minu lemmikaineteks olid ajalugu ning kirjandus*);

- kuidas valmistas tunde ette (*Eile öösel kella kaheni koostasid rühmatöö ülesandeid, kuna ma teid armastan*);

Nähes, et õpetajagi on inimene, hakkasid ka lapsed end avama. Muututi julgeks ning usaldavaks, räägiti oma muredest ning rõõmudest.

Klassi õpiõhkkonna analüüs

Muidugi tuli tundides ette olukordi, et õpetaja ärritus. Kui ta heas meeleolus rääkis mina vormis, siis **3. pöörde** kasutamine oli ähvardus: *No nüüd on õpetaja Koort kuri!* Selle kinnituseks õpetaja koputas kolm korda pliiatsiga vastu lauda ning vaatas range pilguga. **Perekonnanime** kasutamine viitas institutsionaliseeritud konfliktile. Last, kes ületas piire, kõnetas õpetaja järgmiselt: *Õpilane Tõnu Laul! Kas Teie kohta meie korraldus ei kehti?* Tõhus meetod oli ka **vaikimine**: sumisev klass jäi vait, kui õpetaja mõnda aega ei rääkinud. Vahel harva, kui seegi ei aidanud, läks pedagoog **taha pinki istuma** ning ütles kõva häälega: *Mina teid enam ei õpeta!* See oli maksimaalne argument. Et lapsed olid õpetajat armastama hakanud, siis sellist saatust nad endale ei soovinud. Ning tund jätkus. Kui pedagoogile miski ei meeldinud, näitas ta seda ka **ausalt** välja (mitte ei surunud käsi rusikasse, ise kramplikult naeratades). Tänu kõigele sellele muutusid lapsed emotsionaalselt intelligentsemaks. Vahel alustas õpetaja tundi sõnadega: *Täna on õpetaja kurb, sest teie kontrolltöö läks halvasti; teine kord aga ütles: Olen teie pärast nii rõõmus!* Selliste väljendite ridadevaheline sõnum on hoolimine.

Teadus

Sotsiaalpedagoogiline inimesekäsitus mõjus varem alaväärsuskompleksi all kannatanud lastele lausa teraapiliselt. Õpetaja meenutab: *Ühel hetkel märkasin, et ime on juhtunud - lastes vallandus rääkimisvajadus ja tegutsemislust. Ilmselt eelmistes klassides vaikiti sunnitud. Tuli leida ülesandeid kõigile, seda võimaldas klassiõhtu. Näiteks klassi kaks vaikseimat tüdrukut osutusid super-organiseerijaiks.* (Leino 2000: 127).

Nüüd - aasta hiljem sama õpetajaga kontakteerudes - palus ta artiklisse lisada mõtte, et ka õpetaja vajab abi. Selles klassis annab tunde mitu pedagoogi, kes nii kenasti lastega toime ei tule. Kohati väljuvad probleemid kontrolli alt, õpetaja sageli lihtsalt ei oska aidata. Meil on küll lastekaitsekonventsioon, kuid pedagoog on seni kaitseta. Kooli oleks vaja sotsiaalpedagoogi, sotsiaaltöötajat või psühholoogi, et õpetaja ei tunneks end nii ükski.

Kirjandus:

- Almasov, B.N. & Semenov, V.D 1989. Sotsialnaja pedagogika. Vvedenie. Str. 3-12.
- Berdjajev, N. 1949. Towards A new Epoch, Geoffrey Bles, London.
- Hämäläinen, J. 1996. Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi.- Snellman-instituutin arkistosarja 1. Kuopio
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka, WSOY, Porvoo 1997.
- Koskenniemi, M. 1952. Sosiaalinen kasvatus koulussa. OTAVA, Helsinki
- Koskenniemi, M. 1967. Opetamisen taito. OTAVA, Helsinki
- Kraav, I. 1999. Sotsiaalne tõrjutus ja sotsiaalpedagoogika.- Haridus 5, lk. 22-27.
- Kurki, L. 1991. Persoonakeskeinen kasvatus. Tutkimusraportti A 46, Tampereen Yliopisto Kasvatustieteen laitos.
- Kurki, L. 1998. Sosiokulttuurinen innostaminen.- Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä, Suomen Sosiaalipedagoginen Seura ry. 12-25.
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Vastapaino, Tampere
- Leino, M. 2000. Õpetaja sotsiaaltöö tegijana: sotsiaalpedagoogika. TPÜ ACTA Toimetised.
- Lorenz, W. 1994. Social Work in a Changing Europe. London, New York, Routledge.
- Romm, T.A. 1998. Rasvitie sotsialnoi pedagogiki v Rossii (natšalo XX veka).- Deti v menjajus'emsja mire. Materialõ rossiisko-germanskovo seminara. Omsk, 5-13.

Võrgustikutööst koolis**Ave Henberg**

SA Omanäolise Kooli Arenduskeskuse projektijuht

Riina Kiik

Tartu Ülikool, sotsiaalpoliitika õppetooli lektor

Lapse õiguste konventsiooniga (1991) ühinedes (edaspidi LÕK), on Eesti võtnud endale kohustuse igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes seada esikohale lapse huvid. LÕKi järgi peab riik tagama lastele hariduse kättesaadavuse ja rakendama meetmeid, mis kindlustaksid koolikohustuse täitmist ning vähendaksid koolist väljalangevust. Riik peab võimalikult hästi valmistama ette oma noori kodanikke iseseisvaks eluks.

Psühholoog ja sotsiaaltöötaja on koolis vajalikud

Vaatamata kümnele iseseisvusaastale ei ole meie riigi sotsiaalmajanduslik olukord mitte kõigi jaoks stabiilne. Sotsiaalne ebakindlus ei võimalda kõigile täisväärtuslikku elu, mille ühe olulise tegurina võib laste puhul vaadelda rahulolu kooliga. Õpetajate materiaalne seisund pole kindel ning nende sotsiaalsed tagatised on kasinad. Seetõttu on nii laste kui õpetajate huvides, et koolis oleks mõlemale toeks psühholoog ja/ või sotsiaaltöötaja.

Et kooli vajatakse psühholoogi ja sotsiaaltöötajat, tõestas 2000. aastal SA Omanäolise Kooli Arenduskeskuse poolt Eesti koolipsühholoogide, -sotsiaaltöötajate ja õpetajate hulgas läbi viidud üle-eestiline küsitlus. Valimi koostamisel lähtuti põhimõttest haarata kaasa nende koolide esindajad, kus vastavalt kehtivale seadusele peaks töötama vähemalt üks täiskohaga psühholoog. Valimis olid esindatud ka alg-, põhi- ja keskkooli klassijuhatajad ning kooli sotsiaaltöötajad. Kokku osales küsitluses 216 respondenti. Selgus, et 86% mittepädagoogilise personali ja 83% pädagoogide arvates vajavad koolid täisajaga psühholoogi, sotsiaaltöötaja vajalikkust kinnitas vastavalt 42 ja 46 protsenti. Üldiselt ei ole õpetajad kursis sotsiaaltöötaja professioniga, sest 32% neist ei osanud öelda, kas kooli on vaja sotsiaaltöötajat või mitte. Vastanud pidasid probleeme käivitavaks teguriks eelkõige negatiivset sündmust peres/kodus (64% pädagoogidest ja 46% mittepädagoogilisest personalist), lahenduskäikude leidmisel peeti väga oluliseks efektiivset võrgustikutööd (55% õpetajatest ja 83% mittepädagoogilise personali esindajatest).

Võrgustikutöö koolis – mis see on?

Võib öelda, et võrgustikutöö on eri instantside koostöö laste probleemide tulemuslikuks lahendamiseks. Harilikult on võrgustikutöös osalejateks laps, vanem(ad), õpetaja, kooli psühholoog ja sotsiaaltöötaja; vastavalt juhtumile kaasatakse teisi spetsialiste, nagu näiteks arste, psühhiaatreid, lastekaitseametnikke, eripedagooge. Spetsialistide ja pere koostöös saab noore inimese probleeme efektiivsemalt ja süsteemsemalt lahendada, sellega säästetakse last, kuna esikohale seatakse lapse vajadused.

Võrgustikutöö olemuse, potentsiaali ja meetodite tutvustamiseks Eesti koolides töötavatele õpetajatele, psühholoogidele ja sotsiaaltöötajatele, korraldas Omanäolise Kooli Arenduskeskus 2000. a võrgustikutöö-alased koolituspäevad, millest võttis osa ligi 160 spetsialisti üle Eesti. Alates 2001. aasta sügisest tegevust jätkatakse.

Teadus

Ettekandjateks olid TÜ ja TPÜ õppejõud, praktikud Tartu ja Tallinna Laste Tugikeskusest, kooli sotsiaaltöötajate ja sotsiaalministeeriumi esindaja.

Kooli sotsiaaltöötaja ülesanded

Põhiettekandjateks olid Rootsist, Kumla kohalikust omavalitsusest kolm kooli sotsiaaltöötajat ja üks õpetaja. Rootslannad tutvustasid kooli sotsiaaltöötaja ülesandeid:

- ennetav töö (kontaktid kodu ja kooli vahel, osalemine projektides, rühmatöö)
- täiendõpe ja arendustegevus nii lastele kui õpetajatele
- juhtumite lahendamine
- töö personaliga (juhendamine, nõustamine)
- töö perekonnaga – erinevad panused pereelu toetamises
- koostöö ametiasutustega – (sotsiaalabiamet, politsei)

Seega võib öelda, et sotsiaaltöötajad tegelevad nii indiviidi, pere kui rühmadega. Seminaridel toimunud aruteludes selgitati, milliseid mudeleid on meie ühiskonnas võimalik rakendada ning rõhutati (kooli)sotsiaaltöötaja rolli olulisust meeskonnatöö käivitamisel ja säilitamisel.

Juhtumite lahendamine

Kuidas tegutsetakse juhtumi korral. Toetusvõrgustikku võivad kuuluda spetsialistid olenevalt juhtumist ja lapse vajadustest. Lapse olukorra kaardistamisel ja abinõude väljatöötamisel arvestatakse lisaks otsestele juhtumisse puutuvatele faktidele ka lapse õppeedukust, suhteid kaaslaste, koduste, õpetajatega (sotsiaalne olukord), õpilase isiksuslikku ja emotsionaalset arengut. Sama oluline on arvestada nooruki perekonnaga (sotsiaalsed aspektid), tema huvidega. Oluline on varasemate juhtumite analüüs ja nende arvessevõtmine.

Pärast juhtumi läbiarutamist koostatakse lapsele abinõude kava, mis on konfidentsiaalne: kõrvalisi isikuid võib selles sisalduvast teavitada üksnes perekonna nõusolekul. Kavas kirjeldatakse juhtumi hetkeseisu ning püstitakse eesmärk, mida tahetakse saavutada ja mis sageli koosneb osaesmärkidest. Seejärel määratakse kindlaks, mida on vaja teha ja kes teeb. Kavas märgitakse ära vastutajad ning töö hindamise kuupäev. Hindamist korraldatakse ühe kuni kolme kuu pärast. Kui vaja, siis abinõude kava muudetakse või lõpetatakse.

Omanäolise Kooli Arenduskeskus ja TÜ sotsiaalpoliitika õppetool jätkavad Põhjamaade Ministrite Nõukogu kaasabil koostööd kooli võrgustikutöö arendamise vallas. Käesoleva aasta mais-juunis ilmub norralaste Johan Klefbeck'i ja Terje Ogden'i raamat "Laps ja võrgustikutöö," milles käsitletakse peamiselt lapse arengut, sotsiaalset võrgustikuteooriat, sotsiaalökoloogilist kaardistamist ja abinõude kava ning süsteemiteooriat praktikas. Raamat võiks olla õppevahendiks sotsiaaltöö ja eripedagoogikat õppivatele üliõpilastele, samas on see abivahendiks ka sotsiaaltöötajatele, psühholoogidele, õpetajatele. Käimas on jätkuküsitluse koostamine koolis võrgustikutöö osapoolte täiendkoolituse vajaduste kindlakstegemiseks, et sügisel alustada esimeste täiendkoolituspäevadega.

Eesti valmisolek vananemiseks

Raivo Allev

Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsiooni eakate uuringu töörühma liige

Me võime tahta, et kõik inimesed vananevad rõõmsalt (loodetavasti saab selliseid olema järjest rohkem), kuid ometi sagenevad koos vananemisega ka haigused ja toimetulekuraskused.

Eestis on oodata kiiret rahvastiku vananemist. See on suur väljakutse ühiskonnale.

Tervishoiu- ja hooldusteenustest tarbivad suure osa eakad inimesed (kaks kuni kolm korda rohkem noorematega võrreldes). Seega on oodata tervishoiu- ja hoolekandeteenuste vajaduse tunduvat kasvu.

Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsioon, (edaspidi EGGA) koostöös Tartu Ülikooli matemaatilise statistika instituudiga viis 2000. aastal läbi uuringu eakate toimetulekust ja terviseprobleemidest. Uuriti 4 elanikkonna grupi hinnangut eakate olukorrale Eestis:

- eakad (kokku 811 üle 65-aastast inimest),
- pere- ja/või jaoskonnaarstid (163),
- pere- ja/või jaoskonnaõed (152),
- omavalitsuse sotsiaaltöötajad (kokku 220 omavalitsusest)

Saadud andmete põhjal analüüsiti eakate probleeme ja koostati ettepanekud nende probleemide lahendamiseks, lähtudes Eesti vanuripoliitika alustest (heaks kiidetud valitsuse poolt 1999.a septembris). Nii uuringu läbiviimist kui ekspertide tööd rahastas Avatud Eesti Fond.

Artiklis vaadeldakse uuringu tulemusi väga pögusalt, eelkõige neid, mis said aluseks ettepanekute tegemiseks. Uuringu tulemused on esitatud tabelitena publikatsioonis "Eesti eakate elanike toimetuleku- ja terviseuuring 2000" (Tartu, 2000.) Huvilistele on uuring kättesaadav internetis EGGA koduleheküljel aadressil: <http://egga.kliinikum.ee/>.

Uuringu põhijäreldus: Eesti ei ole elanikkonna vananemiseks valmis

Ega siin midagi üllatavat pole, vaevalt et Eesti (nagu Tallinn tuntud muistendis Ülemiste vanakesest) ka kunagi vananemiseks valmis saab. Aga võimalused eakate elukvaliteedi sihipäraseks parandamiseks on igas ühiskonnas olemas. Eakate heaolu arendamise valdkonnas osutas uuring järgmistele puudustele:

Teadus

- tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi integratsioon on juhuslik ja ebapiisav
- abi andmine ja saamine ning saadava abi kvaliteet on regiooniti oluliselt erinev
- puudub geriaatriline eri(arsti)abi
- eakate seisundi hindamiseks kasutatavad meetodid on väga ebaühtlase kvaliteediga
- eakate haiglaravi, taastusravi ja koduse põetuse korraldus on loogiliselt seostamata
- tervishoiu- ja sotsiaalala töötajate ettevalmistus tööks eakatega on lünklik
- eakatega töötavaid (sotsiaalala) spetsialiste on vähe
- ühiskonnas võib täheldada diskrimineerivat suhtumist eakatesse
- perekondade suutlikkus eakate hooldamise kohustuste täitmiseks on väga erinev

Eesti eakate tervisliku seisundi ja haigestumise struktuur sarnaneb somaatiliste haiguste osas teiste Euroopa riikide eakate haigestumisega. Tervisehäireid ei kurtanud ligikaudu 10% eakatest. Ülejäänutel on peamiseks kaebuseks valu (kõige sagedasem on liigesevalu, järgnevad valud südame piirkonnas ja peavalu). Kuigi haigestumise struktuur sarnaneb paljude teiste riikide eakate haigestumisega, esineb enamuse tervisehäiretest meil sagedamini.

Küsimusele "Kas patsiendil on kunagi diagnoositud järgmisi haigusi?" vastasid perearstid:

	%
Kõrge vererõhk	63,2
Liigesehaigus	61,3
Südame isheemiatõbi	56,5
Ajuvereringe häired	41,9
Südamepuudulikkus	41,4
Südame rütmihäired	37,5
Vere kõrge kolesteroolisisaldus	25,4
Krooniline neeru-või kuseteede haigus	20,5
Luuhõrenemine	15,5
Suhkurtõbi	14,9
Krooniline kopsuhaigus	13,8
Madal vererõhk	11,1
Mao või 12-sõrmiksoole haavand	10,6
Südameinfarkt	9,8
Kilpnäärme haigus	8,9
Pahaloomuline kasvaja	8,1
Psüühikahäire või -haigus	5,7
Kopsuemfüseem	5,8
Kopsuastma	5,5
Halvatus	5,3
Mingi muu krooniline haigus	25,9

Igal aastal viibib haiglaravil vähemalt 27% eakatest, s.o. ligikaudu 56000 vanemat inimest.

Teadus

Negatiivses mõttes olulise erinevusena teistest riikidest võib välja tuua dementsuse ja depressiivsuse väga suure esinemissageduse:

- dementsust diagnoositi 23%-l eakatest, sh ligikaudu pooltel (51%) üle 85-aastastest
- depressiivsust diagnoositi 40%-l eakatest, sh. rohkem kui pooltel (53%) üle 85-aastastest

Uuringu tulemused osutavad, et ligikaudu 100 000 Eesti eakat inimest oli vähem või rohkem, ent siiski märkimisväärselt mõjutatud ühest või mitmest negatiivsest meeleolust:

- ei ole rahul oma eluga ega looda ka paranemist
- tunneb, et elu on tühi ja igav
- tunneb end sageli abitu ja jõuetuna
- kardab, et temaga võib juhtuda midagi halba
- ei ole õnnelik ega tunne ennast väärtuslikuna

Midagi üllatavat pole ka selles, et nii arstid, õed kui sotsiaaltöötajad seavad eakate probleemidest esikohale majandusliku toimetuleku, sest haigus ja vaesus käivad ikka käsikäes.

Uuringu andmetest tulenevad ettepanekud ja tegevused

Ettepanekud on formuleeritud EGGA uuringus osalejad, arvestatud on ekspertide Mart Einasto, Kalev Karu ja Valdeko Paaveli arvamustega. Ettepanekud vormistas lõplikuks terviktekstiks Valdeko Paavel.

Et parandada ettevalmistust vananemisega kohanemisel, võib selleks vajalikud tegevused jagada kolme rühma:

- a) strateegilise iseloomuga tegevused, mille planeerimine, rakendamine ja efekt ilmneb alles pikema perioodi möödudes;
- b) konkreetset geriaatrilise abi kvaliteeti edendavad ja suhteliselt kergesti teostatavad ning kiiresti mõju avaldavad tegevused;
- c) toetavad tegevused, mis pole vananemise ja geriaatrilise abiga otseselt seotud, aga mille tegemata jätmise piirab ka geriaatrilise abi võimalusi.

Strateegilised tegevused

Töötada välja ja käivitada vananemise sihtprogramm, mille üheks alaprogrammiks oleks vanuripoliitika. Vananemise sihtprogrammi väljatöötamisel peab arvestama, et:

- vananemine on probleem, mis puudutab nii üksikisikuid kui kogu ühiskonda, nii biomeditsiini, kliinilist meditsiini, psühholoogiat, sotsiaaltööd ja hoolekannet, tööhõivet, tarbijakaitset, majandustegevust kui teisi igapäevaelus omavahel põimunud valdkondi;

Teadus

- vananemine on objektiivne protsess, mis ei sõltu inimese maailmavaatest ega erakondlikust kuuluvusest; vananemisprogrammi peab küll heaks kiitma parlament, aga see peaks olema vaba igasugustest poliitilistest loosungitest;

- riik võib küll teatud tegevused või funktsioonid kellelegi, näiteks omavalitsustele või kolmandale sektorile kas delegeerida või üle anda, aga riik ei saa mitte kellelegi üle anda vastutust riigi ja rahva heaolu ning tuleviku eest.

Vananemise sihtprogrammi väljatöötamiseks on vaja:

- kujundada Eestile oma heaolumudel, kuna nii väikesele riigile ei pruugi suurriiklikud heaolumudelid ja käitumisviisid sobida;

- kriitilise pilguga läbi vaadata ja korrastada meie õigusruum alates põhiseaduses sätestatud funktsioonide ja kohustuste ning vastutuse jaotusest üksikisiku, riigi ja omavalitsuste vahel ning lõpetades konkreetsete rakendusaktidega;

- ümber kujundada üldisi hoiakuid vananemise suhtes selleks, et Eestis oleks võimalik vananeda tsiviliseeritult ja et tänapäeva noored ei tahaks Eestis vananemise eest mujale põgeneda.

Konkreetsed tegevused

Eesti eakaid inimesi saab tänasest oluliselt paremini abistada ka praegu, kui olemasolevaid ressursse efektiivsemalt kasutada integreeritud ja interdistsiplinaarse geriaatrilise abi süsteemi kujundamiseks.

Selleks on vaja:

- täiendada tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi integreeritud ja interdistsiplinaarse geriaatrilise abi süsteemi jaoks vajalike, aga hetkel puuduvate lülidega, sh ennekõike

- moodustades geriaatriaosakonna või osakonna printsiiбил töötavad üksused akuutravi haiglates
- moodustades psühhogeriaatriaosakonna või osakonna printsiiбил töötavad üksused psühhiaatriaiglates

- juurutada tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi integreeritud ja interdistsiplinaarse geriaatrilise abi tööpõhimõtted ja meetodid, sh

- rajada eaka patsiendi seisundi igakülgsel hindamisel põhinev geriaatrilise abi osutamise süsteem
- rakendada arsti-õe-sotsiaaltöötaja meeskonnatöö mudelit geriaatrilise abi kõigil tasanditel, ennekõike esmatasandil ja haiglates
- rakendada geriaatrilise abi süsteemis juhtumikorraldamise meetodit

Teadus

- kujundada Eestis üks geriaatria ja geriaatrilise abi kompetentsi koondav ning edasi arendav üksus, soovitatavalt näiteks geriaatria õppetooli loomisega Tartu Ülikoolis

- õppetooli baasil välja arendada ja lülitada arstide koolitusse geriaatria subspetsiaalsus
- välja arendada kogu Eestit hõlmav vananemise ja geriaatrilise abi koordineeritud koolitussüsteem, ennekõike järgmistele sihtgruppidele
- spetsialistid, kes on spetsialiseerunud geriaatrilisele abile ja/või teevad geriaatrilise abi osutajatega koostööd
- poliitikud, ametnikud ja teised ühiskonna arengusuundade üle otsustajad ning nende eest vastutajad
- kogu elanikkond vanusest sõltumata, kuna vananemine algab lastetoast

Ühtse, integreeritud ja interdistsiplinaarse geriaatrilise abi süsteemi kujundamisega on võimalik oluliselt tõhustada ka ühiskonnasisest koostööd ja seda nii horisontaalselt – eri sektorite, ennekõike tervishoiu ja hoolekande vahel, kui vertikaalselt – erinevate sotsiaalsete institutsioonide, ennekõike üksikisikute ja perede, kodanike vabatahtlike ühenduste, omavalitsuste ning riigi vahel.

Toetavad tegevused

Nii nagu vananemine, nii on ka geriaatriline abi seotud paljude eluvaldkondadega, mille arengutase ja korrastatus mõjutab geriaatrilise abi süsteemi võimalusi. Seepärast saab geriaatrilise abi süsteem olla lõppkokkuvõttes tulemuslik ja tõeliselt efektiivne ainult juhul, kui seda toetavad positiivsed arengud ja tegevused n.ö suurtes süsteemides, millest siinkohal võiks välja tuua tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi arendamise ja korraldamise ning üldise sotsiaalse heaolu edendamise.

Tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi arendamisel ning korraldamisel on ennekõike vajalik:

- väga täpselt defineerida tervishoiusüsteemi ja ravikindlustuse põhieesmärgid ning konkreetsed ülesanded, sh

- ravikindlustusega hõlmamise täpne sisu ja üheselt ning arusaadavalt fikseeritud piirid
- kindlustada tervishoiuteenuste loendi ning sisu ja hinnakirja adekvaatsus ja stabiilsus

- välja arendada tervishoiu- ja hoolekandekulutuste, nende seoste ning sisulise ja majandusliku efektiivsuse objektiivse analüüsi süsteem, sh

- geriaatrilise abi vajaduse ja kulutuste osas
- sotsiaalse ja majandusliku efekti prognoosimiseks geriaatrilise abi rakendamise korral

- integreerida tervishoiu- ja hoolekandesektorid mitte ainult sõnades, vaid teenuste ning seadusandlike rakendusaktide tasandil, sh

- tagada hädavajalikud integreeritud teenused spetsiifiliste probleemidega (dementsus, liikumispuue jt.) eakatele

Teadus

- tagada taastusravi järjepideva süsteemi kujundamisega eakatele vajalikud taastusravi teenused igas ravietaapis
- välja arendada täiendavad teenused, mille vajaduse teeb kindlaks eakate tervishoiu- ja hoolekandeteenuste regulaarne uurimine ja muutuste prognoosimine
- kujundada tervishoiu- ja hoolekandeteenuste kvaliteedi edendamise ja järelevalve ühtne süsteem, sh
- konkreetsete teenuste ja nende osutajate tasandil
- süsteemis tervikuna

Üldise sotsiaalse heaolu edendamiseks on muu hulgas vaja välja töötada ja rakendada riiklik tegevuskava vaesuse leevendamiseks Eestis

- alusdokument "Vaesuse leevendamine Eestis: taust ja sihiseaded" valmis 1999.a suvel, selle ilmumisest möödunud aja jooksul pole vaesus Eestis vähenenud
- sotsiaaltöötajate hinnangul on 73% eakate peamiseks probleemiks madalast sissetulekust tingitud toimetulekuprobleemid

Maailma ja Eesti vananemise kontekstis peaks igasugune vanusegruppide vastandamine olema põhimõtteliselt taunitav, eriti näiteks eakate inimeste sissetulekute (või vaesuse) vastandamine lastega peredele ja/või noortele.

Kokkuvõtteks võiks igaüks esitada küsimuse nii endale kui teistele:

Kas Sinu eesmärk on vananemine depressiivses ja dementses ühiskonnas või helge vananemine hoolivas ühiskonnas?

Pikaajalised töötud vajavad aktiveerimiskeskusi**Ants Tammar**

Rapla Maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiuosakonna juhataja

Sotsiaaltöötajate seas on levinud kõnekäänd: "Ära anna näljasele kala, anna talle õng, et seda püüda" Eesti sotsiaaltöö esimesel kongressil väitsin oma ettekandes, et sotsiaalabi andmisel on kujunenud olukord, kus sagedasti jääb õng andmata ja pakutav kala on tihti roiskunud. Ka praegune tööhõivepoliitika tekitab abitust ega tõsta töötute võimet oma probleemide lahendamiseks. Töötute abiraha saamisega ei kaasne vastutust ega kohustust, raha saamine ei sõltu saaja enda aktiivsuse ehk teisiti öeldes elukvaliteedi tõstmise kohustusest. Selline olukord on seadusetegijatele vististi mugavam, sest töötute kohustust või vastutust seades peavad töötul olema ka võimalused ja tingimused nende nõuete täitmiseks.

Üheks võimaluseks oleks aktiveerimiskeskus, mis suurendaks pikaajalise töötute eneseuskust, ettevõtlikkust, toimetulekuvõimet ja edukust tööturul. Kahe aasta jooksul häid tulemusi andnud aktiveerimiskeskuste projekt otsustati senisel kujul lõpetada, tuues põhjenduseks oktoobris jõustunud tööturuteenuste seadusega ja töötute sotsiaalse kaitse seadusega tehtud muudatuse, et pikaajalised töötud saavad kõiki tööturuteenuseid võrdselt teiste töötutega. Kuid aktiveerimiseks ja rehabilitatsiooniks mõeldud raha on väga väike ning sellega pole võimalik piisavalt aidata pikaajalisi töötuid, nagu seda sai teha aktiveerimiskeskustes.

Projekt on peatatud vaatamata sellele, et on olemas hästi koolitatud aktiveerimiskeskuste töötajad, ruumid ja vajalik inventar ning väga palju pikaajalisi töötuid. Minu arvates on põhiprobleemiks see, et eri ametkondadel puudub soov teha koostööd.

Nelja aasta tagused probleemid on isegi teravnemad, millele juhib tähelepanu ka käesoleva aasta augustis toimuva sotsiaaltöö teist kongressi tutvustav materjal. Selles on kirjas, et ühiskond on esitanud sotsiaaltööle tõsised väljakutsed – ennekõike vaesus, töötus, kuritegevus ja perspektiivitus, mis järjekindlalt süvenevad ning mille juured ja lahendid asuvad väljaspool sotsiaaltööd, mistõttu sotsiaaltöö üksi ei suuda neid ka lahendada.

Õngest ja kalast Märjamaal

Märjamaa neljas omavalitsuses elab kokku 9791 inimest, kellest oli käesoleva aasta märtsis ametlikult töötuks registreeritud 474, neist pikaajalisi töötuid 96. Need on ametlikud andmed, tegelikku olukorda kajastab toimetulekutoetuse maksmine. 1999. aastal rahuldati Märjamaa piirkonnas 2157 toimetulekutaotlust, millest 681 olid taotlused, kus perekonnas oli ametlikult registreeritud töötute. Aastal 2000 olid need arvud vastavalt 2350 ja 644. Taotlusi, kus oli kirjas töötute, töötute või pikaajaline töötute, oli eelmisel aastal kokku 1789., kes Märjamaa piirkonnas sai 1999. aastal igas kuus toimetulekutoetust 55 perekonda, aastal 2000 oli see arv juba 90.

Arutades õnge andmise võimalusi Märjamaa piirkonna sotsiaalnõunikega, tõdeti, et seaduse järgi ei ole õigust pikaajalist töötut kohustada, et ta võtaks vastu õnge ehk aktiveeriva tegevuse. Riiklike sotsiaaltoetuste maksmise korra muutmine 01. 07.

Arvamus

1999 lõpetas töötule toimetulekutoetuse maksmise korral aktiveerivas tegevuses osalemise kohustuse. Sotsiaaltöötaja saab töötut üksnes paluda, et ta õnge ehk toimetulekuvõimet toetava tegevuse vastu võtaks. Olukord on muutunud paradoksaalseks. Neid töökohti, kus makstakse miinimumpalka, on maal palju. See tähendab, et 500 krooni eest, mis on toimetulekutoetuse suurus, töötab miinimumpalga saaja rohkem kui nädal. Toimetulekutoetuse saaja ei pea 500 krooni eest aga lilegi liigutama. Sotsiaalnõunikud nentisid: on muutumas tavaliseks, et 20-25 aastased töötud noored mehed nõuavad toimetulekutoetust ja mitte mingi jõuga ei saa neid sundida õnge vastu võtma. Neil on ainult õigused, aga ei ole kohustusi.

Arutelul jäi kõlama arvamus, et toimetulekutoetus jäägu ikkagi neile, kes vanusest, puudest, perekondlikest põhjustest või ekstreemsest olukorrast tingituna ei saa aktiveerivas tegevuses osaleda. Töötu abiraha võiks olla märksa suurem, kuid selle saamine tuleks siduda kohustusega töötada omavalitsuse eelarvelises asutuses. Näiteks Rootsis on just töötute abiga maa kauniks muudetud, vajalikud tööd ära tehtud ning paljud on aktiveeriva tegevuse toel tööturule tagasi jõudnud. Meil on aga tekkinud juba töötute põlvkond ja tundub, et selle vältimiseks tehakse väga vähe ning needki vähesed võimalused suretatakse välja.

Projekt kui kohalik algatus

Kolm aastat tagasi peeti Märjamaa vallas mõttetalgud valla arengukava kokku panemiseks. Sotsiaaltöös seati eesmärgiks ennetada sotsiaalseid probleeme aruka sotsiaalpoliitika ja projektide kaudu. Nende projektide teostamisel on Märjamaa piirkonna sotsiaaltöötajatel tekkinud väga häid ideid. Märjamaa ja Loodna valla ühisprojektist "Toimetulekuraskustega inimeste nõustamine ja integratsioon ühiskonda" sai alguse nelja omavalitsuse sotsiaaltöötajate koostöö, mille tulemusena valmis ka aktiveerimiskeskuse projekt. Aktiveerimiskeskus on selleks õngeks, mida sotsiaalnõunik saab pikaajalisele töötule ulatada, et ta ISE püüaks vajaliku KALA kätte saada. Keskuse projekti esimese variandi kirjutas Märjamaa vallavalitsuse sotsiaalnõunik Virve Priimats, kes põhjendas projekti vajadust sellega, et sotsiaalsesse tõrjutusse sattunud inimeste tagasitoomine ühiskonnaellu on raske, aga aktiveerimiskeskuse toel on see täiesti võimalik, paljudele võib-olla ainuke sobilik võimalus.

Aktiveerimiskeskuse idee saadi Rootsist, Raplamaa sõpruspiirkonna Värnamo kommunist. Selle realiseerimiseks korraldati Ruunawere hotellis seminar, kus osales 42 sotsiaaltöötajat üle Eesti. Märjamaa sotsiaaltöötajate ideest sai üle-eestiline projekt: kaheksas maakonnas loodi aktiveerimiskeskus.

Aktiveerimiskeskuses leevendati kriisi

Märjamaa piirkonna aktiveerimiskeskuses, mis oli mõeldud tööturul vähese konkurentsivõimega ja toimetulekuraskustega inimestele, tegutses eelmisel aastal 101 abivajajat. Keskusesse on inimesi suunanud 34 korral sotsiaalnõunikud, 38-l tööhõiveamet ja omal algatusel on tulnud 29 inimest. Keskus on korraldanud mitmeid kursusi, grupikonsultatsioone, individuaalkonsultatsioone, tööharjutamisi jne.

Tööotsingu kursusest võttis osa 17 inimest, seda juhtisid projektijuht Egela Piik ning Märjamaa alevi sotsiaalnõunik Marge Viska. Kursusel said töötud oskusi aktiivseks tööotsinguks – enese adekvaatne hindamine, vajalike dokumentide vormistamine, tööintervjuu, seadusandlus jne.

Arvamus

Töõharjutamisel osales 20 inimest, kes pesid pesu, õmblesid, punusid korve, kudasid kangastelgedel vaipu, tegid heakorratõid, lõhkusid ja ladusid puid jne. Töõharjutamise võimalusi on pakkunud hooldekodud ja teised omavalitsuste eelarvelised asutused. Aktiviseerimiskeskus on korraldanud ka lapitehnika-, vitspunutiste- ja arvuti algõppe kursuse, nendel kursustel on osalenud 35 inimest. Lisaks kursustele toimus väikeettevõtjate koolitus 21 osalejale, kellest paljud said tööhõiveameti kaudu stardiraha oma äriprojekti teostamiseks. Neli inimest on suunatud koolitusele KEA Rapla Õppekeskusesse.

Aktiviseerimiskeskuse juht Egela Piik on väga tänulik Märjamaa piirkonna sotsiaalnõunikele **Virve Priimatsile, Marge Viskale, Kaare Tammarule ja Ilme Roosile**, kes on aidanud keskuse tegevust juhtida, kokku pannud tööotsingukursuste ja grupikonsultatsioonide rühmi ja osalenud konsultatsioonitöös. **Egela Piik** on kahe aasta jooksul teinud tänuväärset tööd projekti üldjuhtimisel ja kirjutanud hasartmängude nõukogule mitu edukat projekti. Keskus on sealt saanud 140 000 krooni töötute ja tööotsijate koolituseks, nõustamiseks, inventari ostmiseks jne. Tegusalt aitasid Märjamaa omavalitsuste juhid ja volikogud, kes püüdsid võimaluste piires keskust rahaliselt toetada.

Projektijuht Egela Piik arvas, et pikaajaline töötute, kes osales aktiviseerimiskeskuse tegevuses, tundis, et keegi temast siiski hoolib ning püüab toetada, nõustada ja kriisi leevendada. Keskus andis inimesele uue võimaluse ja tugevdas usku, et kuskil teda ikkagi vajatakse. Töötuks jäänud inimesel oli võimalus minna töõharjutamisele, kursusele või nõustamisele – oli mingi tegevus, mis andis inimeseks olemisele mõtte. Teisedki inimesed tunnustasid tema ettevõtlikkust ja püüd probleemile lahend leida parandas suhteid ka kodukandi inimestega. Abivajaja positiivseid isikuomadusi rõhutades püüti vähendada või leevendada tema negatiivseid jooni. Keskus püüdis olla vaheetapiks töökoha leidmisel.

Mis on hoolekanne?

Tahan rõhutada, et ei saa muutuda hoolekanne, kui ei muutu arusaam sellest. Peaks arvestama, et sotsiaalnõunik ei ole tööhõiveameti töötaja, aga ta saab aidata pikaajalisel töötul leida tööturul õige teets.

Ühel nõupidamisel, kus osalesid ka tööhõive valdkonda hästi tundvad ametnikud, öeldi, et pikaajaliste töötute heaks ei suudeta midagi teha ning poliitikud arvavad, et see on kohaliku omavalitsuse mure. Märjamaa aktiviseerimiskeskuse näide tõestab, et midagi saab ära teha ka pikaajaliste töötute heaks. Kuigi Märjamaa omavalitsused on püüdnud aktiviseerimiskeskuse tegevust toetada, pidi keskus kahjuks käesoleva aasta algul oma tegevuse lõpetama.

Pikaajaliste töötute aktiviseerimist ei saa jätta üksnes omavalitsuste mureks – riiklik programm peaks seda toetama, andes sellega märku, et pikaajaliste töötutega seotud probleemistik on ka riigi ja poliitikute mure.

Nõupidamise algul öeldi, et häid ideid on võimalik realiseerida ainult projektide toel, aga nõupidamise lõpul tõdeti, et sotsiaaltöös ei saa paljusid asju ainult projektide abil edendada. Projektid ei anna kindlustunnet pikemaks ajaks, kuid pikaajaliste töötute aktiviseerimine ei ole hooajaline ettevõtmine.

Arvamus

Selle artikli kirjutamiseks küsitlesin paljusid inimesi ja nendest jutuajamistest jäi kõlama, et probleemid oleksid kergemini lahendatavad, kui oleks vähem bürokraatiat ning sotsiaalministeeriumi ja tööhõiveameti koostöö kulgeks libedamalt.

Tundub, et oleme jälle tagasi artikli alguses ja suletud ringis, kus õng on nõrguke, kalake kehvake ja koostöö ei taha vedu võtta. Kuidas edasi?

Aktiviseerimiskeskused

sügis 1998. Sotsiaalministeerium käivitab aktiviseerimiskeskuste projekti 8 maakonnas ja koolitab töötajaid.

Projekt suunatakse pikaajalistele töötutele, kuna õigus saada tööturuteenuseid oli vaid nendel töötutel, kes on viimase aasta jooksul 6 kuud töötanud

Finantseerimisallikas: riiklik hoolekandeprogramm *Preventatiivne töö sotsiaalsektoris*.

1999. a projekt jätkub, finantseerimise allikas jääb samaks. Aktiviseerimiskeskuste töötajad osalevad Taani tööministeeriumi korraldatud koolitusel.

kevad 2000. Aktiviseerimiskeskused saavad raha oma tegevuse jätkamiseks 2000. aastal erastamisest laekunud summadest.

1. oktoober 2000.

Jõustub *Tööturuteenuste seadus* ja uus *Töötu sotsiaalse kaitse seadus*, mille kohaselt õigus saada aktiivseid tööturumeetmeid laieneb ka pikaajalistele töötutele.

Seetõttu otsustatakse integreerida pikakajaliste töötute aktiviseerimiskeskused tööhõivesüsteemi ning lõpetada omaette projekti finantseerimine.

Allikas: Sotsiaalministeeriumi tööturu osakond

Laps ja pere vajavad enam tähelepanu

Anne Tiko

TPÜ sotsiaaltöö osakonna juhataja

TPÜ sotsiaaltöö osakond on koostöös maakondade sotsiaal- ja tervishoiuosakondadega korraldanud juba kuuel kevadel vabariikliku lastekaitsekonverentsi. Seni on kohtunud Tallinnas, Narva-Jõesuus, Raplas, Põlvas ja Viljandis. Tänavune konverents teemal "Laps ja pere tänases Eestis" toimus 25. aprillil Rakveres. Konverentsiks ilmus teadusartiklite kogumik, mille koostas prof. Taimi Tulva ja mille väljaandmist toetas Lastekaitse Liit.

Üldist huvi pakkus dots. Lembit Mehilase ettekanne, mis käsitles kooli probleeme nähtuna läbi psühhiaatri pilgu. Elav diskussioon töötubades keerles selle ümber, kuidas tänast õpetajat ette valmistada tööks olukorras, kus sotsiaalprobleemid on jõudnud kooli ning kuidas tagada lastele õigeaegne professionaalne abi nende probleemides. Diskussiooni tulemusena sõnastati alljärgnev pöördumine asjaomastele ametkondadele.

Lääne-Viru Maavalitsuse, Lastekaitse Liidu Ja TPÜ sotsiaaltöö osakonna korraldatud kuuenda vabariikliku lastekaitsekonverentsi "Laps ja pere tänases Eestis" pöördumine haridusministeeriumi ja sotsiaalministeeriumi poole

Nii lastekaitsetöötajad kui pedagoogid kogevad oma töös üha enam sotsiaalprobleemide teravnemist ning nende negatiivset mõju laste heaolule ja perede toimetulekule. Perede süvenev ebavõrdsus on viinud selleni, et kooli jõuavad väga erineva ettevalmistusega lapsed. Õpetaja roll muutub üha keerulisemaks. Tal tuleb kompenseerida kodus tegemata jäetut, toetada last tema psühhosotsiaalsetes probleemides, teha võrgustikutööd teiste erialade professionaalidega. Kahjuks pole õpetajakoolitus suutnud muutuva ajaga kaasas käia. Tänapäevane õpetaja pole üldjuhul valmis vastama kõigile uutele väljakutsetele. Teisalt pole tal alati võimalik kasutada pädevate asjatundjate abi. Kahjuks on koolipsühholoogi ja sotsiaaltöötaja abi täna võimalik kasutada vaid osal õpetajaskonnast. Seoses eelöelduga rõhutavad konverentsil osalejad järgmist:

- Kasvab nende perede hulk, kes ei suuda tagada oma lastele igapäevast hoolt, lapse arenguks vajalikku stimulatsiooni, turvalisust ja järjepidevust. Seetõttu tuleb omavalitsustel leida selliste perede lapsed üles vähemalt 4-5 aastasel, nad lasteasutusse paigutada ja nii kooliks nõutaval määral ette valmistada. See tagab nende laste edu koolis ja on seega oluliseks panuseks hilisemate probleemide (ebaedu, koolikohustuse mittetäitmine, riskikäitumine jne) ennetamisel.

- Kui pere ei suuda tagada lapsele turvalist igapäevaelu, peaks lapsel olema võimalus veeta töönädal kooliinternaadis (koolikodus), kus on lapsele kindlustatud normaalne elurütm, toit ja õppeülesannete täitmine. Igas maakonnas peaks vähemalt ühel koolil olema internaat.

Sündmus

- Lastega tegelevate isikute, eelkõige aga õpetajate koolitus peaks sisaldama ülevaate ühiskonna sotsiaalprobleemidest ja nende mõjust perele kui lapse kasvukeskkonnale. Samuti on oluline pedagoogide ettevalmistus lapse psühhopatoloogias ning koolisotsiaaltöös. Kõik see võimaldaks neil ära tunda lapse probleemi, lapsega õigesti käituda ja vajadusel suunata ta õigeaegselt pädeva spetsialisti juurde. Nimetatud õppeained tuleb lülitada õpetajakoolituse programmidesse. Varem pedagoogilise hariduse saanuile tuleks tagada kohustuslik täiendõpe.

On vajalik, et igas maakonnas töötaks vähemalt üks lastepsühhiaater, see tagaks asjakohase ja õigeaegse tegelemise laste probleemidega, kuivõrd psühhiaatrilist abi vajavate laste arv kasvab. Kuni 18-aastased peaksid saama psühhofarmakoloogilist abi soodustingimustel.

- Iga maakond peab tagama kõigile (ka erivajadusega) õpilastele võimetekohase õpetamise. Erivajadusega õpilasi tõrjutakse tavakoolist kergekäeliselt, mistõttu koolikohustuse täitmiseks ei looda võimalusi ning laste võimetele vastavat õpikeskkonda.

- Tuleks toetada kodanikualgatusele rajatud organisatsioonide tööd toimetulekuraskustes perede ja lastega.

Olukorras, kus mitu rahvusvahelist organisatsiooni lõpetab oma tegevuse Eestis, on oluline, et jätkuks erinevate riskigruppidega (lapsed, erivajadusega inimesed, eakad) seotud projektide rahastamine hasartmängumaksu fondist.

On ülimalt oluline, et riik pööraks suuremat tähelepanu laste ja perede toimetulekule.

Rakveres, 25. 04. 2001.

Võlanõustamine ja võlgade reguleerimine – mida see endast kujutab?

Astrid Ojasoon

Justiitsministeeriumi kohtute osakonna kriminaalhoolduse ja –preventsiooni talituse referent

TPÜ sotsiaaltöö eriala magistrant

Sissejuhatuseks

Eesti kriminaalhooldusametnikud on saanud hea võlanõustamiskoolituse Saksa kolleegidelt twinningprojekti raames. Koolitus viidi läbi kahes etapis ja see kestis kokku 80 tundi. Osa kriminaalhooldusametnikest on olnud Saksamaal ka vaatluspraktikal, kus tutvuti võlanõustamise praktilise küljega. Saksamaal pakuvad võlanõustamise ja võlgade reguleerimise teenust nii mittetulundusühingud kui ka äriühingud. Juba aastaid kasutatakse Saksamaal terminit "võlanõustamine", kuid selle all mõeldakse enamasti kommerts- või majandusalast nõustamist, nimelt terviklikku abipakkumist, mis hõlmab nii psühhosotsiaalset tuge kui ka pedagoogilis-preventiivseid meetmeid. Viimasel ajal räägitakse sagedamini majandussotsiaaltööst, kus üksikute võlgnevus-situatsioonidega seotud probleemide lahendamise kõrval püütakse struktuurse preventsiooni abil ka takistada ülemääraste võlgnevuste teket.

Eestis niisuguse suunitlusega nõustamist pole, kuigi selle järele on suur vajadus. Meil tegelevad võlgade sissenõudmisega inkassofirmad, kuid need esindavad võlausaldajaid. Võlgnikud on oma probleemidega üksi. Võlgadest rääkides peab rõhutama terminit "ülemäärased võlad". Võib prognoosida ülemäärase võlgnevuse probleemidega inimeste juurdekasvu, sest pangad on hakanud lihtsamalt laenu andma ja tekkinud on ka muid väga lihtsaid laenuvõimalusi (kataloogimüük, krediitkaardid).

Võlanõustamise sihtgrupp

Sihtgrupiks on kõik inimesed, kellele võlgnevus on muutunud probleemiks, mida nad ei suuda iseseisvalt lahendada. Tavaliselt hakkab võlgnevus tekitama muid probleeme või lisandub muudele probleemidele. Saksamaal kuuluvad sihtgruppi perekonnad ja üksikisikud, kellel oma majandusliku ja sotsiaalse olukorra iseseisvaks lahendamiseks pole endal enam võimalusi ja kes samal ajal ei ole sotsiaaltöö traditsiooniliste teenuste saajad. Sellesse gruppi kuuluvad eelkõige madalapalgelised töötajad, töötud, sotsiaalabi saajad, üksikvanemad. Reeglina jäetakse sihtgrupist välja ettevõtetus- või ärivõlgade ja kinnisvaravõlgadega isikud.

Kui mingi institutsiooni töötajad tegelevad võlanõustamisega, siis tavaliselt spetsialiseerutakse kindlale sihtgrupile. Nii näiteks tegelevad kriminaalhooldajad kriminaalkorras karistatutega, sotsiaalmeti võlanõustamisosakond sotsiaalabi saajatega, võõrutuskliiniku töötajad alkoholi- ja narkosõltlastega. Seda, kui suur võib olla isikute ring, näitab Saksa Avaliku ja Erahoolekande Ühingu võlanõustamise sihtgrupi definitsioon:

" Sihtgrupiks on kõik inimesed, leibkonnad ja perekonnad, keda ähvardab ülemäärane võlgnevus ja kes pole võimelised alustama võlgadest vabanemise protsessi."

Eesmärgid

Rahalised raskused toovad üldjuhul kaasa hulga teisi probleeme – korteri kaotuse, partnerlusprobleemid, psühhosomaatilised haigestumised, sõltuvusprobleemid, töökoha kaotuse, kuritegevuse. Sotsiaalne allakäik tundub olevat vältimatu.

Võlanõustamise ja võlgade reguleerimise eesmärk on päästa võlgadesse sattunud inimesi sotsiaalsest allakäigust ja integreerida neid uuesti ühiskonda. Sotsiaalpedagoogilise orientatsiooniga võlanõustamine püüab tervikliku ja üksikjuhtumile keskenduva abistamise teel vältida sotsiaalset destabiliseerumist, mis on ülemäärase võlgnevuse tagajärjeks, ning anda impulsse uueks pädevuseks igapäeva eluga toimetulekul. Võlanõustamist võib lugeda ennetavaks ehk preventiivseks tööks.

Võlanõustamise eesmärgiks on:

- õpetada klientidele, kuidas oma majanduslike võimaluste piires rahaga ümber käia, et vältida ülemäärase võlgnevuse tekkimist;
- ülemäärase võlgnevuse talutavaks muutmine, selle vähendamine ja likvideerimine;
- muude probleemide lahendamine, võimalusel koostöös teiste organisatsioonidega.

Peale klientide individuaalse abistamise peab võlanõustamine kindlaks tegema ülemäärase võlgnevuse põhjused ja tagajärjed. Preventiivse meetmena selgitatakse kodanikele, kes veel pole sattunud ülemäärastesse võlgadesse, kuidas seda vältida. Nõustatakse ka kodanikke, kes plaanivad võtta laenu, koostatakse neile majanduslik analüüs, milles esitatakse kõik riskifaktorid. Et ülemäärast võlgnevust tekiks vähem, tuleb kanda hoolt ka selle eest, et paraneksid nii majanduslikud kui ka seaduslikud olud.

Võlanõustamise vormid

Saksamaal on välja kujunenud järgmised võlanõustamise vormid:

- *Terviklik võlanõustamine sotsiaaltöös*, millega tegelevad töötajad eri sotsiaalteenistustes (nõustamispunktides, raviasutustes, kinnipidamiskohtades, kriminaalhoolduses). Iseloomulik on, et võlgnevus ei ole abistamise peamine põhjus, seda tehakse muu nõustamise, abistamise ja juhendamise raames.

- *Spetsialiseeritud võlanõustamine sotsiaaltöös*. Sellega tegelevad võlanõustamispunktid, mille on loodud kohalikud omavalitsused, heategevusinstitutionid või ühingud. Ülemäärase võlgnevusega inimesed otsivad ise abi.

Spetsialiseeritud võlanõustamine tarbija või juriidilise nõustamisena – võlanõustamiskeskuse töötajad pakuvad kohtuvälist juriidilist abi (näit. advokaadid pakuvad lisaks ka kliendi kohtus esindamist). Tegeldakse ka elanikkonna preventiivse nõustamisega.

Spetsialiseeritud võlanõustamine fondide juures: võla reguleerimiseks pakuvad fondid mitut liiki võlanõustamist, mis peaaegu eranditult on seotud kriminaalkaasustega. Võlanõustamise fond või sihtasutus võib anda kliendi kasutusse raha kompromisslahenduste puhuks või olla pangale käendajaks. Mõningate fondide töötajad peavad ise läbirääkimisi suuremate võlausaldajatega (näit. pangaga), kuid fondid ei tegele juhendamistööga, seega saavad nad võlanõustaja tööd vaid täiendada.

Võlanõustamine koosneb järgmistest faasidest:

I. Selgitus- ja nõustamisfaas:

- võlgadesse sattunud isiku/perekonna isikliku ja finantsolukorra kindlakstegemine;
- võlgniku nõustamine võlausaldaja(te) nõuete seisukohalt;
- nõustamine finantsaspektist;
- nõustamine isiklike probleemide aspektist lähtudes;

II. Tegevusfaas:

- võlausaldajatega ühendusse astumine ilma otsese võlgade reguleerimiseta;
- võlgade reguleerimine, mille jooksul sõlmitakse võlausaldajatega kokkulepped;
- võlgade maksmiseks osamaksetena;
- kliendi psühhosotsiaalne nõustamine koos pedagoogilis-preventiivse tööga;
- uute ülemääraste võlgnevuste vältimiseks;
- avalikkuse teavitamine elanikkonna ülemäärase võlgnevuse olukorrast ja sellega seotud probleemidest.

Võlanõustamise õiguslikud alused

Viimastel aastatel on Saksamaal hakatud pöörama sotsiaaltöötajate/sotsiaalpedagoogide koolituses võlanõustamise õiguslikele alustele suuremat tähelepanu. Eesmärgiks ei ole teha sotsiaaltööga tegelevatest inimestest juriste, kuid nad peavad omandama mõningase hulga juriidilisi teadmisi, sest praktilises töös domineerivad sageli õigusalased küsimused. Õigusalaseid teadmisi püütakse anda praktikast lähtudes.

Teenuse osutaja (võlausaldaja) ja teenuse saaja (võlgniku) vahel on võlaõiguslik suhe. Võlausaldajal on nõue võlgniku suhtes. Niisugune võlaõiguslik suhe võib tekkida tehingutest (eelkõige lepingutest), lubamatutest tegudest (kahju tekitamisest) ja muudest seadusrikkumistest. Võlanõustamispraktikas on enamasti võlausaldaja nõude aluseks leping (ostu-müügileping, üürileping, tagatisleping). Mitte iga võlausaldaja nõudel pole õiguslikku alust, mistõttu tuleb kontrollida, kas on võimalik maksmisest keelduda, kuna on olemas vastuväiteid või vaideid.

Võlgade likvideerimine

Võlgade likvideerimise korral on eesmärgiks sõlmida võlausaldajaga kokkulepe tema nõuete täitmiseks. Võimalikud lahendused ulatuvad võla täielikust tagasimaksmisest koos kõigi kulude ja intressidega kuni võlausaldaja poolt võlanõudest täieliku loobumiseni. Võlgade likvideerimine ei pruugi alati osutada võimalikuks, seepärast tuleb vahel sõlmida võlausaldajatega teisi kokkuleppeid, näit.:

- tähtaja pikendamine, kui võlgnik pole veel maksuvõimeline või puudub selge ülevaade võlgniku olukorrast;

- võlgade osadena maksmise graafik;

- kompromisslepe, et vältida sundabinõude negatiivset mõju (korterist välja tõstmine, töösuhte lõpetamine, palga või vara arestimine jne).

Kes saavad kasu võlanõustamisest ja võlgade reguleerimise teenusest

Kasusaajateks on mõlemad osapooled, nii võlgnik kui võlausaldaja. Võlausaldajaks võib olla eraisik, firma, riik, pank, kes saab nõustamise või reguleerimise tulemusena kätte maksimaalselt võimaliku osa võlast. See, et võlgnik saab abi probleemi lahendamisel ning sellest tulenevalt tuleb ta iseseisvalt oma eluga toime, on kaudselt kasulik ka riigile, st maksumaksjale, sest kohalikud omavalitsused toetavad makseraskustes inimesi maksumaksja rahast.

Võlgade reguleerimise sihtasutus

Kriminaalhooldusametnike koolituse tulemina on moodustamisel sihtasutus, mis oleks katusorganisatsiooniks mittetulundusühingutele, kes pakuvad võlanõustamise teenust. Esiatgu on planeeritud kriminaalhooldusametnike eestvedamisel mittetulundusühingud piirkondadesse, kus töötavad vastava koolituse saanud ametnikud. Sihtgrupiks on ülemäärase võlaga kriminaalhooldusalused. Ettevalmistamisel on koolitusel osalenud ametnike koolitus koolitajateks. Loodetavasti on Eestis 5-6 aasta pärast piisav arv võlanõustamise spetsialiste, kes abistavad ja nõustavad kõiki sihtgruppe. Eduka võlanõustamise ja võlgade reguleerimise tulemusena peaks suurenema iseseisvalt eluga toimetulijate arv ja vähenema sotsiaaltoetuste saajate arv, samuti vähenema kuritegevus. Igal kodanikul peaks olema võimalus enne laenu võtmist tellida erapooletult spetsialistilt kõiki riske arvestav laenamise otstarbekuse analüüs. See aitaks vältida ülemääraste laenude tekkimist ja inimeste kriisiolukorda sattumist.

Artiklis on kasutatud materjale W.Bernerri raamatust "Schuldnerhilfe - ein Handbuch für soziale Arbeit"

Vabatahtliku töö tähtsus eakate rehabiliteerimisel

Heino Hankewitz

Vanurite Eneseabi- ja Nõustamisühingu juhatuse esimees

"Kui sul õnnestub kas või üheski pimeduses ekslevas hinges tuluke süüdata, kas või üks kurvastaja elu päikesepoolele juhatada, kui sul õnnestub kellelegi elumõte taas kätte näidata või kaasinimest aidata, et ta paremaks muutuks, vaevatule tema kannatusi kergendada, kas või kõige väiksemaid sädemeid pilduva armastusega maailma rikastada, siis pole sa asjatult elanud."

Jack London

Mitmed märgid tänases Eesti ühiskonnas viitavad sellele, et üle 65-aastaseid ei peeta enam nii lootusetuteks inimesteks, keda tuleks juba maha kanda, vaid nähakse neis sotsiaalset kihti, kellele on vaja tõsist tähelepanu pöörata, kellega tasub vaeva näha, keda on võimalik ja keda tuleb ühiskonna huvides rehabiliteerida. Kuna ma olen nüüdseks juba aastaid tegelenud vanemate inimeste heategevusliku ja vabatahtliku tööga, siis püüan alljärgnevalt süüvida just eakate vabatahtlikku tegevusse kui ühte võimalusse hoida neid jätkuvalt ühiskonnas tähtsal kohal ja võimaldada neil sel teel tunda end ühiskonna võrdväärse liikmena.

Kui heidame pilgu ajalukku, siis võime tõdeda, et eesti inimesele pole vabatahtlik töö olnud kunagi võõras. Eestlane, nagu tema põhjanaaber soomlane, on aastakümnete jooksul suhteliselt meelsasti liitunud mitmesugustesse ühendustesse, mis on üldjuhul toonud endaga kaasa ka vabatahtliku töö. Mõningane osa elanikkonnast on olnud alati aktiivne, leidnud ühe või mitme ühiskondliku ülesande enda õlule võtmisega tee eneseteostuseks, teiste aitamiseks ja toetamiseks, oma kodukoha arendamiseks või meelistegevuse edendamiseks. Meenutagem siinkohal kas või vabatahtlikke pritsimehi, arvukaid käsitöö-, laulu- ja tantsuseltse, karskusliikumist, haridusseltse.

Valmisolek kasvab tasapisi

Uurimused on näidanud, et vanemaealised võtavad ühiskonnaelust aktiivsemalt osa siis, kui neil on vähem muresid oma igapäevaeluga toimetulekul. Näiteks pärast Eesti iseseisvumist oli eakate aktiivsus tunduvalt madalam kui viimastel aastatel. Kuigi elu on ikka veel ülekohtuselt raske ja inimväärset toime tulla päris keeruline – see pole aga praeguse artikli teema -, on vabatahtlike tegijate arv ühiskonnas siiski tasapisi kasvanud ja küllap kasvab veelgi.

Kui veel 1999. aastal hindasid Eesti vanurid oma elukvaliteeti riigi üleüldisest majanduslikust olukorrast lähtudes paremaks kui ebarahuldav, kuid mitte rahuldavaks, siis viimased küsitlused näitavad, et koguni 91 % eakatest annab oma igapäevaelule rahuldava, hea või väga hea hinnangu. Uskumatu, aga kui statistika ei valeta, siis vastab see tõele.

Neid eakaid aga, keda Eesti Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsiooni mullu aprillis korraldatud küsitluse põhjal tehtud kokkuvõtte alusel huvitab osavõtt kultuuri-, kiriku- või muust ühiskondlikust elust, on 43,2 %. Kahjuks ei ole nad kaugeltki kõik vabatahtliku töö tegijad. Sellele arvule võiksime lisada veel 23,8 % eakaist, kes osaleksid samuti hea meelega ühiskondlikus elus, kui neil selleks võimalus avaneks. Kui me need kaks arvu liidame, saame kokku 67 %. Küllap on just need sellised vanemad inimesed, kellega võib suuresti arvestada, kui kõne all on vabatahtliku töö tulevik.

Depressioon on 40 % eakatest

Teadlaste küsitluste põhjal on vaid iga kümnes Eesti eakas end üles andnud vabatahtliku töö tegijana. See tähendab, et 29 000 eakat ehk 10 % meie seenioridest kasutab sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuseid. Sellest arvust me leiame tõenäoliselt ka ühe kaaluka põhjuse, miks ligi 40 % vanemaealistest kannatab enesehinnangu põhjal depressiooni all, sest 10% vabatahtliku töö tegijaid on sotsiaalteadlaste hinnangul tõesti vähe. Võib arvata, et depressioonis olevate vanurite suur arv, mis on ligi kolm-neli korda suurem kui arenenud tööstusriikides, on üheks selle ilminguks. Vastukaaluks toon teile aga näite Euroopa Liidu juhtriigist Saksamaalt. Seal on 31% 60-69-aastastest ja 20 % üle 70-aastastest hõivatud vabatahtliku tööga, mida loetakse väga heaks näitajaks. Ja polegi vaja muid näiteid, et sealse ühiskonna vaimse tervise tasemele jõudmiseks tuleb meil käia veel pikk tee.

Mis on siis konkreetselt need meie vanema põlvkonna vaimsed valupunktid, mis vajavad ja mida saab näiteks vabatahtliku töö abil ravida?

- Nimetaksin siinkohal eeskätt alaväärsuskompleksi, võõrandumist, ükskõiksust, üksindust, masendust, mahajäetust, allasurutust, kurbust, negativismi.
- Võõrandumist endistest kolleegidest, tuttavatest, aktiivsest elurütmist.
- Üskõiksust ümbritseva sotsiaalpoliitilise elu, tuleviku ja inimestevaheliste sidemete suhtes.
- Masendus materiaalse seisundi halvenemise ja elatustaseme langemise ja ühiskondliku elu ebastabiilsuse pärast.
- Mahajäetust ja allasurutust ühiskonna poolt.

Loetletud nähud, mis esinevad märkimisväärsel osal meie vanemast põlvkonnast, räägivad sellest, et Eesti ühiskond on jõudnud teatavasse sotsiaalsesse kriisi. Ja tõenäoliselt on õigus professor Marju Lauristinil, kelle hinnangul on praeguse kriisi peapõhjus selles, et kui ühiskond tunneb jõudu oma hädadega ise hakkama saada, valitseb poliitikas endiselt orienteeritus väljapoole.

Ma olen kaugel arvamusest, et ühiskonna kriisist väljatoomiseks piisab vaid sellest, kui me inimesi sotsiaalselt rehabiliteerime. Kuid üks oluline väljapääs on igal juhul seegi.

Vabatahtlik töö vajab esiletõstmist

Teatavasti on ÜRO kuulutanud käesoleva aasta rahvusvaheliseks vabatahtlike aastaks. See tähendab, et just tänavu on oluline pöörata üldsuse tähelepanu nendele inimestele, kes teevad või kes teeksid meelsasti vabatahtlikku tööd, ning ühtlasi tähtsustada seda, mida nad vabatahtlikult korda saavad, olgu siis tegemist laste, noorukite, keskealiste või eakatega. Sellest järeldub, et maailma rahvad peavad õigusega vabatahtlikku tegevust ja selle edasiarendamist ning vabatahtliku töö tegijaid ühiskonna stabiilse arengu, tema elanikkonna vaimse ja füüsilise tervise seisukohalt eriti tähtsaks.

Paljudes riikides on loodud rahvuslikud vabatahtlike aasta koordineerimiskomiteed. Paljud poliitikud ja ametnikud püüavad enda sidumisega vabatahtliku töö tegijatega profiiti lõigata. Saksamaal võttis president vaevaks osaleda vabatahtlike aasta avaüritusel ja see aasta pidulikult välja kuulutada. Mulle tundub, et meil Eestis teab kahjuks sellise aasta olemasolust vaid üpris kitsas ring inimesi, poliitikuist ja otsustajaist rääkimata, vahest ehk sotsiaaltöötajad ja vabatahtlikud ise. Ka ajakirjandust, televisiooni ja raadiot ei paista see teema kuigivõrd huvitavat, sest on liiga positiivne: lood inimestest, kes loovalt ja sihikindlalt, ilma materiaalselt tasu saamata vabatahtlikku tööd teevad ja sellega ühiskonnale märkimisväärseks toeks osutuvad, nagu ei sobiks meie ühiskonda.

Eestis on aga üks väärt dokument, mis näiteks meie Balti naabritel puudub, nimelt paari aasta eest Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud "Eesti vanuripoliitika alused", kus on sõna-sõnalt kirjas: "Vabatahtlike töö ja vanurite eneseabi aitavad ühiskonnal õigemini aru saada vananemisest, samuti soodustada vanurite toimetulekut, ühtlasi vähendades eakatele mõeldud hoolekandekulutusi."

Kuidas aitab vabatahtlik töö paremini vananeda

Teatavasti on pensionile jäämine väga paljude inimeste jaoks raske. Üleminek aktiivsest tööelust passiivsele vanaduspuhkusele näib tihti nii mõnelegi vaata et surmamõistmisena. Küllap teab meist igaüks mõnda inimest, kes püüab vägisi tööl edasi käia vaid seepärast, et jumalapärast mitte koju jääda, sest ta ei kujuta oma elu ilma igapäevase töölkäimiseta lihtsalt ette. Eriti valus on see nende jaoks, kes on aastaid olnud väga aktiivsed ja lisaks oma elukutsele pühendanud end ka muudele asjadele. Ägenenud võitlus tööturul seab aga üha sagedamini omi reegleid ning lükkab need, kel aeg täis, järjest jõhkramalt kõrvale. Just nende inimeste jaoks on vabatahtlik töö tõeliseks päästerõngaks. Pahatihti nad seda aga ise ei tea ning meie kohus on neid sellele teele aidata.

Vabatahtliku töö tegemiseks vanemas eas on ka meil Eestis palju võimalusi. Nimetagem näiteks mitmesuguseid ühendusi, päevakeskusi, liikumisi, naabriabi, õpilaste järeleaitamist, eneseabi, kodu-uurimist, heategevust, teabejagamist. Demokraatlik riik soodustab vabatahtlikku tööd ning loob sellele arenguruumi, võttes sellega seotud kulud valdavalt enda kanda. Demokraatlik ühiskond tunnustab neid arvukaid motive, miks inimene teeb vabatahtlikku tööd, seda eriti nn. kolmandas eas. Nendeks motiivideks on vajadus suhtluse ja seltsi, mõttekaasluse ja ühiskonnaelu korraldamise, ühiskondliku vastutuse ja tunnustuse järele, oma oskuste rakendamise ja uute omandamise järele, oma probleemide lahendamise ja oma eluolu seadmise järele. Sealjuures asuvad kaasanimeste ja iseenda abistamise motiivid võrdväärseina kõrvuti, liites sõbralikult ühiskondliku nõudluse ja erahuvid.

Näiteid mujalt maailmast

Jaapanis on seenioride vabatahtlik tegevus suurel määral koondunud nn vanurite klubidesse, mis kujutavad endast "organisatsioone, mille eesmärgiks on täita vanemate inimeste viimased aastad terve ja rikkaliku sisuga. Nendes klubidesse koondutakse omal algatusel, täiendamaks teadmisi, et mitte ajast maha jääda, vabanemaks üksteist vastastikku toetades üksindusest, alaväärsuskompleksidest ja masendusest, hoolitsemaks oma tervise eest ning täitmaks oma kohust ühiskonna ees." (Jaapani valitsuse heategevuse valge raamat, 1972, lk. 681). Need, kes on Jaapanis käinud, on eriti Tokios märganud siin-seal toimetavaid eakate rühmakesi, kes, olles eemal närvilisest linnamelust ja liiklusummikutest, aitavad haljasalasiid ja mänguväljakuid korras hoida või populaarseid tänava- ja elurajooni pidusid korraldada.

Praktika näitab, et just rikkad ühiskonnad ei saa läbi ilma vabatahtlike panuseta. Võibolla ongi nad just seetõttu oma rikkuse kogunud? See käib ka Ameerika Ühendriikide kohta. AARP ehk Ameerika Pensionealiste Assotsiatsiooni 35 miljonist liikmest tegutsevad kümned tuhanded vabatahtlikult nii oma organisatsiooni sees kui ka väljaspool – kirikute, koolide ja mitmesuguste nõukodade juures.

Suurepäraseid näiteid, kuidas vabatahtlik töö aitab vanemat põlvkonda sotsiaalses rehabilitatsioonis, võib tuua siitsamast meie põhjanaabrite juurest. *Vanhustyön keskusliitto* on viiekümne aasta jooksul tänu oma liikmete aktiivsele tegutsemisele muutunud arvestatavaks jõuks ühiskonnas. Soome valitsus ei astu juba ammu ühtegi vanemat põlvkonda puutuvat sammu, enne kui need pole asjaosalistega läbi räägitud ja nende heakskiidu saanud.

Päevakeskused

Üheks suurepäraseks viisiks hoida eakamaid inimesi ühiskonna vaateväljas ning õhutada neid oma ellu aktiivselt sekkuma, on teha seda päevakeskuste kaudu. Päevakeskuse üheks tähtsamaks ülesandeks on vanema inimese terviklikkuse taastamine, st eaka vaimse, füüsilise ja sotsiaalse tervise säilitamine võimalikult pikaks ajaks talle meelepärasel viisil. Ja selleks on vähemalt kolm erinevat võimalust: esimesel juhul võtab sotsiaaltöötaja eaka eest hoolitsemise enda peale, teisel juhul aitab vanem inimene end eakohase tegevuse abil ise ning kolmandal juhul on ühendatud mõlemad variandid.

Päevakeskus, mis tegutseb vabatahtliku töö alusel, on rehabilitatsioonikeskusena üks täiuslikumaid võimalusi vanemaid inimesi komplekselt rehabiliteerida. Saame ju seal rakendada pea kõiki sotsiaalse taastuse viise. Need on eneseteostus praktilises tegevuses, tunnustus, võrdväärne eakohane kohtlemine, meeldiva keskkonna nautimine, ea- ja mõttekaaslastega suhtlemine, oma kogemuste rakendamine ja edasiandmine, uute teadmiste ja oskuste omandamine, vabatahtlikkuse tunnetamine, enda isiksuse tähtsuse ja vajalikkuse kogemine.

Eestis on vanemate inimeste päevakeskused saanud sotsiaalvõrgustikus kindla koha ja neid jagub nüüd juba väga paljudesse paikkondadesse. Kuid ma olen endiselt seisukohal, et vabatahtliku töö osakaalu annab neis ikka veel suurendada, ja seda on kindlasti vaja teha.

Vana olla on hea

Mullu tähistas Eesti Heategevusfond oma 10. aastapäeva projektivõistlusega "Vana olla on hea". Laekus terve hulk ülevaateid erakordsetest ettevõtmistest, mida meie eakatest vabatahtlikud on endi õlule võtnud ning millest Eestis kahjuks nii vähe teatakse.

Näiteks Kodukultuuri Selts "Tõrvandi" on seadnud oma eesmärgiks äratada huvi kangastelgedel kudumise vastu, kaasates nii vanemaid kui ka nooremaid, et aidata kaasa eakate inimeste omavahelisele suhtlemisele ning aidata neil tunda end vajalikuna, jagada teadmisi ja oskusi, mis aitavad ise väärtusi luua, sisendada optimistlikku ellusuhtumist, iseseisva toimetuleku oskust.

Hiiumaal Tohvis aitavad nägijad nägemispuudega tunda end teistega võrdväärse, püüdes neid kaasata küla ja hooldekodu ellu ning neile prillide muretsemisel abiks olles.

Või Kuressaare vanurite oma raadio – tervise ja rõõmu toetaja, nagu nad seda ise kutsuvad. Lisaks informatsioonile pakuvad pensionärid eakaaslastele meelelahutust, nõuandeid, avaldavad omaloomingut, korraldavad koos noortega mitmesuguseid konkursse.

Läänemaal Paliveres vanem rahvas taastas aastaid tühjana seisnud kohalikku raudteejaama ning sisustas hoone päevakeskusena, mis on nüüd täis vilgast seltsielu.

Lääne-Viru pensionärid korraldavad aga juba aastaid maakondlikke naljapäevi, millele eelnevad samalaadsed ettevõtmised kodukohas.

Ääsmäe Pensionäride Ühendus "Sügis" pakub vanadele inimestele – nagu nad ise ütlevad - inimväärset vaba aja veetmist, sisendab optimismi olmeraskute ületamiseks, jätkab rahvatraditsioone ja annab neid edasi lastele ja lastelastele.

Meie probleem ei ole selles, et meil headest näidetest puudus oleks. Meie mahajäämus seisneb hoopis selles, et nende vanemate inimeste osakaal, kes vabatahtlikus töös kaasa löövad, on veel suhteliselt tagasihoidlik ja et me ei ole osanud vanemat põlvkonda selleks küllaldaselt motiveerida.

Mis aitaks vabatahtlike arvu suurendada

Esiteks. Riik või omavalitsus peab endale senisest paremini aru andma, et paljusid asju ei saa jätta vaid erainitsiatiivi hoolde. Ei tohi jääda lootma üksnes kodanike omaalgatusele. Riigi/omavalitsuse üheks ülesandeks on erainitsiatiivi ergutada ja toetada. Näiteks on mitmes riigis loodud linna ja valla tasandil nn. vabatahtlike agentuurid ja vabatahtlike börsid, mille ülesandeks on anda teavet ja nõu vabatahtlike tegevuse kohta, vahendada soovijaid juba olemasolevatesse ühendustesse, ärgitada ettevõtlikumaid just seal alustama ja kaasa lööma, kus see hetkel eriti oluline. Selline agentuur või börs on vahendaja inimese, omavalitsuse ja kodanikeühenduste vahel ning on tihedas koostöös kõigi kolmega.

Kolmas sektor

Teiseks. Vabatahtlike töö on küll heategevus, kuid ka heategevust ei ole teatavasti võimalik teha täiesti tasuta. Ka heategevusega kaasnevad elementaarsed kulud piasajadele. Sellepärast on eriti oluline, et omavalitsus toetaks vabatahtliku töö tegijaid nii rahaliselt kui ka muude vahenditega. Näiteks Berliinis saavad kõik need vabatahtliku töö tegijad, kes täidavad linnavalitsuse tellimust, 50 marka ehk 400 krooni ühekordset toetust kuus. See on heaks stiimuliks ja ühtlasi heaks märgiks selle kohta, et vabatahtlike tööd tunnustatakse ning soositakse. Ja pole vist vaja lisada, et riigile läheb sel moel sotsiaalse rehabilitatsiooni toetamine mitu korda vähem maksma, kui näiteks põetusravi või hooldekodude ülalpidamine.

Kolmandaks. Siinkohal sobib kasutada vanasõna "Tao rauda, kuni see on tuline". See tähendab, et vabatahtliku töö tegijad on ikka veel liiga tagasihoidlikud oma tegevust propageerima, ise ennast kiitma, oma kaastöötajaid esile tõstma, oma vajadustest võimudele ja üldsusele rääkima. Selle üle, mida vabatahtlikud korda saavad, tuleb ju vaid uhke olla. Nii võõralt kui see ka siinkohal kõlab – heategevus ja vabatahtlik töö on samuti kaup või teenus, mida tuleb osata müüa, et see turgu ehk kõlapinda leiaks. Suhteliselt tavalised on artiklid ajalehtedes ja ajakirjades, tele- ja raadiosaated. Hoopis suuremat kõlapinda on meil leidnud eakate laulu- ja tantsupäevad. Rahvusvahelise eakate inimeste aasta raames püüdsime ärgitada, et maakondades kutsutaks ellu iga-aastane pensionäride ühenduste nädal, kuid suuremat asja sellest ei saanud. Paljudes riikides toimuvad nn. eakate messid ja laadad, kus vabatahtlike rühmitused tutvustavad end üldsusele. Miks mitte selline ettevõtmine tänava välja kuulutada ning see igal aastal eri maakonnas läbi viia.

Neljandaks. Tähtis on ka ladus ja loominguline koostöö professionaalsete sotsiaaltöötajate ja vabatahtlike vahel. Just elukutselistest abistajatest sõltub, kuidas oma abilisi rakendada, neid motiveerida, usalduslikku vahekorda luua. Tihti on selline koostöö tõeline diplomaatiline tegevus, mis nõuab mõlemalt osapoolt erilist psühholoogilist lähenemist ja milleks ainult kogemustest jääb väheks. Sellepärast on väga oluline vabatahtlike koolitus koostööks professionaalsete sotsiaaltöötajatega ning vastupidi - elukutseliste töötajate väljaõpe koostööks vabatahtlikega.

Ja viiendaks. Ühiskonna tunnustus vabatahtlikule tööle. Küsimus ei seisne kaugelgi ainult mingisuguse rahasumma jagamises, sest seda, mida vabatahtlikud ühiskonnale annavad, on niikuinii raske neile kinni maksta, vaid hõlmab hoopis laiemat ala. Uue riigi ülesehitamise tuhinas me oleme kahjuks liiga tihti unustanud inimest tehtu eest tänada. Me oleme olnud kitsid kiitma ja ergutama. Selline ükskõikne suhtumine, seda eriti vabatahtliku ja heategeva töö tegijate suhtes, ei valmista teatavasti soodsat pinnast idanemiseks.

Lõpetuseks

Rahvastikuteadlane Kalev Katus on aasta tagasi ühel Eesti vanuriprogrammi seminaril väga tabavalt öelnud: "Ühiskonna tasandil vananemise mõistmine tundubki olevat see, et tunnetatakse iga earühma plusspooli. On ju igal elufaasil teiste elufaaside ees mõni eelis. Kui me suudame iga elufaasi eeliseid rakendada, mitte käies neid teiste faaside vastu välja, siis ongi see rahvastiku vananemise ärakasutamine ühiskonna progressiks." /Seminar "Eesti vanuriprogramm", Tallinn 18.04.2000/

Nagu me sellest järeldada võime, me asume õigel teel ja tahame sel teel reipalt teistega sammu pidades edasi liikuda.

Sotsiaaltöötajate atesteerimine Rootsis

Riina Kiik

Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika õppetooli lektor

Kutsestandardid ja neile vastavate kutsetunnistuste taotlemine on muutunud populaarseks ja lausa hädavajalikuks ka meie põhjanaabrite seas. Alljärgnevalt refereeritakse lühidalt Rootsis kehtivaid nõudeid sotsiaaltöötaja kutsetunnistuse taotlemisel.

Miks sotsiaaltöötajaid atesteeritakse ja väljastatakse neile kutsetunnistus

Sotsiaaltöötajate Kutseliidu (SSR) juurde on moodustatud komisjon, kes atesteerib ja väljastab kutsetunnistusi 4 korda aastas. Hetkel (2001 mais) on Rootsis üle 1200 sotsiaaltöötaja saanud kutsetunnistuse. Atesteerimiskomisjon kinnitab seda, et atesteeritud sotsiaaltöötajal on vajalik, ametlikult tunnustatud teoreetiline kompetentsus, praktilised kogemused ning ta sobib tööks patsientide ja klientidega. Kutsekomisjon koosneb sotsiaalvaldkonna edukatest praktikutest ja teaduritest.

Kutsetunnistus on kvaliteedi näitaja

Atesteerimise ja kutsetunnistuse andmise eesmärk on kliendi turvalisuse tagamine. See on märk sellest, et sotsiaaltöötaja teeb oma tööd täie vastutustundega, tagab kliendile professionaalse abi ja toetuse ning on seejuures ka ise juhendatud. Sotsiaaltöötaja saab n.ö kvaliteedimärgi ja tööandja kvaliteeditagatise.

Sotsiaaltöötajad puutuvad sageli kokku raskesse olukorda sattunud inimestega. Seepärast on väga oluline, et neid inimesi aitaks professionaal. Kliendil on õigus nõuda, et tema juhtumiga tegeleks professionaal, kes vastutab oma töö eest. Atesteerimine ja kutsetunnistuse andmine aitab kaasa sotsiaaltöötajate professionaalsuse tõusule.

Kutsetunnistus tugevdab sotsiaaltöötaja rolli

Sotsiaaltöö sisu teiseneb koos areneva ühiskonnaga, selle iseloom on muutunud tunduvalt keerulisemaks. Sellest tulenevalt esitatakse sotsiaaltöötajale ka kõrgemaid nõudmisi, mis puudutavad kogemusi, kompetentsust ja vastutust. Selle valdkonna esindajatelt nõutakse äärmiselt kõrget professionaalsust. Sotsiaaltöötajad, kes on saanud kutsetunnistuse, saavad sellega kinnitust oma kompetentsusele ning nende ametiroll tugevneb ja muutub selgepiiriliseks. Neil on paremad eeldused luua kliendiga usaldussuhe, tagada kliendile turvalisus ja respekt. Kutsetunnistus võimaldab tugevdada ka oma ametialast positsiooni teiste ametitega, näiteks arstidega võrreldes. Kutsetunnistus on tunnistus sotsiaaltöö kvaliteedist. Sotsiaaltöö ilma professionaalse lähenemiseta võib olla laastavate tagajärgedega.

Mida nõutakse kutsetunnistuse taotlejalt

Teoreetilised teadmised. Bakalaureus sotsiaaltöös (BA). Võib olla ka teistes Põhjamaades omandatud sotsiaaltöö BA või siis mujal välismaal saadud diplom, mis vastab Rootsi sotsiaaltöö bakalaureusele ja on kinnitatud Rootsi haridusministeeriumi poolt.

Praktilised kogemused. Vähemalt kolme aasta pikkune praktiline töökogemus viimase 6 aasta jooksul. Praktiline töökogemus peaks olema soovitatavalt saadud Rootsisis. Arvestatakse ka teistes maades töötamist, kuid seda hinnatakse iga juhtumi puhul eraldi. Töökogemuse kohta väljastab tunnistuse tööandja, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev sotsiaaltöötaja peab kinnitama oma praktilist töökogemust majandus- ja tegevusaruannetega. Arvesse läheb praktiline kogemus, mis on saadud pärast sotsiaaltöö bakalaureusekraadi kaitsmist.

Tööjuhendamine ehk supervisioon. Arvesse läheb vähemalt 100 tunni mahus saadud tööjuhendamine (1 supervisiooni tund = 45 minutit) Arvestatakse tööjuhendamise kursuse läbinud juhendajaid (kõrgkooli juures läbitud supervisiooni koolitus 30 AP) või siis mujal samaväärilise koolituse saanud juhendajaid. Tööjuhendaja peab olema palgatud väljaspool asutust, mida ta juhendab, ja tal peab olema tunnistus, mis tõendab tema kompetentsust tööjuhendaja ehk superviisorina.

Arvesse läheb vaid pärast sotsiaaltöö bakalaureusekraadi kaitsmist saadud supervisioon.

Sobivus. Vaja on kahte soovitajat, näiteks ülemus ja keegi kolleegidest või juhendaja. Eraettevõtja puhul peab hinnangu andma teenuse tellija. Soovitajatel peab olema vähemalt kaks aastat väldanud tööalane kontakt soovitatavaga. Varasemad kolleegid, ülemused ja juhendajad lähevad arvesse juhul, kui taotleja on viimase kahe aasta jooksul vahetanud töökohta. Kui taotlus lükatakse tagasi sobimatus tõttu, siis on võimalik taotlust uuesti esitada alles aasta möödudes.

Kohustused. Koos taotluse esitamisega kohustub sotsiaaltöötaja järgima sotsiaaltöötaja eetikakoodeksit.

Kutsetunnistuse kaotamine ja hoiatused

Vastava otsuse võib komisjon teha, kui sotsiaaltöötaja on rängalt eksinud oma ametialases tegevuses või siis muudel mõjuvatel põhjustel, nagu psüühiline haigus, kriminaalsus ning alkoholi või narkootiliste ainete kuritarvitamine. Samuti juhtudel, kui sotsiaaltöötaja ise esitab sellekohase avalduse.

Euroopa Lastekaitse Foorumi uudised

Euroopa Lastekaitse Foorumi (EFCW - European Forum for Child Welfare) aastakonverents toimus Tallinnas, võõrustajateks oli Lastekaitse Liit. Konverents korraldati hotelli Central konverentsikeskuses 13.-16. maini 2001 ja see tõi kokku lastekaitseorganisatsioone nii Euroopa Liidu liikmesriikidest kui ka väljastpoolt. Konverentsist võttis osa 82 inimest, neist pooled Eestist. Peeti 3 plenaaristungit ning tegutses 7 töötuba. Külastati ka mitut Tallinna lasteasutust.

Euroopa Lastekaitse Foorumi uueks presidendiks valiti pr Catriona Williams Walesi lastekaitseorganisatsioonist Children in Wales (Suurbritannia).

Euroopa Lastekaitse Foorum (European Forum for Child Welfare) on valitsusväliste organisatsioonide ühendus, millesse kuulub 62 liiget 21 riigist, kaasa arvatud Kesk- ja Ida-Euroopa riigid. Euroopa Lastekaitse Foorum on osa laiemast Rahvusvahelise Lastekaitse Foorumi (IFCW – International Forum for Child Welfare) võrgustikust.

Euroopa Lastekaitse Foorumi liikmed nõuavad tegevust, mis tagaks, et Euroopa hariduspoliitika ja –teenused oleksid lapsekesksed. Aluseks on võetud ÜRO Lapse õiguste konventsioon ning prioriteediks heaolu saavutamine laste jaoks, mitte muud poliitilised või majanduslikud huvid. Laste heaolu nimel peavad haridus- ja sotsiaaltöötajad tegema koostööd lapsevanemate, laste ja terve ühiskonnaga.

Nõuded on esitatud ka heade ressursside suhtes varajase interventsiiooni võimaldamiseks, millega oleks võimalik tagada, et kõik lapsed, eriti need, kes elavad halvemates tingimustes, saaksid areneda täiel määral vastavalt oma potentsiaalile. Eksisteerib terav vajadus töötada selle nimel, et ei kasvaks laste arv, kes lahkuvad koolist ilma lõputunnistusega (Euroopa Liidu liikmesriikides 20,7%).

Foorumi silmapaistvad esinejad käsitlesid mitmeid küsimusi. Järgnevalt väljavõtteid sõnavõttudest

"Vaadeldes hariduse ja interventsiiooni põhimõtteid, on teadlaste ülesanne uurida selles valdkonnas eksisteerivaid vaateid. Väljendeid "vajadus", "õigus" ja "lapse huvides" peab selgitama vastavalt nende terminite kasutamisele nüüdisaegses kultuurilises kontekstis."

Professor Mary John, Exeteri Ülikool, Suurbritannia

"Lapsed, kes käituvad halvasti, ei ole tihtipeale halvad, vaid õnnetud. Küsimus on selles, kuidas haridussüsteem saaks tegelda nende lastega, et nad jääksid kooli, sest edu õpinguis aitab neil toime tulla elu põhjustatud traumadega. "

Renuka Jeyarajah Dent – Bridge Child Care Development Service, Suurbritannia

Keskkond, milles me töötame, on mitmekesine: haridussüsteemi tuleb arendada vastavalt riikide kultuurilisele taustale ning majanduslikule ja ühiskondlikule olukorrale."

Anders Hingel, Euroopa Komisjoni kultuuri ja hariduse peadirektoraat

Info

Väikelaste puhul peaks varajane interventsioon kujunema peamiseks meetodiks lapse tervikliku arengu tagamiseks.

Dr Luis Villas Boas, Refugio Aboim Ascensao, Portugal

Koostanud: **Aleksander Vassenin**

Sotsiaaltööst ja massimeediast

Aleksander Vassenin

Astangu Toimetulekukeskus

Ajakirja eelmise aasta viimases numbris käsitlesin ühte osa allikaõpetusest kui sotsiaaltöötaja abilist. Veel ühe ja küllaltki tähtsa osa moodustab selles massimeedia. Järgnevalt käsitlengi seda, kuidas sotsiaaltööd valgustatakse meie massimeedias.

On väga tähtis, et sotsiaaltöö üliõpilased saaksid algteadmised žurnalistikast. See on vajalik kas või selleks, et nad võiksid sotsiaaltöötajatena oma erialastel teemadel esineda nii trüki- kui ka elektroonilises massimeedias. Inimesele, kes pole ajakirjanduse n. ö. kõõgipoolega kokku puutunud, on oluline teada, et uudised ja muud materjalid reastatakse tähtsuse järgi pingeritta. Nii on huvilisel neid hea võrrelda. Eriti huvitavat võrdlemisvõimalust pakub raadiojaamade uudistesaadet. Niisuguse uuringu viis läbi 1976. aastal BBC, üks maailma juhtivamaid ja tunnustatumaid raadiojaamu. Uurimusest selgus, et uudised, mis olid mõne riigi raadios esimestel kohtadel, olid teistes kas viimasel või keskmisel kohal. Sama võime täheldada ka trükimeedias.

Ajalehed

Kui vaadata Eestis ilmuvaid ajalehti, on pilt sotsiaaltöö osas väga kurb. Esikohal, st esileheküljelt võib leida põhilise sotsiaalse probleemina artikleid pensioniga seonduvast ja sedagi sellepärast, et on oodata piketti Toompeal vms. Et artiklis peab olema midagi ligitõmbavat, kõmulist, mis müüb, siis sotsiaalteemad vaevalt sellised on. Tänapäeval tuleb arvestada ka seda, et trükiajakirjandus muutub üha rohkem kommenteerivaks, sest elektroonilisel massimeedial on tehniliselt paremad võimalused kiiresti jooksvaid sündmusi kajastada, mis on aga konkurentsi tingimustes väga tähtis.

Meie ajalehtedest on ainsana Videvik sotsiaalse suunitlusega. Tuleb aga arvestada, et see on peamiselt eakatele mõeldud leht ning kajastab põhiliselt nende probleeme. Aga ajaleht käsitleb ka poliitilisi probleeme, mis kipub eemale peletama osa lugejaid. Nii valgustavadki sotsiaalseid probleeme enamasti raadio- ja telesaated.

Raadio ja TV

Siin tõstaksin eriti esile Vikerraadio saadet "Argipäev", mis on kavas argipäeviti kell 14.05 ja kordus kell 19.05. Selles saates käsitletavate teemade valik on mitmekesine, alates Riigikogust ja lõpetades ühiskonna heidikutega. Vikerraadios on ka igal argipäeval algusega kell 16.05 saade "Spekter", kus käsitletakse tervishoidu, haridust, ökoloogiat ja peresuhteid ning iga kuu viimasel teisipäeval ka puuetega inimeste probleeme. Kuigi telekanalid on rahapuuduse tõttu sotsiaalteemalisi saateid vähendanud, tuleb ETV kiituseks öelda, et puuetega inimeste ja eakate probleeme valgustavad saated "Prillitoos" ning "Inimeselt inimesele" on suudetud säilitada. Rootsi Raadiost võib kuulata igapäevast eestikeelset veerandtundi, sotsiaaltöö teemalisi saateid on ka raadiojaamadel Ameerika Hääl ja Vaba Euroopa. Vabal Euroopal on igal esmaspäeval sotsiaaltöö rubriik. Viimati nimetatud jaama materjalid on kättesaadavad ka internetis aadressil: <http://www.vabaeuroopa.org> Seal on neid rohkemgi, kui raadiosaadetes edastatakse, ning on olemas ka arhiiv. Nagu näeme, on sotsiaaltöö temaatikas juhtiva koha haaranud elektrooniline meedia.

Invaühenduste väljaanded

Eestis ilmuvaid invaväljaandeid võib vaadelda invaühenduste järgi. Eesti Pimedate Liidul on siiani ebaregulaarselt ilmunud ajakiri Valguse Kaja, milles leiavad kajastamist nägemispuudega inimeste probleemid. Ajakiri ilmub suurendatud tavakirjas, helikirjas ja pimedate kirjas. Pimedate Liidul ilmub ka heliajakiri Epüfon Ainsana ilmub Eestis pimedate kohalike ühingute ajakirjana kuukiri Kuu Kiir, mis kajastab peamiselt Põhja-Eesti pimedate probleeme.

Vaegkuuljate probleeme käsitleb nende väljaanne Auris, suhkruhaigete muresid ajakiri Diabetes. Invaspordi Liidul ilmub aastaraamat-aruandena väljaanne, milles kajastatakse invasportlaste, eeskätt liikumispuudega inimeste saavutusi ja nende probleeme.

Lihasehaigete seltsil ilmub internetiväljaanne, samuti täiendatakse pidevalt ja operatiivselt seltsi kodulehekülge. Seltsi aadress internetis on: <http://apollos.ttu.ee/eiek/eiek> (EIEK on Eesti Iseseisva Elukeskuse lühend)

Eesti Puuetega Inimeste Koja väljaandena ilmub kvartaliajakiri Sinuga, kus leiavad kajastamist igasugused puuetega inimeste probleemid.

Kokkuvõttes võib nentida, et mida mitmekesisem on meie meedia, mida erinevamaid ja laiemaid elanikkonna hulki see puudutab, seda paremini on rahvas informeeritud. Artiklite ja saadete kõrge tase on aga rahva harimisel suure tähtsusega. Just ajakirjandus peab rahvast informeerima. Sotsiaaltöö tegeleb inimeste probleemide lahendamise kaudu kogu ühiskonna parandamisega, kogudes selleks informatsiooni nagu ajakirjanduski. Sotsioloogia aga tegeleb ühiskonna ja selles toimuvate protsesside uurimiseks informatsiooni kogumise, selle töötlemise, analüüsi ja edastamisega. Nii olemegi ringiga tagasi jõudnud selleni, et kõik kolm - žurnalistika, sotsiaaltöö ja sotsioloogia - nõuavad head allikate tundmist.

Koostööprogramm "Vanematest eraldatud lapsed Euroopas"

Malle Hallimäe

Lastekaitse Liidu programmi "Laps ja õigus" juht
programmi "Vanematest eraldatud lapsed Euroopas" Eesti koordinaator

Programm "Vanematest eraldatud lapsed Euroopas" on rahvusvahelise alliansi "Päästke lapsed" Euroopa liikmete ja ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ameti ühisel initsiatiivil algatatud liikumine. Programmi põhialuseks on nimetatud kahe organisatsiooni volitused ja pädevusala.

ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ameti kohustuste hulka kuulub lapspagulaste ja asüülitaoletajate õiguste kaitse. Rahvusvahelise alliansi "Päästke lapsed" põhiülesanne on kõigi laste õiguste tagamine ja kaitse.

Peamised lahusoleku põhjused

Vanematest eraldatud lastena käsitletakse alla 18-aastaseid lapsi või noori, kes elavad väljaspool kodumaad ilma vanemate või seaduslike hooldajateta. Määratlus on kasutusele võetud selleks, et see võimaldaks täpsemalt mõista lapse olukorda. Lapsed reisivad tihti täiskasvanust saatjaga, kes võib olla pere liige või lähisugulane, kuid ei ole siiski vanem või seaduslik hooldaja. Põhjused, miks vanemateta või saatjateta lapsed on rännanud Euroopasse või Euroopas viimase saja aasta vältel, on mitmesugused: sõjalised konfliktid, etniline või rahvuslik tagakiusamine, genotsiid, küüditamised, vaesus, riikidevahelised ebaseaduslikud adopteerimised, ekspluateerimine tööjõuna või seksitööstuses, lastega kaubitsemine. Sageli on vanemad ise saatnud lapsed nende turvalisuse huvides ohutumasse riiki.

Laste kaitsmise põhimõtted

Programmi "Vanematest eraldatud lapsed Euroopas" eesmärgiks on välja töötada ühtne poliitika ja hea tava kokkulepe, mille alusel kaitsta nende laste ja noorte õigusi ja huve, kes on tulnud Euroopasse või reisivad läbi Euroopa ilma vanemateta. Programm arendab koostööd Euroopa riikide ning nende organisatsioonide ja institutsioonidega, kes tegelevad vanematest eraldatud lastega.

Programm on kestnud kolm aastat ning selle tulemusena on koostatud "Hea tava akt", mis sätestab põhimõtted vanematest eraldatud laste õiguste ja huvide kaitseks. Probleemist ülevaate saamiseks koostati küsimustik, mille alusel 1999. aastal valmis raport Euroopa Liidu riikide ja Norra olukorrast, 2000.aastal laienes koostöö Ida-Euroopa ning Balti riikidele.

Eestis pole kogemust

Käesoleva aasta alguses valmis programmi ja Lastekaitse Liidu koostööna ülevaade Eesti kohta. Kuna Eestis puudub praktika vanematest eraldatud alaealiste varjupaigataotlejatega, siis keskendus raport eelkõige Eesti Vabariigi seadustiku sellele osale, mis puudutab seesuguste laste probleeme. Ülevaates selgitatakse, kuidas ollakse vajadusel valmis tegutsema, tuuakse välja võimalikud vajakajäämised ning kitsaskohad. Ülevaate koostamisel tegid koostööd Kodakondsuse- ja Migratsiooniamet, ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ameti Eesti osakond ja sotsiaalministeerium. 2001. aastal valmib raport Ida-Euroopa ja Balti riikide olukorra kohta. Edaspidine koostöö programmi raames näeb ette koolitusi, et juurutada praktikasse põhimõtted, mis on sätestatud "Hea tava aktis".

Üle-Euroopalist programmi on finantseerinud "Päästke lapsed" Norra, Rootsi ja Inglismaa organisatsioon, Norra valitsus ning Euroopa Liidu programm Odüsseus.

Erich FROMM on öelnud:***"Mida tähendab lootus?..."***

Kas võib juttu olla lootusest, kui kõne all on teoloogilises mõttes lunastus või poliitilises keelepruugis väljendatuna revolutsioon? Sisuliselt võib mõlemal juhul kõnelda lootusest. Mitte mingil juhul ei saa kõnelda aga lootusest siis, kui on tegemist inimese passiivse ootusega. Niisugusel juhul muutub lootus lihtsalt mugavaks sirmiks, mille taga varjab end elus pettunud inimene. Taolist pettumuse maigulist tegevusetut lootmist on suurepäraselt kirjeldanud Kafka oma mõistujutus "Seadusega silmitsi".

Inimene tuleb ukse juurde, mis viib taevasse (seaduse juurde) ja palub uksehoidjal end sisse lasta. Uksehoidja vastab, et ta ei saa täita tema palvet. Ja vaatamata sellele, et uks, mis viib seaduse juurde, on avatud, otsustab inimene parem oodata, kuni ta saab loa sisseminekukuks. Nii istub ta avatud ukse ees aastaid ja ootab luba sisenemiseks. Ta palub ikka ja jälle ennast sisse lasta, kuid kuuleb vastuseks ühte ja sama - praegu pole see võimalik. Tundes surma lähenevat, esitab ta lõpuks esmakordselt küsimuse: "Kuidas on see võimalik, et nii paljude aastate jooksul pole keegi peale minu tulnud selle ukse juurde, et paluda sisselaskmist?" Uksehoidja vastab: "Mitte keegi ei võinudki selle ukse juurde tulla, kuna ta on olemas üksnes sinu jaoks. Aga nüüd ma lähen ära ja sulgen ukse." See inimene oli öeldu mõistmiseks juba liiga vana, aga vaevalt ta oleks sellest aru saanud oma nooruseski. Bürookraadid jätavad endile alati viimase sõna. Kui nad kord ütlevad "ei", siis niisugune inimene ei tule nendega toime. Kui tolle inimese lootus olnuks tugevam passiivselt ootava inimese lootusest, oleks ta uksest sisse lastud ja sattunud suurejoonelisse paleesse. Paljud inimesed on Kafka kirjeldatud inimese sarnased. Nad loodavad midagi, kuulates oma südame salasoovi, kuid niipea kui bürookraadid süütavad nende ees punase tule, jäävad nad passiivselt rohelise tule ootele...Niisugune tegevusetu lootus on lähedases suguluses lootuse ühiskondliku vormiga, mida võiks määratleda kui aja kulgemisega seotud lootust: kui praegu midagi ei sünni, siis sünnib homme või aasta pärast. Sel juhul kaldutakse fetišeerima mõisteid, nagu tulevik, ajalugu, tulevane põlvkond. Sellist arusaama juurutasid Suure Prantsuse revolutsiooni ajal inimesed nagu seda oli Robespierre, kes kummardas tulevikku: mina ise ei tee midagi, ma ootan passiivselt, kuid tulevik annab mulle kõik, mida ma praegu ei suuda saavutada...

Kui sureb lootus, siis tähendab see inimese elu lõpule jõudmist. Lootus on mõiste, mis iseloomulik elule endale... Lootus käib käsikäes usuga... Lootuse ja usuga on seotud mehisus, Spinoza järgi hingejõud. Viimane on see jõud, mis seisab vastu taotlustele lõhkuda lootus ja usk, et muuta neid katteta optimismiks... Hingejõud tähendab võimet ütelda "ei" seal, kus kogu maailm ootab "ja" ütlemist... Looitev inimene on inimene, kes on varustatud tähtsaima inimeseks olemise eeldusega. "

Koostanud: Jüri Raudsepp

Erich Fromm (23.03.1900 – 18.03.1980) saksa-ameerika psühholoog, neofreudist, kes on tuntud meilgi hiljuti ilmunud teosega "Omada või olla?". Esitatud mõtted on võetud tema vene keelde tõlgitud lootuse teemalisest raamatust "Revoljutsija nadeždõ" ehk "Lootuse revolutsioon", (Sankt- Peterburg, 1999).